

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ OTİZM HAKKINDAKİ BİLGİ VE
GÖRÜŞLERİ İLE ÇOCUĞU OTİZMLİ OLAN ANNELERİN SOSYAL HİZMET
UZMANLARI HAKKINDAKİ BİLGİ VE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Eda YILDIZ

Eskişehir 2021

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ OTİZM HAKKINDAKİ BİLGİ VE
GÖRÜŞLERİ İLE ÇOCUĞU OTİZMLİ OLAN ANNELERİN SOSYAL
HİZMET UZMANLARI HAKKINDAKİ BİLGİ VE GÖRÜŞLERİNİN
İNCELENMESİ**

Eda YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Otizmde Uygulamalı Davranış Analizi Programı / Uygulamalı Davranış Analizi
Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. Arzu ÖZEN

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2021

JURİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ OTİZM HAKKINDAKİ BİLGİ VE GÖRÜŞLERİ İLE ÇOCUĞU OTİZMLİ OLAN ANNELERİN SOSYAL HİZMET UZMANLARI HAKKINDAKİ BİLGİ VE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Eda YILDIZ

Uygulamalı Davranış Analizi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2021

Danışman: Prof. Dr. Arzu ÖZEN

Bu araştırmada Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarda görev alan sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile Samsun ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden hizmet alan çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 10 sosyal hizmet uzmanı ile çocuğu otizmlili olan 10 anneyle yürütülmüştür. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik desenle gerçekleştirilmiş, veriler yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Her iki katılımcı grubuna sorulan yapılandırılmış sorular sayısal analiz; yarı-yapılandırılmış sorular ise içerik analiziyle analiz edilmiştir. Araştırmada yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme soruları kullanılarak analiz çeşitlemesi sağlanmıştır. Yapılan içerik analizi sonunda sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden yedi ana tema ile 10 alt temaya; annelerle yapılan görüşmelerden ise dört ana tema ile yedi alt temaya ulaşılmıştır. Sosyal hizmet uzmanları otizmlili bireylerle veya çocuğu otizmlili olan ailelerle bakım hizmetleri ve rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma konularında çalışabileceğini ifade etmiştir. Araştırma bulgularında sosyal hizmet uzmanlarının otizmin genel özelliklerine ve otizmlili bireylerin toplumsal kaynakları kullanım hakları ile ilgili konularda desteğe gereksinimlerinin olduğu ve gereksinimlerin hizmet içi eğitim ve seminerle giderilebileceği ortaya konmuştur. Araştırma bulguları çocuğu otizmlili olan annelerin çocuklarının özel gereksinimden ötürü özel eğitim hizmetleri dışında en çok psikiyatri ve psikolog tarafından sağlanan destekler ile özel gereksinimli çocuklara sağlanan ekonomik destekten yararlandıklarını göstermiştir. Araştırma bulgularında annelerin “sosyal hizmetler” kavramını bildiklerini fakat “sosyal hizmet uzmanı”na ilişkin bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Otizm, Sosyal hizmet uzmanı, Çocuğu otizmlı olan anneler, Fenomenoloji, Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme,

ABSTRACT

INVESTIGATION OF KNOWLEDGE AND OPINIONS OF SOCIAL WORKERS ABOUT AUTISM AND THE MOTHERS OF CHILDREN WITH AUTISM ABOUT SOCIAL WORKERS

Eda YILDIZ

Department of Applied Behavior Analysis

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June, 2021

Advisor: Prof. Dr. Arzu ÖZEN

The purpose of the study was to investigate the knowledge and opinions of social workers that work at institutions and organizations affiliated to Samsun Provincial Directorate of Family and Social Services about autism and mothers of children with autism knowledge and opinions about social workers who have received education services from a special education and rehabilitation center at Samsun. The participants of the study were social workers (n=10) and mothers (n=10) who have children with autism. They participated in the study voluntarily. The study was carried out with a phenomenological design, which is one of the qualitative research approaches and the data were collected by structured and semi-structured interview techniques. For both participant groups, the structured questions were analyzed by quantitative analysis and semi-structured questions were analyzed by content analysis. As a result of content analysis, seven main themes and 10 sub-themes have been obtained from social workers and four main themes and seven sub-themes have been obtained from the mothers of children with autism. Findings showed that the social workers stated that they can study with children with autism and their families about providing care and guidance and counseling service. Social workers stated that they need training about autism and their social rights. They think that their training needs can be met with seminars or in-service trainings. Additionally, findings showed that mothers mostly benefit from psychologists, psychiatrists, and economic support provided to children with disabilities apart from special education teachers. Findings also showed mothers who have children with autism have some information about the concept of “social work” but they do not have any information about “social workers”.

Keywords: Autism, Social Worker, Mothers of Children with Autism, Phenomenology, Structured and Semi-structured conversation.

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluşmasında emeği ve desteği olan bir sürü güzel insan var. Gerek tez sürecinde tanıdığım gerekse tez süreci öncesinde de hayatımda var olan ve hepsi için iyi ki tanışmışım dediğim insanlara teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle tez sürecim boyunca benden desteğini esirgemeyen her daim büyük bir özveri ile akademik bilgisini paylaşan, hatalarımı sabırla karşılayıp son derece naif şekilde doğru yolu gösteren çok kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Arzu ÖZEN'e sadece tezime değil hayatıma da dokunduğu için teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimin ders döneminde tanıdığım, derslerine öğrenme hevesiyle kıpır kıpır gittiğim, akademik donanımına ve enerjisine hayran kaldığım sevgili hocam Prof. Dr. Elif TEKİN-İFTAR'a bana kazandırdığı bilgiler için teşekkür ederim.

Tezimi nitel araştırma olarak tasarlayabilmemde büyük emeği olan, bana görüşme teknikleri dersini büyük bir özeriyle ve güler yüzüyle anlatan, araştırma sorularımı oluşturmamda bilgisini ve desteğini esirgemeyen sevgili hocam Prof. Dr. Emine Sema BATU'ya katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Tezimin katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarına erişebilmek için yardım istediğimde desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, beni meslektaşlarımla buluşturan Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü Sayın Tekin BALCI ve İl Müdür Yardımcıları Hamit GÜMÜŞ ve Yüksek KIYAK'a teşekkür ederim.

Tezimin bir diğer katılımcı grubunu oluşturan çocuğu otizmlili olan annelere ulaşmamı sağlayan, beni kurumlarında güler yüzle karşılayan ve annelerle görüşmelerimi gerçekleştirmek için uygun ortamı sağlayan Samsun Özel Günışığım Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürü Sayın Nurettin ERGÜL'e ve Samsun Özel Yarenler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürü Sayın Nurşen KURT'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Yaşadığı hastalık ve gördüğü tedavi nedeniyle kendisiyle yüz yüze görüşemesem de telefon üzerinden iletişime geçerek yardım istediğimde beni son derece sıcak karşılayan ve araştırmamın katılımcılarını oluşturan çocuğu otizmlili olan annelere ulaşmamı sağlayan Samsun Otizmlili Çocuklar Derneği (SODER) Başkanı sevgili Ayça Nedret YÜCEER'e katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Araştırmamın katılımcılarını oluşturan, yoğun iş temposuna rağmen beni son derece sıcak şekilde karşılayan ve görüşme esnasında yönelttiğim sorulara içtenlikle görüşlerini bildirerek araştırmama büyük katkı sağlayan sevgili meslektaşlarım sosyal hizmet uzmanlarına ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum.

Araştırmamın bir diğer katılımcı grubunu oluşturan o çok özel çocukları için canla başla uğraşan, çocuklarının gelişimi için dünyaları verecek olan hepsi bir birinden özel ve güzel olan annelere; araştırmama katılmayı kabul ettikleri ve görüşme sorularıma özveriyle görüşlerini paylaştıkları için minnettarım. Dilerim yaptığım bu araştırma tüm otizmlili bireylere, çocuklara ve ailelerine bir nebze olsun katkı sağlar...

Yüksek lisans eğitimimde tanıdığım ve tanıdığım için aşırı mutlu olduğum, bu yolu birlikte yürüdüğüm, birlikte çok eğlenceli vakitler geçirdiğim, Eskişehir'i, Otizmde Uygulamalı Davranış Analizi bölümünü bana hep daha çok sevdiren, tez sürecimde de her daim yardım eden, her başım sıkıştığında ilk koştuğum, araştırmamın inanırlık ve güvenilirlik verilerini toplayan sevgili arkadaşım Demet TAVUKÇU'ya bana her daim enerji ve motivasyon sağladığı için teşekkürü borç bilirim.

Otizmde Uygulamalı Davranış Analizi bölümünde yüksek lisansa başlamama en büyük katkıyı sağlayan, başvurularımı bile kendi yapan, beni böylesi güzel yolculuğa çıkaran ve beni daha nice güzel yollara götüren, yol arkadaşım Yunus Emre ÇAĞLAYAN'a hayatımda olduğu ve her daim ellerimden tuttuğu için teşekkür ederim...

Kocaman bir aileye sahip birisi olarak kendimi çok şanslı görüyorum. Her daim yanımda olan, bana inanan ve beni destekleyen bütün aileme teşekkür ediyorum fakat ayrıyeten teşekkürü borç bildiğim ve minnet duyduğum birisi var ki onu ayrıca anlatmam gerek. ANNEM. Şüphesiz ki başardığım ve yapabildiğim her güzel şeyde senin katkı var... Zorluklarla dolu hayat hikayen, hayata ve insanlara bakış açın bana her daim ilham veriyor. Aramıza mesafeler girmiş olsa da attığım her adımda seni hissediyorum Anne. Senden aldığım ve öğrendiğim tüm güzellikler için sana minnettarım...

14.05.2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Eda YILDIZ

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	ii
JURİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR	viii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	x
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xx
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Otizmlı Çocuklar	1
1.1.1. Çocuğu otizmlı olan ailelerin sosyal destek algıları.....	3
1.1.2. Çocuğu otizmlı olan aileler ve sosyal destek ağları.....	4
1.1.3. Otizmlı çocuklara yönelik iş birliği ve ekip çalışması	5
1.2. Sosyal Hizmet Mesleği	7
1.2.1. Sosyal hizmet uzmanı	9
1.3. Sosyal Hizmetin Uygulama Alanları	12
1.3.1. Engelliler ve sosyal hizmet	14
1.3.2. Engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları.....	15
1.4. Otizm ve Sosyal Hizmet	17
1.5. Otizm ve Sosyal Hizmet ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	18
1.6. Gereksinim.....	21
1.7. Amaç.....	22
1.8. Önem	23

2. YÖNTEM	25
2.1. Araştırma Modeli	25
2.2. Katılımcılar	26
2.2.1. Araştırmanın yapıldığı kurumlar	26
2.2.2. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının ve çocuğu otizmi olan annelerin özellikleri	27
2.2.3. Araştırmacı	31
2.3. Verilerin Toplanması	31
2.3.1. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi	31
2.3.1.1. Görüşmeler	31
2.3.1.1.1. Görüşme kılavuzu	31
2.3.1.1.2. Görüşme ilkeleri	32
2.3.1.1.3. Görüşme sorularının hazırlanması	34
2.3.1.1.4. Pilot görüşmelerin yapılması	35
2.3.1.2. Araştırmacı günlüğü	37
2.3.2. Veri toplama süreci	37
2.4. Verilerin Analizi	39
2.4.1. Verilerin içerik analizi yoluyla analiz edilmesi	41
2.4.2. Verilerin kodlanması	42
2.4.3. Tema ve alt-temaların oluşturulması ve yazılması	42
2.5. Verilerin Güvenirlik ve İnanırlık Çalışmaları	43
3. BULGULAR	45
3.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarından Elde Edilen Bulgular	45
3.1.1. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini tanımlamaya yönelik görüşleri	46
3.1.1.1. Mesleki görev ve sorumlulukları	46
3.1.1.1.1. Dezavantajlı kesim ile çalışma	46

3.1.1.1.2. Rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma	47
3.1.1.1.3. Savunuculuk rolü üstlenme	48
3.1.1.1.4. İlgili kaynaklara yönlendirme	48
3.1.1.1.5. Psikososyal destek sağlama	49
3.1.2. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik bilgi ve görüşleri	49
3.1.2.1. Otizmi tanımlamaya yönelik bilgi ve görüşler	49
3.1.2.1.1. Sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılık.....	49
3.1.2.1.2. Gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılık	50
3.1.2.1.3. Özel eğitime gereksinim duyan	50
3.1.2.1.4. Zeka düzeyinde sınırlılık.....	50
3.1.2.1.5. Özel bir hastalık durumu.....	50
3.1.2.1.6. Engellilik durumu.....	51
3.1.2.1.7. Sınırlı yineleyici davranışlar	51
3.1.2.1.8. Erkeklerde kızlara oranla görülme sıklığı	51
3.1.3. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyolojisine yönelik bilgileri ve görüşleri.....	51
3.1.3.1. Otizmin nedenlerine ilişkin bilgi ve görüşler.....	52
3.1.3.1.1. Genetik faktörler	52
3.1.3.1.2. Beslenme yetersizliğinden kaynaklanan	52
3.1.3.1.3. Herhangi bir bilgisi olmayan	52
3.1.3.1.4. Nedeni tam olarak bilinmeyen	53
3.1.3.1.5. Fosfolik asit yetersizliği	53
3.1.3.1.6. İlgisi yetersizliğinden kaynaklanan	53
3.1.3.2. Otizmli çocukların tanılanma sürecine ilişkin bilgi ve görüşler.....	53
3.1.3.2.1. İlk çocukluk dönemi (3-6 yaş)	53
3.1.3.2.2. Bebeklik dönemi (0-3 yaş)	54
3.1.3.3. Otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin bilgi ve görüşler	54

3.1.3.3.1. <i>Otizmin tedavisinin olmadığı</i>	54
3.1.3.3.2. <i>Otizimli bireylerin eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceği</i>	54
3.1.3.3.3. <i>Otizimli bireylerin desteklenmesi</i>	55
3.1.3.3.4. <i>Otizmin bir hastalık olmadığı</i>	55
3.1.4. Otizimli bireylerin yararlandıkları hizmetlere ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının bilgileri ve görüşleri.....	55
3.1.4.1. <i>Otizimli bireylerin ve ailelerinin yararlandıkları hizmetlere ilişkin bilgi ve görüşler</i>	56
3.1.4.1.1. <i>Özel eğitim hizmetinden yararlanma</i>	56
3.1.4.1.2. <i>Engelli evde bakım ücretinden yararlanma</i>	56
3.1.4.1.3. <i>Engelli kimlik kartı ile belirli haklardan yararlanma</i>	56
3.1.4.1.4. <i>Ulaşım kartından yararlanma</i>	57
3.1.4.1.5. <i>Sanat ve kültürel faaliyetlerden yararlanma</i>	57
3.1.4.1.6. <i>Özel bakım hizmetinden yararlanma</i>	57
3.1.5. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli bir birey veya çocuğu otizimli olan aileye hangi konularda destek sunabileceğine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin görüşleri.....	57
3.1.5.1. <i>Otizimli bir birey veya çocuğu otizimli olan ailenin hangi konularda sosyal hizmet uzmanına müracaat edebileceğine ilişkin görüşler</i>	58
3.1.5.1.1. <i>Özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma</i>	58
3.1.5.1.2. <i>Otizimli çocuğun sosyal yaşama katılımı</i>	58
3.1.5.1.3. <i>Evde bakım hizmetinden faydalanma</i>	59
3.1.5.1.4. <i>Otizimli çocukların gelişimine yönelik destek sunma</i>	59
3.1.5.1.5. <i>Psikolojik destek</i>	59
3.1.5.2. <i>Otizimli bir birey veya çocuğu otizimli olan ailenin sosyal hizmet uzmanına müracaat ettiği durumlarda sunulan mesleki uygulamalara ilişkin görüşler</i>	60
3.1.5.2.1. <i>Rehberlik ve danışmanlık desteği sunma</i>	60

3.1.5.2.2. Gereksinimleri doğrultusunda yönlendirme.....	61
3.1.5.2.3. Bireysel görüşme yaparak aileyi dinleme	61
3.1.6. Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarına yönelik görüşler.....	62
3.1.6.1. Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılmaları yönünde yapabilecekleri mesleki çalışmalara ilişkin görüşler.....	62
3.1.6.1.1. Toplumun bilinçlendirilmesi.....	62
3.1.6.1.2. Aile eğitimi ve desteklenmesi.....	63
3.1.6.1.3. Diğer bakanlıklarla iş birliğinin sağlanması ve birlikte çalışma yürütülmesi.....	63
3.1.6.1.4. Dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin sağlanması... 64	
3.1.7. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik gereksinimlerine ilişkin görüşleri.....	64
3.1.7.1. Otizmli bir birey veya çocuğu otizmli olan aile ile çalışırken gereksinim duydukları desteklere ilişkin görüşleri.....	65
3.1.7.1.1. Hizmet içi eğitim ve seminer desteği	65
3.1.7.1.2. Lisans eğitimi sırasında desteklenme.....	65
3.1.7.1.3. Lisansüstü eğitim ile desteklenme.....	66
3.1.7.1.4. Otizme yönelik var olan derneklerden destek alma.....	66
3.1.7.1.5. Uygun görüşme ortamının sağlanması.....	66
3.1.8. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmli birey veya ailesiyle çalışırken nelere gereksinim duyduklarının belirlenmesi	67
3.2. Çocuğu Otizmli Olan Annelerden Elde Edilen Bulgular	68
3.2.1. Annelerin otizmli çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri.....	69
3.2.1.1. Otizmli çocukların aldıkları eğitim hizmetleri.....	70
3.2.1.1.1. Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi	70
3.2.1.1.2. Kaynaştırma uygulamaları	70

3.2.1.1.3. Özel eğitim uygulama merkezi	70
3.2.1.1.4. Diğer eğitim hizmeti.....	70
3.2.2. Annelerin otizmli çocuklarının gelişimine yönelik aldıkları ek hizmetlere ilişkin görüşleri	71
3.2.2.1. Otizmli çocukların eğitim hizmetleri dışında yararlandıkları ek hizmetler.....	71
3.2.2.1.1. Psikiyatrist ve Psikolog tarafından verilen hizmetler.....	71
3.2.2.1.2. Rekreasyon faaliyetleri	71
3.2.2.1.3. Diğer destek hizmetleri	72
3.2.3. Çocuğu otizmli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri	72
3.2.3.1. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanıma yönelik alınan destekler	73
3.2.3.1.1. Engellilere yönelik sağlanan ekonomik destek	73
3.2.3.1.2. Ulaşım kartı desteği	73
3.2.3.1.3. Müze girişlerinde indirim hakkı.....	73
3.2.3.2. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda destek almak istediklerinde başvurabilecekleri kaynaklar	73
3.2.3.2.1. Sosyal hizmet kurumları.....	74
3.2.3.2.2. Kaynaklara ilişkin bilgisi yok	74
3.2.3.2.3. İnternet araştırması	74
3.2.3.2.4. Belediye	74
3.2.3.2.5. Kaymakamlık	75
3.2.3.2.6. Rehberlik araştırma merkezi (RAM).....	75
3.2.3.3. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda destek sağlayan uzmanlara ilişkin görüşler	75
3.2.3.3.1. Sosyal hizmet çalışanları	75
3.2.3.3.2. Psikolog	75

3.2.3.3.3. Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi yöneticileri.....	76
3.2.3.3.4. Öğretmenler	76
3.2.3.3.5. Hangi uzmanların destek sağladığına ilişkin bilgisi olmayan	76
3.2.3.3.6. Herhangi bir uzmanın yardımcı olacağını düşünmeyen	76
3.2.4. Çocuğu otizmli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı	77
3.2.5. Çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin görüşleri.....	78
3.2.5.1. Sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışma deneyimi	78
3.2.5.1.1. Çalışma deneyimi olmayan.....	78
3.2.5.1.2. Çalışma deneyimi olan	79
3.2.5.1.3. Bilgisi olmayan	79
3.2.5.2. Annelerin hangi konularda sosyal hizmet uzmanıyla çalışabileceğine ilişkin görüşler	80
3.2.5.2.1. Hangi konularda danışabileceğini bilmeyen	80
3.2.5.2.2. Otizmli çocuklar için gündüz bakım evi	80
3.2.5.2.3. Gerek duymayan	80
3.2.5.2.4. Ebeveyn kaybı durumunda otizmli bireyin geleceği.....	81
3.2.5.2.5. Otizmli çocukların hakları	81
3.2.5.2.6. Psikolojik destek.....	81
3.2.5.2.7. Ekonomik destek.....	81
3.2.6. Çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarından almak istedikleri mesleki çalışmaların belirlenmesi	81
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	83
4.1. Sonuç	83
4.2. Tartışma	86
4.2.1. Sosyal hizmet uzmanlarından elde edilen verilerin tartışılması.....	86

4.2.2.	Çocuğu otizmli olan annelerden elde edilen verilerin tartışılması	95
4.3.	Öneriler	101
4.3.1.	Uygulamaya yönelik öneriler	101
4.3.2.	İleri araştırmalara yönelik öneriler	103

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2. 1. Araştırmaya katılan çocuğu otizimli olan annelere ilişkin demografik özellikler	29
Tablo 2. 2. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin demografik özellikler	30
Tablo 2. 3. Çocuğu otizimli olan annelerle yapılan pilot görüşmelere ilişkin bilgiler....	36
Tablo 2. 4. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan pilot görüşmelere ilişkin bilgiler.....	36
Tablo 2. 5. Çocuğu otizimli olan annelerle gerçekleştirilen görüşme takvimi	38
Tablo 2. 6. Sosyal hizmet uzmanlarıyla gerçekleştirilen görüşme takvimi	38
Tablo 3. 1. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen tema ve alt-temalar	45
Tablo 3. 2. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli birey veya ailesiyle çalışırken gereksinim duyabileceği alanlara ilişkin yapılandırılmış soru	46
Tablo 3. 3. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini tanımlamaya yönelik görüşleri ..	46
Tablo 3. 4. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik bilgi ve görüşleri.....	49
Tablo 3. 5. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyojisine yönelik bilgileri ve görüşleri	51
Tablo 3. 6. Otizimli bireylerin yararlandıkları hizmetlere ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının bilgileri ve görüşleri.....	55
Tablo 3. 7. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli bireye veya çocuğu otizimli olan aileye hangi konularda destek sunabileceğine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin görüşleri.....	58
Tablo 3. 8. Otizimli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarına yönelik görüşler	62
Tablo 3. 9. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik gereksinimlerine ilişkin görüşleri	64
Tablo 3. 10. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli birey veya ailesiyle çalışırken nelere gereksinim duyduklarının belirlenmesi	67
Tablo 3. 11. Çocuğu otizimli olan annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen tema ve alt-temalar	68
Tablo 3. 12. Sosyal hizmet uzmanlarıyla ilişkili aile formundaki yapılandırılmış sorular	69

Tablo 3. 13. Annelerin otizmli çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri	69
Tablo 3. 14. Annelerin otizmli çocuklarının gelişimine yönelik aldıkları ek hizmetlere ilişkin görüşleri	71
Tablo 3. 15. Çocuğu otizmli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri	72
Tablo 3. 16. Çocuğu otizmli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı	77
Tablo 3. 17. Çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin görüşleri	78
Tablo 3. 18. Çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarından almak istedikleri mesleki çalışmaların belirlenmesi.....	82

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Veri Analizi Aşamaları	41
--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

APA	: American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
CDC	: Center for Disease Control and Prevention (Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri)
DSM-V	: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistik El Kitabı)
IASSW	: International Association of Schools of Social Work (Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği)
ICDII	: International Classification of Disease (Uluslararası Hastalık Sınıflama Kılavuzu)
IFSW	: International Federation of Social Worker (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NAC	: National Autism Center (Ulusal Otizm Merkezi)
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
SHUDER	: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
SODER	: Samsun Otizmliler Çocuklar Derneği
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

1. GİRİŞ

1.1. Otizmli Çocuklar

Otizm sosyal etkileşim, konuşma ve sözel olmayan iletişim ile sınırlı/yineleyen davranışlarda kalıcı zorluklar içeren karmaşık bir gelişimsel bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Otizm tüm ırk, etnik ve sosyoekonomik gruplarda görülmekte olup yaygınlık oranı hızla artmaktadır. Otizm yaygınlık oranına ilişkin yapılan araştırmalarda 2000 yılında 150 çocukta 1 görülürken her yıl giderek artış göstermiş (2002 yılında 150 çocukta 1, 2004 yılında 125 çocukta 1, 2006 yılında 110 çocukta 1, 2008 yılında 88 çocukta 1, 2010 yılında 68 çocukta 1, 2012 yılında 69 çocukta 1) son olarak 2014 yılındaki araştırma sonuçlarına göre 59 çocukta 1 görülme sıklığıyla ortaya konulmuştur. Otizmin erkek çocuklarda görülme sıklığı kız çocuklara oranla 4 kat daha fazladır (Center for Disease Control and Prevention, [CDC], 2019).

Otizm, belirtileri genellikle erken çocuklukta (0-6 yaş) başlayarak her ne kadar deneyim ve eğitim ile büyük oranda değiştirilebilse de yaşam boyu devam etmekte, günlük yaşam etkinliklerini sınırlandıran karşılıklı sosyal etkileşim ve iletişimde yetersizlikler ve sınırlı/yineleyici davranış örüntüleriyle kendini göstermektedir (Çolak, 2016; Kırcaali-İftar, 2015; Morrison, 2016). Otizmli çocukların sınırlı/yineleyici ilgi ve davranışlarına bakıldığında, yoğun ve sıra dışı ilgilere sahip olma; rutine aşırı bağlı olma, sıra dışı el ve beden hareketleri sergileme; nesnelere duyusal özellikleriyle aşırı ilgilenme; nesnelere sıra dışı amaçlar için kullanma; nesne takıntısına sahip olma gibi davranış özellikleri görülmektedir (Çolak, 2016; Kırcaali-İftar, 2013; 2015; Morrison, 2016).

Otizmli çocukların sosyal etkileşim ve iletişim alanında yaşadığı yetersizliklere bakıldığında ise bu çocukların göz kontağı kuramama, sınırlı ya da sıra dışı göz kontağı kurma; konuşurken yetersiz jest, mimik kullanma ya da jest ve mimik kullanamama; akran etkileşiminde ve arkadaş edinmede sınırlılıklar yaşama, daha çok yalnızlığı yeğleme; sözel övgülere tepki vermeme; başkasının ilgi ve dikkatini çekmek için girişimde bulunmama ve başkaları tarafından kendisine yöneltilen ilgi karşısında tepkisiz kalma; başkalarının duygularını anlamada yetersiz kalma; iletişim kurarken sadece özel ilgilere ve ihtiyaçlara yönelik girişimde bulunma gibi davranışları sergiledikleri görülmektedir (Çolak, 2016; Kırcaali-İftar, 2013; 2015; Morrison, 2016).

Otizm, kan testi gibi bir tıbbi test ile teşhis edilemediğinden tanılama sürecinde zorluklar yaşanmaktadır (CDC, 2019). Otizmlı çocukların teşhis ve tedavisinde uzmanlaşmış bir psikolog, psikiyatrist, pediatrik nörolog veya çocuk doktoru yer alabilir. Otizmin tanılanması ve sınıflandırılmasında kullanılan sistemlerden biri olan, Amerikan Psikiyatri Birliğı (American Psychiatric Association-APA) tarafından yayınlanan Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistik El Kitabında (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-DSM-V) OSB'nin tanı kriterleri ve sınıflandırılması açıklanmaktadır. Teşhis ve tedavide yer alan uzmanlar, otizmin belirtilerini (örn., sosyal etkileşim, sosyal iletişim ve tekrarlayıcı davranışlar) çocuğun yaşı ve gelişim düzeyine göre DSM-V kriterlerine göre değerlendirerek tanılama sürecini gerçekleştirirler (National Autism Center-NAC, 2019). Otizmin tanılanması ve sınıflandırılmasında kullanılan diğeri bir sistem ise Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organization-WHO) yayınladığı Uluslararası Hastalık Sınıflama Kılavuzu'dur (International Classification of Diseases-ICDII). Dünya Sağlık Örgütü üyesi olan Türkiye'de ise Hastalık Sınıflama Kılavuzu temel alınarak sınıflama ve tanı konulmakla birlikte bu görevi üstlenen uzmanlar çocuk psikiyatristleri ve çocuk nörologlarıdır (ICDII, 2017; WHO, 2007).

Otizmlı olan çocuğun tanılama sürecinin erken dönemde gerçekleşmesinde diğeri önemli faktör ise ailelerdir. Anne babalar çocuklarında gelişimsel gecikme konusunda endişe ettiklerinde hemen bir doktora danışmalıdır. Aynı zamanda otizm ve diğeri birçok farklı gelişim gösteren çocuğun aile içindeki varlığı aile ortamında diğeri düzeylerde psikiyatrik semptomları ortaya çıkarabilen bir süreçtir. Aileye katılan çocuğun alışılmış şekilde gelişme göstermiyor olması, ailenin hem kendi iç dengelerinde hem de çevre ilişkilerinde sorunlara yol açmaktadır (Eracar, 2016). Çocuğu otizmlı olan birçok aile, çocuklarına karşı neler yapacaklarını ya da çocuğun kendi yaşamlarını ne yönde etkileyeceğini bilmemenin endişesini taşımaktadırlar. Özel gereksinimleri olan otizmlı çocuğun aile yaşantısına uyumunun sağlanabilmesinde bazı zorluklar yaşanmaktadır. Bütün bu endişelerin temelinde; ailelerin bilinmeyene karşı duydukları korku yatmaktadır. Çocuğu otizmlı olan ailelerden bazıları zaman zaman kendilerine olan güvenlerini yitirmektedirler. Bu tip duyguların yaşanmasına neden olan başlıca üç etmen şu şekilde sıralanmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi otizmin nedenin henüz kesin olarak bilinmemesidir. İkincisi, ailenin otizmlı çocuğu kabullenmesinin ardından; çocuğun günlük bakımı, toplum içine kaynaştırılması ya da eğitimi için gerekli koşulları

sağlama gibi bazı sorumlulukların üstesinden gelmekte yaşadıkları sorunlardır. Son olarak aileler, Otizm nedir?, Otizmden kaynaklanan problemler nelerdir?, Problemlerine nasıl çözüm bulacaklardır? gibi bazı sorulara tam olarak karşılık alınamaması sonucunda kendilerini yetersiz hissetmektedirler (Darıca, Abidoğlu ve Gümüşcü, 2005). Bu durumun yanı sıra ailenin otizmlı çocuğuna uyum sağlamanı kolaylaştırarak onun stres düzeyini azaltan belli etmenlerde bulunmaktadır. Örneğin en önemli etmenlerden birisi, aileye ve otizmlı çocuğa sunulan sosyal destektir (Kaner, 2004; Töret vd., 2014). İzleyen başlıkta çocuğu otizmlı olan ailelerin sosyal destek algılarına değinilmiştir.

1.1.1.Çocuğu otizmlı olan ailelerin sosyal destek algıları

Sosyal destek, bireyler için kaygı verici durumları tamamıyla ortadan kaldırmasa bile bireylerin endişe düzeylerini düşürmekte ve bireyleri daha iyimser, kendilerini daha fazla kontrol edebilir ve yaşadıkları kaygıyla başa çıkmak için yeni yollar deneme konusunda daha istekli olmalarını sağlamaktadır (Baltaş, 2007). Cohen ve Wills (1985) daha önceki sosyal destek tanımlamalarından yola çıkarak sosyal desteği; duygusal, araçsal, bilgisel ve yaygın destek olmak üzere dörde ayırmış ve her birini şu şekilde açıklamışlardır.

- a. Duygusal Destek: Bireylerin sevgi, hoşlanma, anlayış, kabul görme, değeri verilme, korunma, özen gösterilme gereksinimlerini kapsayan destek biçimi olarak açıklanmaktadır.
- b. Araçsal Destek: Bireye sunulan maddi desteğin yanı sıra gereksinim duyduğu kaynaklara ulaşımını sağlama ya da araç gereç yardımı gibi somut destekleri içerir.
- c. Bilgi Desteği: Bireyin karşılaştığı sorunu anlaması ve bu sorunla nasıl beşedeceği konusunda yol gösteren destek biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bireylere konuyla ilgili hizmetler, kurumlar, kaynaklar ve yasalar hakkında bilgi verilmektedir.
- d. Yaygın Destek: Bireylerin boş vakitlerinde diğer insanlarla zaman geçirme, eğlenme, rahatlama ve sosyal ilişki kurmaları konusunda yol gösteren destek türü olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda sıralandığı gibi sosyal destek, bir anlamda stres altındaki ya da güç durumdaki bireye çevresindeki insanlar (eř, aile, akraba, arkadaş çevresi, uzmanlar vb.) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardımlardan oluşmaktadır (Eker, Arkar ve Yaldız,

2001). Özellikle çocuğu otizmli olan aileler öncelikle kendi aile fertlerinin ve yakın çevrelerinin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte ailenin içinde yaşadığı toplumun diğer bireyleri ve bağlı oldukları kurum ve kuruluşlar da ailelere sosyal destek sağlayan önemli unsurlardır (Tomris ve Dalgın, 2014). Sosyal destekler farklı sosyal destek ağları tarafından sağlanabilmektedir. Bu kapsamda izleyen başlıkta çocuğu otizmli olan ailelere sunulan sosyal destek ağları hakkında bilgi verilmiştir.

1.1.2. ocuğu otizmli olan aileler ve sosyal destek ağları

Sosyal desteğe gereksinim duyan ailelerin sosyal destek sağlayıcıları; aile bireyleri, yakın akrabaları, arkadaş çevresi, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları olarak sıralanır (Tomris ve Dalgın 2014). Türkiye’de özel gereksinimli bireylere sosyal destek ağı oluşturan ve hizmet veren kurumlar öncelikle kamu kurum ve kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında yerel yönetimlerin hizmetleri ve özel kuruluşlar olarak Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri bulunmaktadır (Tekindal ve Attepe-Özden, 2017). Ülkemizde devlet eli ile yapılan sosyal desteklerin büyük çoğunluğu, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır (Tomris ve Dalgın, 2014; Küçükali, 2015). Bu yardımlar aile ve toplum refahını artırmak amacıyla dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere tüm toplumu hedefleyen katılımcı bir anlayışla, adil ve arz odaklı bütüncül politikalar çerçevesinde sunulmaktadır (Küçükali, 2015). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı birim olarak faaliyetlerini yürüten Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, özel gereksinimli bireylere ve ailelerine sosyal destek hizmeti veren en önemli kamu kuruluşudur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Özel Bakım Merkezleri, Umut Evleri ve Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri sosyal destek ağlarını oluşturan kurumlardandır. Ayrıca bakanlık evde bakım hizmetleri ve çeşitli projelerle bu alana katkı sağlamaktadır (Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı, http-2).

Otizmli çocukların da içerisinde yer aldığı özel gereksinimli bireylere sosyal destek sağlayan ve ayrıca toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesiyle ilgili çalışmalar yürüten farklı bakanlıklar kendi görev kapsamaları bağlamında çeşitli hizmetler sunmaktadır. Sağlık Bakanlığı, özel gereksinimli bireylere yönelik koruyucu önlemlerin geliştirilmesi, erken teşhis ve tanılama, tedavinin ve ilaçların sürekliliğini sağlama, özel gereksinimli bireylerin tıbbi hizmetlerden eşit şekilde yararlanması konularına yönelik çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Özel Eğitim ve

Rehberlik Araştırma Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla eğitim-öğretim çalışmalarının planlanması, yürütülmesi, denetimi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak çalışmalar yapmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ise Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü birimi aracılığıyla özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması, toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda gerekli çalışmalar planlamakta ve yürütmektedir (Ergenekon, 2014).

Yeterli destek sisteminin varlığı çocuğu otizmlili olan ailelerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlaması açısından anahtar bir faktördür (Ersoy ve Çürük, 2009). Dolayısıyla otizmlili çocukların sosyal yaşamında ve eğitiminde bire bir hizmet sağlayan meslekler onlara destek hizmeti sunma konusunda son derece öneme sahiptir. İzleyen başlıklarda otizmlili çocukların bakım, rehabilitasyon ve eğitiminde yer alan meslekler, sosyal destek sağlayıcıları ve bu tez çalışmasının hedef kitlesi olan sosyal hizmet mesleği ilgili bilgiler yer almaktadır.

1.1.3. Otizmlili çocuklara yönelik iş birliği ve ekip çalışması

Otizmlili çocukların yanı sıra tüm özel gereksinimli bireylerin bakım ve rehabilitasyonunda amaç, onların var olan yetersizliklerinin engele dönüşmemesi ve bağımsız bir şekilde hayatlarını sürdürebilmelerini sağlamaktır. Özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşama katılımını sağlamada pek çok kişi ve kuruluşa görev düşmektedir. Bu süreçte başarılı bir şekilde hizmet sunulması ise farklı disiplinlerden meslek elemanlarının bir ekip olarak iş birliği içinde çalışmalarını gerektirmektedir. İş birliği kısaca tanımlandığında ise, amaç ve çıkarları bir olanların oluşturduğu çalışma ortaklığı olarak tanımlanmaktadır. Ortak çalışmaları belli bir süre planlı olarak sürdürecektir kişilere ise “ekip” denilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin bakım ve rehabilitasyon sürecinde yer alan uzmanlar, özel gereksinimli bireyin gereksinim alanlarıyla ilişkili planlı bir şekilde tamamlayıcı, iyileştirici ve geliştirici çalışmalar yapacak olan ekip üyelerini oluşturur (Öz-Alkoyak ve Düzkantar, 2017).

Özel eğitim alanı, özel hizmet ve çoklu disiplin yaklaşımı gerektiren bir alan olmakla birlikte hizmet sunacak ekip üyeleri özel gereksinimli bireyin ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Genel olarak bakıldığında bu üyeler aileler, özel eğitim öğretmenleri, yardımcı öğretmenler, yöneticiler, dil ve konuşma terapistleri, doktorlar, hemşireler, engelli bakım elemanları, fizyoterapistler, ergoterapistler, diyetisyenler,

psikologlar, odyologlar, çocuk gelişimciler ve sosyal hizmet uzmanları olarak sıralanabilir (Acar, 2014; Erkan, 2003; İçağasıoğlu, 2002; Öz-Alkoyak ve Düzkantar, 2017; Tekindal ve Attepe-Özden, 2017).

Öz-Alkoyak ve Düzkantar (2017), özel gereksinimli bireylere hizmet sunan ekip üyelerini şu şekilde açıklamaktadırlar.

Aileler: Özel gereksinimli bireylerin kişisel bakım gereksinimlerinin karşılanmasında yer alan anne-baba ve kardeşlerin yanı sıra yakın akrabalar, komşular ve tanıdıklar gibi bireyin yakın çevresinde yer alan kişileri kapsamaktadır.

Özel eğitim öğretmenleri: Özel gereksinimli öğrencilere eğitim vermek üzere eğitim almış öğretmenlerdir. Özel eğitim öğretmenleri, öğrencilerinin eğitim performanslarını ve yetersizlik türünü dikkate alıp alanıyla ilgili gerekli öğretim materyalleri kullanarak eğitim sunmaktadırlar.

Yardımcı öğretmenler: Özel eğitim hizmetlerinin verildiği ortamlarda öğretim hizmetlerinin daha etkili verimli olmasını sağlamak amacıyla öğretmen ve diğer uygulamacılara yardımcı olan kişilerdir. Okul öncesi eğitim faaliyetleri sunan kurumlarda hizmet sunan yardımcı öğretmenler ise çocukların günlük bakımlarını yapmakla görevlidirler.

Yöneticiler: Ekibin kaçınılmaz bir parçasıdır. Ekipte hizmet sunan meslek elemanlarının görev dağılımını yaparak, hizmetlerin yönünü belirlemektedirler.

Dil ve konuşma terapisti: Dil ve konuşma gelişimi, bozuklukları ve terapisi konusunda eğitim almış uzmanlardır.

Doktor: Tıp fakültesinde eğitim almış, sağlığın korunması ve geliştirilmesi, hastalıkların önlenmesi, hastalıkların tanınması ve tedavisinde yetkili olan sağlık ekibi üyesidir.

Hemşire: Doktor ile iş birliği içerisinde çalışan sağlık personelidir.

Engelli bakım elemanı: Özel gereksinimli bireylerin gün içerisinde yerine getirmeleri gereken öz bakım gereksinimlerinin karşılanmasına ve basit sosyal aktivitelere katılımlarını sağlamada yardımcı olan ara meslek elemanı olarak tanımlanmaktadır.

Fizyoterapist: Hareket bozuklukları ya da zayıf kas gelişimi olan çocukların ve yetişkinlerin ileri düzeydeki hareket güçlüklerini önleme ve onların hareket becerilerini geliştirme konusunda destek sunan meslek elemanıdır.

Ergoterapist: Özel gereksinimli bireylerin günlük yaşam aktivitelerine katılmalarını geliştirmek amacıyla hizmet eden meslek elemanıdır.

Diyetisyen: Özel gereksinimli bireylerin sağlıklı ve dengeli beslenmelerini sağlamak için beslenme programları hazırlayan ve takip eden kişilerdir.

Psikolog: Bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanan özel gereksinimli bireylerin ruhsal olarak iyi olma hallerinin sağlanması, motivasyonlarının artırılması, kaygı, stres, endişe gibi duygularının en aza indirilmesi ve psikolojik olarak gereksinimleri olan konularda rehberlik yapılması için terapi programlarını yöneten meslek elemanıdır.

Odyolog: İşitme engelinin tanınması ve tedavisi ile ilgili olarak eğitim almış kişilerdir.

Çocuk gelişimci ve eğitimcisi: Çocukların farklı gelişim alanlarının desteklenmesinde ve bu alanlarda yaşanan sorunların çözümünde gerekli önlemlerin alınmasında ve onların gelişimlerinin izlenmesinde gerekli desteği sunan meslek elemanıdır.

Sosyal hizmet uzmanı: Üniversitelerin sosyal hizmet alanında lisans eğitimi almış rehberlik ve araştırma merkezlerinde danışanlarla ilgili olarak verilecek hizmetlerin planlanması için gerekli sosyal, ekonomik ve kültürel bilgileri toplayan, değerlendiren ve hizmetlerin verilmesinde sosyal hizmet kurumları arasında eşgüdümü sağlayan meslek elemanıdır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanı, bakım ve rehabilitasyon hizmetinden yararlanan özel gereksinimli bireylere psiko-sosyal destek sunmakta ve danışmanlık yapmaktadır.

Yukarıda sıralandığı gibi özel gereksinimli bireylerin bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinde görev alan birden çok meslek elemanı bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleği de bu ekibin bir parçasını oluşturmaktadır. İzleyen başlıkta sosyal hizmet mesleği ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır.

1.2. Sosyal Hizmet Mesleği

Dezavantajlı bireyler başta olmak üzere toplumun tüm üyelerini güçlendirmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen sosyal hizmet kavramsal olarak geniş bir tanıma sahiptir. Nitekim 2014 yılında Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Worker-IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (International Association of Schools of Social Work-IASSW) genel kurullarınca sosyal hizmet mesleğinin evrensel tanımı yapılmıştır. IFSW ve IASSW (2014) tarafından yayınlanan sosyal hizmet tanımı şöyledir; Sosyal hizmet, sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. *Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı*, sosyal hizmetin temel ilkeleridir. Sosyal hizmet mesleği, insan ve toplum bilimleri ve yerel bilgidir oluşan eklettik bilgi temeli aracılığıyla insan refahını iyileştirmek için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir.

Sosyal hizmet mesleği, günümüzde karmaşık ve sürekli değişim halinde olan toplumun vazgeçilmez bir mesleği olmakla birlikte bireylerin ve ailelerin işlevi ile ilgilenen tek uzmanlık dalı değildir. Ancak sosyal hizmetin aynı anda birey ve bireyin çevresi ile ilgilenmesi, onu diğer hizmet alanlarına kıyasla eşsiz kılmaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2014). Sosyal hizmet mesleği geçmişten bugüne kadar artan bilgi düzeyi ve değişen sosyal yapıyla paralel olarak toplumun birçok alanında yer almasına rağmen mesleğin odak noktası daima “çevresi içinde insan” olmuştur (Ergüt, 2019).

Birey, grup ve toplumu temel alan sosyal hizmet mesleğinin belli amaçları bulunmaktadır. Kut (1988) sosyal hizmetin, teknolojik gelişmeyi insancılaştırma ve toplumları sosyalleştirme, bireylerin gelişmelerine ve toplumun değişen koşullarına adapte olmalarına yardımcı olmak, kişilerin refahlarını sağlamak ve sosyal değişmeyi etkilemek, bireylerin sosyal işlevselliğini engelleyen tıkanıklıkları gidermek, birey-toplum etkileşimini güçlendirmek, sosyal bilinci geliştirmek, insan haklarını güvence altına almak, toplumsal refah ve kaynakların dağılımını dengelemek gibi amaçlarının var olduğunu belirtmektedir. Duyan (2003) ise sosyal hizmetin; insanların problem çözme, baş etme ve gelişme kapasitelerini artırmak; kaynak, hizmet ve olanak sağlayacak sistemlerle müracaatçıları bağlantılandırmak; sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlamak ve sosyal politikaların gelişimi ve ilerlemesine katkıda bulunmak olmak üzere dört temel amacı olduğunu belirtmektedir.

Sosyal hizmet mesleği toplumdaki tüm bireylerin sosyal işlevselliğiyle ilgilenmesine rağmen, önceliğini toplumun en hassas kesimlerinin ihtiyaçlarını gidermeye vermiştir. Genel olarak bu hassas kitle ihmale, sosyal adaletsizliğe ve ayrımcılığa uğrayanlardan oluşmaktadır. Bu kategoriye ayrıca çocuklar, gençler ve yaşlılar, kadınlar, yoksulluk içinde yaşayan bireyler, özel gereksinimli bireyler (fiziksel ve engelli bireyler), zihinsel ve duygusal hastalığı olanlar, eşcinsel, biseksüel ve transseksüel bireyler, etnik ırk ve ulusal geçmişleriyle azınlık konumda olanlar da dahil olmaktadır (Duyan, 2003). Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olarak gerekli bilgi, beceri ve donanımına sahip olan sosyal hizmet uzmanının tanımı ve görevleri izleyen başlıkta açıklanmıştır.

1.2.1. Sosyal hizmet uzmanı

Sosyal hizmet, insanların yaşam niteliğinin artırılmasını, iyilik halinin gelişimini amaçlamaktadır. Hedeflediği amaca ulaşabilmesi kuşkusuz öncelikle mesleğin yürütücüleri olan sosyal hizmet uzmanlarının meslekteki yetkinliklerine bağlıdır. Yetkin meslek elemanı yetiştirme ise mesleğin bilgi, beceri ve değerlerini harmanlamış nitelikli bir eğitimi zorunlu kılmaktadır (Doğan, 2018).

Sheafor ve Horejsi (2014), sosyal hizmete ilişkin bakış açılarının anlaşılması için sosyal hizmet uzmanının tanımını yaparken bir sosyal hizmet uzmanının sahip olması gereken özellikleri ve yapması gereken davranışları şu iki madde ile ifade etmişleridir.

Bir sosyal hizmet uzmanı:

1-Mesleki eğitime (bilgi, etik ve yeterlilik vb.) sahip olmanın yanı sıra muhtaç durumundaki kimselere (çocuklar, yaşlılar, yoksullar, azınlıklar, engelliler vb.) ya da, çevrelerindeki insanlara veya ilgili sosyal yapıları değiştirmek için çabalayan diğer insanlara hizmet sağlayabilmek ve yardım edebilmek için kabul gören gerekli niteliklere sahip olmalıdır.

2-Sosyal hizmet uzmanı, bahsi geçen grupların ve bireylerin kendi, sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini, onların karşılaştıkları zorluklardan kaçınabilmeleri veya bu zorlukları engelleyebilmelerini, yeteneklerini ve güçlü yanlarını en üst düzeye çıkarabilmelerini sağlayarak onların tatmin edici bir yaşam sürebilmelerini ve topluma tamamı ile katkı verebilmelerini sağlamalıdır.

Sosyal hizmet uzmanı terimini ülkemizde var olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER, [http-1](http://1)) tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanı, üniversitelerin “sosyal hizmet” bölümünde en az dört yıllık lisans eğitimi almış ve sosyal hizmet mesleğinin alanları içerisindeki bilgili ve yetkin kişiyi tanımlamaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının görevleri, müracaatçıların gereksinimlerini belirlemek, insan ve sosyal bilimler alanındaki kuramlardan yararlanarak birey, grup, çift/aile, topluluk ve toplumun sorunlarını çözmek, müracaatçı ve müracaatçı sistemi ile ilgili bilgi toplayarak sosyal inceleme ve değerlendirme raporları hazırlamak, profesyonel yardım ilişkisi kurmak ve sürdürmek, sosyal hizmet alanına dair araştırma yapmak ve mesleki literatürü yorumlama becerisi kazanmak, çatışan gruplar arasında aracılık ve müzakere yapmak, müracaatçı sistemini kaynak ve destek sistemleri ile bir araya getirme konusunda becerili ve yetkin olmaktır. Sosyal hizmet uzmanları farklı disiplinlerden yararlanır, müracaatçıların deneyimlerini de kullanır ve uygulamayı değerlendirir. Sosyal hizmet uzmanları uygulamalarını sosyal hizmetin ilkeleri, değerleri ve etik kuralları çerçevesinde yürütür. İnsan hakları, sosyal adalet, eşitlik, bireysellik, gizlilik, insan onuru ve insana hizmet etme ilkelerini göz önünde bulundurur ve her türlü ayrımcılık ve ön yargılar ile mücadele eder.

Sheafor ve Horejsi (2014) sosyal hizmet uzmanlarının neleri yapıp neleri yapamayacağını ortaya koyan mesleki sınırlar ve standartlar olduğunu belirterek sosyal hizmet uzmanlarının yapması gereken 11 rolü ve 40 ortak işlevi tanımlamaktadır. Buna göre;

Aracı olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; kendisinden destek almak isteyen müracaatçının güçlü ve güçsüz yanlarını analiz etmek, ihtiyaçlarına uygun kaynakları analiz etmek, onu ilgili kaynağa yönlendirmek, ilgili kaynakların yer aldığı sistemleri hizmete yönlendirmek için sistem koordinasyonu yapmak ve hizmet sistemleriyle ilişkisi olan kesimlere (kurum, topluluk, karar alıcılar, kanun koyucular) bilgi vermektir.

Savunucu olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; müracaatçıların ihtiyaçları olan kaynaktan yararlanmaları ve kaynakların eşit, adil ve hak temelli dağıtılmasını sağlamak için müracaatçı savunuculuğu ve dezavantajlı kesimlerin savunucusu olarak sınıf savunuculuğu yapmaktır.

Eğitici olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; müracaatçıların güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varmasına sağlamak, davranış değiştirmelerine yardım etmek ve aynı zamanda önleyici ve koruyucu önlemlerle ilgili toplum eğiticiliğidir.

Danışman ya da klinisyen olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; müracaatçıların yaşamlarında karşılaştıkları sosyal ve duygusal sorunlar ile baş edebilmelerine yardımcı olacak psiko-sosyal destek sunmak ve danışmanlık yapmaktır.

Vaka yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; müracaatçının tanımlanması ve oryantasyonu, değerlendirilmesi, hizmet/tedavinin planlanması, müracaatçıyı ihtiyaç duyduğu kaynaklarla ilişkilendirmek ve kaynak kullanımını koordine etmektir.

İş yükü yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; işin planlanması, zaman yönetiminin yapılması, hizmet koşullarının etkililiğinin değerlendirilmesi, hizmet sürecine yönelik bilgi ve belge sürecini kaydederek raporlamaktır.

Süpervizör/personel geliştirici olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; çalışanların oryantasyonu ve eğitimi, personel yönetimi, denetim ve danışmanlık yapmaktır.

Yönetici olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; yürütülen organizasyonun yönetsel gözetimini yapmak, kurum içi ve dışı koordinasyonda etkin rol almak, politika ve program geliştirmektir.

Sosyal değişimde aktör olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; sosyal sistemlerin güncel şartlara uygun olarak hak temelli bir şekilde sunulmasının sağlanmasında sistem değişikliklerine yardım etmek, toplumsal sorunlar ya da politika analizi yapmak, toplumun kaygılarını anlamak ve aktarmak, sosyal kaynakların gelişimi için değişim ihtiyacı olan hizmetler ve programlara yönelik çalışmaktır.

Araştırmacı/değerlendirmeci olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; araştırma planlama sürecinde nitel ve nicel araştırma yöntemleri konusunda gerekli donanıma sahip olmak, mevcut uygulamaların etki analizlerini yapmak, araştırma üretebilmek için analiz yapma becerisi kazanmaktır.

Profesyonel olarak sosyal hizmet uzmanının işlevleri; kendini değerlendirmek, kişisel ve mesleki gelişime önem vermek, sosyal hizmet mesleğinin güçlendirilmesine yönelik mesleki dayanışmaya destek vermektir.

Yukarıda sıralandığı gibi genel olarak sosyal hizmet uzmanları tarafından benimsenen ve yerine getirilen rollerin çok kapsamlı ve çeşitli olduğu görülmektedir. İyi bir sosyal hizmet uzmanının mesleğin çıkış noktasını oluşturan temel işlevleriyle alakalı rollerde uzmanlaşmış ve bu rolleri profesyonelce yerine getirmesi beklenmektedir. İzleyen başlıkta sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanlarına değinilmiştir.

1.3. Sosyal Hizmetin Uygulama Alanları

Sosyal hizmet, herhangi bir sebeple sosyal veya ekonomik olarak zorluklarla karşılaşan kişilere ve ailelere destek olmak ve bu kişilerin yaşam koşullarını iyileştirme hedefine yönelmiş bir disiplindir. Farklı sosyal alanlarda faaliyet gösteren sosyal hizmet uzmanları, farklı sosyal katmanlardan gelen her yaş grubuna yönelik programlar sunmaktadır. Özellikle kişisel gelişimlerinde refakat ve desteğe ihtiyaç duyan veya önemli bir sosyal sorunla baş başa kalmış çaresiz insanlara yardımcı olmak, sosyal hizmet uzmanlarının görev kapsamına girmektedir (Seyyar, 2013). Sosyal sorunların ortaya çıkışını önlemeyi ve var olan sorunların giderilmesini hedefleyen sosyal hizmetin, toplumun dezavantajlı kesimlerine göre sınıflandırılabilir bir çok uygulama alanı mevcuttur.

Bu uygulamalar içinde aile ve çocuk refahı alanı en yaygın ve bilinen uygulama alanıdır. Bu alanda aile yardımları, aile danışmanlığı, aile eğitiminin yanı sıra koruyucu-önleyici-destekleyici-sağaltıcı birçok sosyal hizmet modeliyle uygulama yapılmaktadır. Bir başka sosyal refah alanı da endüstri sektörüdür. İşçi sağlığı ve işçi-ailesinin sosyal sorunları önemli bir sosyal hizmet uygulama alanıdır. Endüstriyel sosyal hizmetlerde öncelikle toplam kalite yönetimi ya da çağdaş yönetim değerleri uygulamalarına sosyal hizmetin katkısı önemlidir. Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar sosyal hizmetin önemli bir uygulama alanıdır ve sosyal hizmet bu sorunun çocukta oluşturduğu mağduriyetlere yönelik uygulamalar yapmaktadır. Bir diğer sosyal refah alanı engelli refahı alanıdır. Engelliler için ya da bakıma ve rehabilitasyona gereksinim duyan bireylerin/çocukların bakımı ve rehabilite edilmeleri, yaşam kalitelerinin artırılması için yapılan çalışmaların bütünüdür. Sosyal hizmetin ilgilendiği diğer önemli sosyal refah alanları ise; çocuk ihmali ve istismarı, çocukların ticari amaçla sömürsü, gençlik refahı, yaşlı refahı, yaşlı ihmal ve istismarı, tıbbi sosyal hizmet, psikiyatrik sosyal hizmet, yoksulluk ve sosyal yardım, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler, sivil toplum örgütleri, sosyal belediyeçilik, okul sosyal hizmeti, orduda sosyal hizmet, koruyucu hizmetler, önleyici, tedavi ve rehabilite edici sosyal hizmet uygulamaları ve doğal afetler olarak değerlendirilmektedir (Şeker, 2012).

Zastrow (2017), sosyal hizmetin uygulama alanlarını genel olarak; bireyler, gruplar, aileler, kurumlar ve topluluklarla sosyal hizmet uygulamaları olarak ele almıştır. Olumlu değişimi amaçlayan sosyal hizmetin, bireylerle sosyal hizmet uygulamaları; intihar girişiminde bulunan bireyler, bakım ve barınma ihtiyacı olan çocuklar, istismar mağduru

çocuklar ve sürekli bakıma ihtiyacı olan kronik hastalar gibi odak noktasında insan olan çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır. Ailelerle sosyal hizmet uygulamaları; boşanma, istenmeyen gebelik, yoksulluk, ölümcül hastalık, kronik hastalık, ayrılık, mutsuz evlilikler, duygusal, davranışsal problemleri olan aile üyeleri, eşler arası şiddet, aile içerisinde finans yönetimi sorunları, aile üyelerinin kaza geçirme, bilişsel bozukluk, sakatlık ya da sakatlanma, cezaevine girme, akıl sağlığı, kumar oynama gibi kötü alışkanlıklar ve buna benzer sorunlar ortaya çıktığında yapılan kapsamlı ve çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır. Gruplarla sosyal hizmet uygulamaları; sosyal söyleşi, uğraşı, eğitim, problem çözme ve karar alma, kendi kendine yardım ise gruplarda yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Kurumlarla sosyal hizmet uygulamaları; bürokratik, yapı ve resmi kurallar kapsamında yapılan uygulamalardır. Son olarak topluluklarla sosyal hizmet uygulamaları; insan hakları, refah düzenlemesi, yoksulların ihtiyaçları, eğitim ve sağlık sorunları, barınma, uğraşı alanlarının artırılması, farklı etnik grupların uyum düzeyleri, azınlıkların istihdamı, gençlerin yabancılaşmasının engellenmesi, kentsel gelişim, evden kaçan ve madde bağımlılığı olan gençler, evsizler gibi kapsamlı ve çeşitli uygulama alanlarını kapsamaktadır (Zastrow, 2017, s.91-127).

Sosyal hizmetin uygulanma alanları yukarıda genel hatlarıyla açıklandığı gibi toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyal hizmet uygulanma alanlarının belirlenmesi devletlerin refah sistemleriyle de yakından ilişkilidir (Sürsavur, 2018).

Genel olarak yorumlamak gerekirse yoksulluk, çocuk koruma hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, aile içi sorunlar, madde kullanımı, yaşlanma ve yaşlılık hizmetleri, engellilik ve engellilik hizmetleri, aile planlaması, afet, göç, savaş, terör gibi krizler sonrasında sağlanan psikososyal hizmetler, sağlık sorunları ve tıbbi sosyal hizmet konuları sosyal hizmetin uygulama alanlarıdır (Ergüt, 2019).

Sosyal hizmet bilim ve mesleğinin temel uygulama alanlarından biri “engelliliktir.” Engellilik alanı içerisinde sosyal hizmet uygulamaları hem engelli birey ve aileleri ile çalışmayı hem de makro düzeyde engellilere yönelik dışlanmayı ve ayrımcılığı önleme ile hak savunuculuğunu içeren çok boyutlu uygulamalardan oluşmaktadır (Tekindal ve Attepe-Özden, 2017). İzleyen başlıkta sosyal hizmet mesleği ve engellilik kavramının ilişkisi açıklanmaktadır.

1.3.1. Engelliler ve sosyal hizmet

Ülkemizde özel gereksinimli bireylere yönelik oluşturulan kanun ve yönetmeliklerde “engelli” tanımı kullanıldığından ilgili başlıkta “özel gereksinimli bireyler” terimi yerine “engelli” terimi kullanılmıştır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda engelli tanımı “Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi” olarak tanımlanmaktadır (2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, m.3).

Engelliliğin tanımından da anlaşılacağı üzere, engellilik birey ve ailesi için çok boyutludur. Bu çok boyutluluk birçok meslek elemanının bu alanda etkin görev yapmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet bilim ve mesleği içinde önemli görevler yer almaktadır (Tekindal ve Attepe-Özden, 2017). Engelli çocuğa sahip olmak ailenin işlevlerini artırmakta ve farklılaştırmaktadır. Engelli çocuğun bakımı, ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitimi gibi konularda ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu bakımdan ailelerin desteklenmeye ihtiyaçları vardır (Güler, 2006). Engelliler ve aileleri için gerekli olan desteği akrabaları, yakın arkadaşları ve meslek sahibi kişiler sağlar. Yukarıda yer alan bölümlerde ifade edildiği gibi meslek sahibi kişiler arasında sosyal hizmet uzmanları da yer almaktadır (Erkan, 2003).

Engelli bireylerin toplumdaki diğer insanlar ile aynı haklara sahip olması, toplumda engellilere karşı var olan tutumların ve önyargıların kırılması, kişinin ve ailesinin sorunlarla baş edebilmesi sosyal hizmet mesleğinin temel uygulama alanları içinde yer alır (İçağasıoğlu, 2002). Sosyal hizmetin “çevresi içinde birey” anlayışı yalnızca engelli bireylerle çalışmayı değil, aynı zamanda engelli bireylerin ve ailelerinin yaşam koşullarını dikkate almayı, birey ve ailelerin yaşadıkları sorunların azaltılmasını, engelli birey ve aileleri için sosyal politikaların düzenlenmesini de içeren boyutlar taşımaktadır (Tekindal ve Attepe-Özden, 2017).

Engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinde ve toplumda kendini gerçekleştirmesinin önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Ülkemizde engelli bireyin en fazla karşı karşıya kaldığı sorunların başında: eğitim, yoksulluk, iyileştirme, ulaşım, fiziksel çevre ve barınma sorunu, erişilebilirlik ya da ulaşılabilirlik sorunu, istihdam, sosyal güvenlik sorunu, sosyal dışlanma sorunu olarak belli başlıklar altında toplanabilir.

Bu durum engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini ve toplumla olan bağının kopmasına neden olmaktadır (Özbarış, 2019). Engellilerin toplumla bütünleşmesini, toplumdaki diğer tüm bireylerle eşit koşullara sahip olmasını hedefleyen sosyal hizmet mesleğinin engellilere yönelik uygulamaları izleyen başlıkta açıklanmaktadır.

1.3.2. Engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları

Ülkemizde engelli bireylerin haklarını gözeten ve engelli bireylere sunulması gereken hizmetleri tanımlayan çeşitli kanunlar ve yönetmelikler bulunmaktadır. Var olan bu kanunlardan sosyal hizmet uygulamalarına yönelik en temel hususları içeren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesine ilişkin genel esaslar belirtmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 4.maddesinin Ek fıkrasında engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesine ilişkin esaslar şunlardır:

- a) Eşit katılım için, engellilerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbî bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin artırılması
- b) Bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının engelliler için ulaşılabilir hâle getirilmesi.
- c) Doğumdan başlayarak okul öncesi, okul çağı ve yetişkinleri kapsayacak biçimde tüm engellilere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması.
- d) İstihdamın, mesleki eğitim ve rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi, istihdam alanlarının engellilerin kullanımına uygunluğunun sağlanması ve teknolojiye uygun alet ve cihazların engellilerce elde edilmesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması.
- e) Engellilerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması, aile hayatı ve kişisel bütünlükleri ile kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılımlarının sağlanması.
- f) Engellilere ilişkin plan ve programlar ile ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınması sırasında engellilerin katılımlarının sağlanması (2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, m. 4, ek fıkra).

Engellilik alanı içerisinde sosyal hizmet uygulamaları hem engelli birey ve aileleri ile çalışmayı hem de makro düzeyde engellilere yönelik dışlanmayı ve ayrımcılığı önleme ile hak savunuculuğunu içeren çok boyutlu uygulamalardan oluşmaktadır (Tekindal ve Attepe-Özden, 2017). Erkan (2003), engellilerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu-önleyici, iyileştirici-geliştirici ve rehabilite edici fonksiyonları olduğunu belirtmektedir ve sosyal hizmet uzmanlarının engellilerle hastanelerde, rehabilitasyon merkezlerinde, ana-çocuk sağlığı merkezlerinde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, mesleki rehabilitasyon merkezlerinde, özel eğitim okullarında vb. kurumlarda çalışabileceği belirterek sosyal hizmet uzmanlarının engellilerle çalışmalarını

üç boyutta yürüttüğünü açıklamaktadır. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının engellilere yönelik çalışmaları şu şekildedir:

1. Engelli bireyler ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları
2. Engelli grupları ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları
3. Engelliler ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamaları

Engelli bireyler ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları: Engelli bireyler ve ailelerine yönelik sosyal hizmet uygulamaları çoğunlukla bireysel görüşmeler veya aile görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilmektedir. Engelli bireyin ve ailesinin kendilerinden veya çevrelerinden kaynaklanan sorunların farkına varmalarını sağlamak ve bu sorunların çözümünde onlarla birlikte çalışmaktır. Burada amaç, engelli bireyin ve ailesinin içinde buldukları durumun neden olduğu stresi azaltarak, bu yeni durumla uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak ve bu süreçte karşılarına çıkan engelleri ortadan kaldırmaktır (Güler, 2006).

Engelli grupları ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları: Engelliler ve aileleri ile yapılan grup çalışmalarını kapsar. Söz konusu bu uygulamalarda, toplumdaki sorun odaklarına yönelik çok kapsamlı ve bütünleştirici bir uygulama dinamiği ağırlık taşır (Mavili-Aktaş, 2001). Sosyal hizmet uzmanlarının engelliler ve aileleri ile kurduğu çeşitli gruplar vardır. Bu gruplar destek grupları (kendine yardım grupları), etkileşim grupları, eğitici gruplar ve toplumsallaşma gruplarıdır.

Engelliler ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamaları: Bu tür sosyal hizmet uygulamaları topluma yönelik çalışmaları içerir. Bu çalışmalar da engelliler ve ailelerini içine alan çalışmalardır. Sosyal hizmet uzmanı;

- Engelliliğin nedenleri hakkında çalışmalar yapar ve bu konuda toplumu ve kamu görevlilerini bilinçlendirir.
- Engelliler ve ailelerinin aktif bir yardımlaşma içinde bulunmalarını, birlikte daha bilinçli ve etkili mücadele vermeleri için örgütlenmelerini teşvik eder.
- Engelliler ve aileleri ile çalışmak isteyen gönüllü kişilere yönelik organizasyonlar geliştirir ve yürütür.
- Engellilere yönelik yanlış anlayış ve önyargıların değiştirilmesine yönelik çalışmalar yapar. Bu konuda kitle iletişim araçlarını harekete geçirir.

- Engellilerin boş zamanlarını değerlendirici etkinlikler oluşturur.
- Engellilik alanında araştırmalar yapar ve bu araştırma sonuçlarını ilgili hizmet birimlerine bildirir. Bu yolla hizmet birimlerinin politikalarını etkilemeye çalışır (Erkan, 2003).

Engellilere yönelik hizmet veren uzman gruplarından yalnızca bir tanesini oluşturan sosyal hizmet uzmanları engellilerle iki şekilde karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki temel odak noktasının rehabilitasyon olmadığı ortamlar (örn., aile danışmanlık kurumlarında çalışan sosyal hizmet uzmanları genelde evlilik ve kişiler arası sorunları olan ailelerle karşılaşır. Sorunlarını çözmek için kuruma başvuran ailenin bir veya daha fazla ferdi engelli olabilir ve engelli birey ailenin sorunlarının bir parçası olabilir.), ikincisi ise doğrudan engellilere yönelik hizmet veren rehabilitasyon merkezleri, bakım merkezleri, hastaneler, özel eğitim okulları vb. ortamlardır. Sosyal hizmet uzmanlarının rehabilitasyon hizmeti sunmakla üstlendiği roller: engellilere danışmanlık yapmak, aile fertlerine danışmanlık yapmak, sosyal öykü çıkartarak bilgi toplamak, vaka yöneticiliği üstlenmek, aile ile kurumlar arasında bağlantı kurmak, aracılık yapmak ve taburcu planlaması yapmaktan oluşur. Sosyal hizmet uzmanlarını en temel hedeflerinden biri hizmet alıcıları güçlendirmektir. Bireyleri güçlendirmedeki temel noktalar, normalleştirme, mümkün mertebe en az kısıtlayıcı ortam, yenilikçilik, hak savunuculuğu ve aile desteğidir (Zastrow, 2017). Mikro düzeyde engelli birey ve aileleri ile çalışan makro düzeyde ise engellilere yönelik dışlanmayı ve ayrımcılığı önlemeyi hedefleyen ve hak savunuculuğu yapan sosyal hizmet mesleği, engellilik çatısı altında yer alan otizimli bireyler içinde aynı mesleki değerleri taşımaktadır. İzleyen başlıkta sosyal hizmet mesleği ve otizm ilişkisi ele alınacaktır.

1.4. Otizm ve Sosyal Hizmet

Özel gereksinimli bireyler içerisinde yer alan otizimli bireyler ailelerinin işlevlerini artırmakta ve farklılaştırmaktadır. Otizimli bireyin bakımı, ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitimi gibi konularda ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların üstesinden gelmede ailenin desteklenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda otizimli bireylerin gereksinim duydukları hizmetler çok ve çeşitlidir. Ayrıca bu hizmetler sürekli hizmetlerdir ve bireyin yaşamı boyunca devam etmektedir. Bu nedenle otizimli bireye sahip ailelerin bilgi, psikolojik ve sosyal destek ve finansal yardım gibi çeşitli ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir (Güler, 2006).

Otizimli bireylerin eğitim olanaklarından yararlanmaları, sosyal ve mesleki açıdan rehabilite edilmeleri, sosyal hayatta ve çalışma hayatında diğer bireylerin sahip olduğu fırsatlardan yararlanmaları ancak farklı disiplinlerin iş birliği içerisinde çalışmasıyla mümkün olmaktadır. Bu vizyon çerçevesi içinde sosyal hizmet mesleği de yer almaktadır. Toplumda otizmli bireylere karşı var olan engellerin ve ön yargıların kırılması, otizmli birey ve ailesinin sorunlarla baş edebilmesi, var olan sosyal haklarına ulaşabilmesini sağlamak sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanı içerisinde yer almaktadır (İçağasıoğlu, 2002).

Sosyal hizmet uzmanı otizmli birey ve ailesi için toplumsal kaynakların sağladığı imkanları yerinde kullanmalarını sağlar, otizmli bireye ve aileye kendi zorluklarını yenme ve kendi güçlerini devreye sokma konusunda rehberlik eder. Ayrıca sosyal yardıma ihtiyacı olan ailelerin sosyal incelemelerini yapar, bu incelemeler sonucunda hazırladığı değerlendirme raporuyla birlikte aileleri ilgili kurumlara yönlendirir (Özbesler, 2008).

Otizm alanında sosyal hizmet uzmanı otizmli birey, ailesi ve çevresi arasındaki etkileşime odaklanır, psiko-sosyal ve ekonomik eksenli sorunların çözümünün sorumluluğunu üstlenmektedir. Otizmli bireylerin, çocukların ve onların ailelerinin güçlendirilmesini, sosyal işlevselliklerinin artırılmasını amaçlar. Otizm alanında hizmet sunan ekibin içerisinde yer alan sosyal hizmet uzmanı, otizmli bireyler ve aileleriyle çalışmak durumundadır. Bu nedenle otizmli çocuğa veya ailesine hizmet sunan sosyal hizmet uzmanının çeşitli psiko-sosyal sorunları ele alabilecek ve mesleki çalışmalarını yürütebilecek bilgi ve beceriye sahip olması önem kazanmaktadır (Karadağ, 2019).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere otizmli bireylere ve ailelerine hizmet sunan birden fazla meslek bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleği de otizmli bireylere ve ailelerine hizmet sunan ekibin üyelerinden birini oluşturmaktadır. İzleyen başlıkta otizm ve sosyal hizmet ile ilişkili ülkemizde ve uluslararası alanyazında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

1.5. Otizm ve Sosyal Hizmet ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Alanyazın incelendiğinde, otizm ve sosyal hizmet ilişkisini inceleyen ülkemiz ve uluslararası alanyazında çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların “çocuk ve ergen ruh sağlığı polikliniğinde sosyal hizmet uygulamaları”, “özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ailelere yönelik

sosyal hizmet uygulamaları”, “zihinsel özürlüler özel rehabilitasyon merkezlerinde: verilen hizmetler ve sosyal hizmet uygulamaları” ve “otizmli bireylerin hizmet aldığı kurumlar ile sosyal hizmet uygulamaları” arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar olarak görülmektedir. Bu tez çalışmasında sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşleri araştırıldığından konuyla ilgili sadece otizmli bireyler veya aileleri ile sosyal hizmet arasındaki ilişkinin incelendiği beş araştırmaya yer verilmiştir. İzleyen paragraflarda bu araştırmalar tarih sıralamasına göre son yıllarda yapılan araştırmalara öncelik verilerek sıralanmıştır.

Morris, Muskat ve Greenblatt (2018), çocuk hastanelerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının otizmli çocuklar, gençler ve onların aileleriyle çalışırken yaşadıkları deneyimleri ve algılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile desenlemiştir. Araştırma Kanada’da bir çocuk hastanesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcılarını 14 sosyal hizmet uzmanı oluşturmuştur. Çalışma iki ana tema üzerine kurgulanmıştır. Bunlardan ilki hastanelerdeki otizmli çocuklar ve ailelerinin ihtiyaçları ve sosyal hizmet algıları; bir diğeri ise çocuk hastanelerinde sosyal hizmetin otizm ile ilgili rolünün yararları ve zorluklarıdır. Araştırma bulgularında sosyal hizmet uzmanlarının otizm ile ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğu, daha çok aile odaklı sorulara çözüm arandığı, sosyal hizmetin otizm ile ilgili rolünde belirgin eksiklikler olduğu belirtilmiştir.

Rodgers vd., (2018) sosyal hizmet uygulamalarında otizmli yetişkinlerin deneyimlerini, endişelerini ve otizmin olası etkilerini raporlamak amacıyla, bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma İngiltere’de yapılmış ve 18-62 yaş aralığında olan 23 otizmli birey ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada otizmli yetişkinlere ilerideki 5 ve 20 yıl içerisinde endişeleri ile kendileri için olumlu ve olumsuz olabilecek durumları tanımlamaları istenmiştir. Araştırma verileri tematik analiz kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda gelecekle ilgili belirsizlik, destek, otizm tanısının etkisi, yaşam koşulları, ilişkiler ve sağlık olmak üzere 6 ana tema belirlenmiştir. Bulgular otizmli yetişkinlerin geleceğe ilişkin endişelerinin çok yönlü ve karmaşık olduğunu ve aynı zamanda uygun ve erişilebilir desteğin önemini vurgulamışlardır. Özellikle otizm bilgisine sahip olması gereken uzmanların ve sosyal hizmet uzmanlarının otizmle ilgili farkındalığa sahip olmaları durumunda otizmli bir

bireyle ilişkisel bir bağlantıya girdiklerinde kişinin neye ihtiyacı olduğunu keşfetmesinde ve endişelerini gidermede yardımcı olacağını göstermiştir.

Haney ve Cullen (2017), sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve tutumlarını incelemeye yönelik nicel bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma için geliştirilen ankette altı demografik bilgi sorusu ile 24 bilgi ve 24 tutumu ölçmeye yönelik soru yer almaktadır. Anketin bilgi ölçmeye yönelik hazırlanan soruları DSM-5'teki otizm tanı kriterleri temel alınarak; tutumları ölçmeye yönelik hazırlanan sorular ise "Engelli Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği" ile "Otizmle ilgili Tutumlar Ölçeği" nden yararlanılarak hazırlanmıştır. Araştırma Amerika Birleşik Devletleri'nin New Jersey eyaletinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcıları olan 793 tane sosyal hizmet uzmanına e-posta yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların 405'i daha önce otizm üzerine eğitim aldığını, 385'i ise eğitim almadığını; 531'i daha önce otizm vakası ile karşılaştığını, 261'i ise karşılaşmadığını ifade etmiştir. Araştırmanın elde edilen bulgularında sosyal hizmet uzmanlarının büyük bir çoğunluğunun otizm hakkında doğru bilgiye sahip olduğu ve otizm bireylere ilişkin olumlu tutumlar içerisinde oldukları ifade edilmiştir.

Newsome (2008), otizmlili çocuğa sahip ailelerle çocuklarının geçiş dönemlerinde yaşadıkları stres düzeyini ve bu yaşadıkları geçiş dönemindeki destek algılarını araştırmıştır. Araştırmanın katılımcılarını Amerika Birleşik Devletleri'nde Michigan eyaletinde bulunan Otizm Derneği'ne yakın zamanda geçiş desteği hizmeti talep eden otizmlili çocuğa sahip ve çocuğu bir geçiş sürecinde (okul değişimi, ev değişimi, iş hayatına girme gibi 12 farklı geçiş sürecini kapsamaktadır.) olan 120 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada yapılandırılmış üç anket geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Anketler Ebeveyn Stres Ölçeği, Sosyal Hizmet Destek Algıları Ölçeği ve Algılanan Destek Ölçeğinden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularında ebeveynlerin geçiş dönemlerinde orta düzeyde stres yaşadığı, destek algılarında özel eğitim öğretmenlerinin ilk sırada yer aldığı, sosyal hizmet uzmanlarının geçiş aşamasında olan ailelerle daha fazla iletişim kurması gerektiği ve ailelerin bu desteği memnuniyetle karşılayacağını sonuçlarına ulaşılmıştır.

Gilliam ve Coleman (1982), otizm alanındaki uzmanlar ile otizmlili bireye hizmet sunan meslek elemanlarıyla otizme ilişkin bilgi ve inanışları hakkında bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırmanın amacı, otizm üzerine çalışan uzmanlar ile otizmlili bireye

hizmet sunan meslek elemanları arasında otizme ilişkin bilgi ve inanışları karşılaştırmak ve otizmlili bireylere hizmet sunan meslek elemanlarının bilgi eksikliklerini tespit ederek hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlere yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Araştırmanın katılımcılarını Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı eyaletlerinden 80 uzman ile 950 meslek elemanı oluşturmaktadır. 950 meslek elemanını öğretmen, hemşire, doktor, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi çeşitli alanlarda otizmlili bireylere hizmet sunan meslekler oluşturmaktadır. Bu katılımcılardan sadece 65'i sosyal hizmet uzmanı olup katılımcıların % 6.8'ini oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri nicel araştırma olarak tasarlanan, 10 maddeden oluşan anketten elde edilmiştir. Araştırmanın bulgularında uzmanlar ve meslek elemanlarının üç konuda görüş ayrılığının var olduğu belirlenmiştir. Otizmlili bireylere hizmet sunan meslek elemanları, otizmin sıklık ve cinsiyet oranında, etiyojisinde (otizmin nedenleri) ve otizmlili çocukların devlet okullarında eğitim almalarına yönelik tutumlarında uzmanlar ile görüş ayrılığı yaşamıştır. Araştırma sonucunda meslek elemanlarının var olan görüş ayrılıklarının hizmet sunmada otizmlili bireye ve ailesine yönelik yanlış tutumlar içerisinde girebilecekleri tartışılmış, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerle otizme ilişkin tespit edilen görüş ayrılıklarının, yanlış bilgilerin ve tutumların giderilmesi çıkarımlarında bulunulmuştur. İzleyen başlıkta araştırmanın gereksinimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

1.6. Gereksinim

Özel gereksinimli bireyler, eğitim yaşantıları boyunca çeşitli destek hizmetlerine gereksinim duyarlar. Bu hizmetlere ise ilişkili hizmetler ya da ek hizmetler denilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin sağlığı ile ilgili kurum Sağlık Bakanlığı; eğitimi ve rehabilitasyonu ile ilgili kurum Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (Özen, 2014, s.7) bakımı ile ilgili hizmet sunan kurum ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır (ASHB). Özel eğitim alanında hizmet sunan destek hizmetlerinin çeşitliliği, özel gereksinimli bireylere hizmet sunmada da bir o kadar çeşitliliğe yol açmıştır. Ancak bu çeşitlilik özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin hizmetlere erişiminde birtakım engeller oluşturmaktadır. Hizmetlere erişim ve hizmetler arası eşgüdümün sağlanmasında özel gereksinimli bireyleri ve aileleri bilgilendirerek destek sunacak meslek elemanlarının başında sosyal hizmet uzmanları gelmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının görevleri, (a) özel gereksinimli bireylere yönelik eğitim hizmetlerinin koordinasyonunun sağlanması, (b) bakım hizmetlerine erişiminin sağlanması (Özen, 2014, s.16), (c) özel gereksinimli

bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak sosyal hizmet uygulamalarının yürütülmesi, (d) özel gereksinimli bireylerin ailelerine ve kendilerine yasal haklarına ilişkin bilgi sunulması gibi görevler sıralanabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının sunduğu bu hizmetler özel gereksinimli bireyler arasında yer alan otizmli bireyler için de geçerlidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireyler içerisinde yer alan otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri bu araştırmanın en temel gereksinimini oluşturmaktadır. Çocuğu otizmli olan annelerin de hizmet aldığı meslek grupları içerisinde yer alan sosyal hizmet mesleğine ilişkin bilgi ve görüşleri araştırmanın bir diğer gereksinimini oluşturmaktadır.

Otizmli bireyler de diğer özel gereksinimli gruplarda olduğu gibi bağımsız olarak toplumsal yaşama katılımda sınırlılıklar yaşamakta ve bu sınırlılıklara ek olarak toplum temelli birtakım engellerle de karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle otizmli bireylerin başta özel eğitim olmak üzere, sağlık, meslekî eğitim, istihdam olanaklarından yararlanması amacıyla sosyal politika tedbirlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir (Ulusal Otizm Eylem Planı, 2016-2019). Dolayısıyla, başta otizmli bireyler olmak üzere tüm özel gereksinimli bireylere destek hizmeti sunan sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylere yönelik var olan sosyal politikalar hakkındaki bilgi ve görüşlerinin alınması araştırmanın diğer bir gereksinimi oluşturmaktadır.

Alanyazında çocuğu otizmli olan ailelerle ilgili eğitim ve sağlık gibi alanlarda araştırmalar fazla olmakla birlikte sosyal destek algılarına yönelik kısıtlı çalışmalar bulunmaktadır. Çocuğu otizmli olan annelerin destek algılarında sosyal hizmet mesleğinin varlığının araştırılması ve sosyal hizmet uzmanlarına dair bilgi ve görüşlerinin incelenmesi araştırmanın diğer bir gereksinimidir.

1.7. Amaç

Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaçla araştırmada aşağıda sıralanan sorulara yanıt aranacaktır.

- 1) Sosyal hizmet uzmanlarının;
 - a) Otizme ve otizmin nedenlerine ilişkin bilgileri ve görüşleri

- b) Otizimli bireylere ve ailelerine sunulan hizmetler hakkındaki bilgileri ve görüşleri ile kendilerinin çocuğu otizimli olan ailelere sunabilecekleri hizmetlere ilişkin görüşleri
 - c) Otizimli bireyler ve aileleri ile çalışırken gereksinim duydukları alanlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2) Çocuğu otizimli olan annelerin
- a) Yararlandıkları eğitim hizmetleri ile eğitim hizmeti dışında yararlandıkları sosyal haklara ilişkin bilgileri ve görüşleri
 - b) Eğitim hizmetleri dışındaki hizmetleri alabilecekleri meslek elemanlarına ilişkin bilgileri ve görüşleri
 - c) Sosyal hizmet mesleği ve sosyal hizmet uzmanına ilişkin bilgi ve görüşleri ile sosyal hizmet uzmanlarından alabilecekleri destek hizmetleri hakkındaki bilgi ve görüşleri nelerdir?

1.8. Önem

Otizm alanının tarihsel gelişimi, yaklaşık 70 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Ancak otizm ilgili en yoğun gelişmeler 1980 sonrasında görülmekle beraber günümüze değin otizm tanısı alan çocukların görülme sıklığı sürekli artış göstermektedir. Artan yaygınlık oranları ile birlikte otizimli bireylerin eğitim, sağlık, bakım hizmetleri ve sosyal hayata katılım haklarının da önemini artmaktadır.

Otizimli bireylere ve ailelerine eğitim, sağlık ve bakım hizmetlerinin koordineli ve eşgüdümlü sunumunda en fazla sorumluluk üstlenen meslek gruplarından biri de sosyal hizmet mesleğidir. Sosyal hizmet uzmanı, aileleri sosyal haklar ve var olan kaynaklar hakkında bilgilendirir, çocuğun eğitim gereksinimlerinin karşılanması, sosyal yaşama katılabilmesi için kurumlar arası eşgüdümün sağlanması konularında girişimde bulunur. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, otizimli bireylerin de dahil olduğu tüm özel gereksinimli bireylerin eğitim ve toplumsal yaşama katılımını sağlamada önemli roller üstlenmektedir. Araştırma bulgularının başta otizm olmak üzere tüm özel gereksinimli bireylere ve ailelerine yönelik sosyal politikaların şekillendirilmesine, aynı zamanda sahada her daim otizimli birey veya ailesi ile çalışması olası olan sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve gereksinimleri belirlenerek ileride bu konularda yapılacak mesleki gelişim uygulamalarının planlanmasına temel oluşturabilir.

Çocuğu otizimli olan annelere öncelikle kendi aile fertleri ve yakın çevreleri destek sunmakla birlikte içinde yaşadıkları toplumun diğer bireyleri ve bağlı oldukları kurum ve kuruluşlar da sosyal destek sağlayan önemli unsurlardır. Sosyal hizmet mesleği de bu sosyal destek unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle annelerin sosyal destek algılarında sosyal hizmet mesleğine ve sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin ne düzeyde bilgiye sahip olduklarının belirlenmesi, ileride özellikle sosyal destek almada hangi meslek elemanına başvurabilecekleri konusundan farkındalık geliştirilmesine yönelik çalışmaların planlamasına temel oluşturacaktır. Son olarak, konuyla ilgili alanyazında çok az sayıda yayımlanmış çalışma olması nedeniyle araştırmanın uluslararası ve ülkemiz alanyazımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmada Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarda görev alan sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile Samsun ilinde MEB'e bağlı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden hizmet alan çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, çocuğu otizmlili olan anneler ve sosyal hizmet uzmanları ile yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler içerik analizi (tümevarım analizi); yapılandırılmış görüşmeler ise sayısal analiz ile analiz edilmiştir.

Bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin toplanma süreci, araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının ve çocuğu otizmlili olan annelerin özellikleri, araştırma verilerinin toplanması, verilerin dökümü ve analizi yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerini belirlemek üzere nitel araştırma yaklaşımlarından Fenomenolojik (olgubilim) desene gerçekleştirilmiştir. Böylece araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki görüşleri ile çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki görüşlerinin derinlemesine tanımlanacağı düşünülmüştür.

Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak açıklanabilir. Bir başka deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Nitel araştırma desenlerinden Fenomenoloji (olgubilim) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyadan olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgulara günlük yaşantımızda çeşitli biçimlerde karşılaşabiliriz. Ancak bu tanışıklık, olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tümüyle yabancı olmayan ama aynı zamanda tam anlamıyla kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji (olgubilim) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım

ve Şimşek, 2018, s. 41). Fenomenoloji araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim, esneklik ve sondalar (alt sorular) yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 37-69).

Fenomenolojik desenle, genellikle yapılandırılmamış ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler tercih edilmektedir (Ersoy, 2019, s. 112). Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinde sorular önceden araştırmacı tarafından hazırlanmaktadır. Bununla birlikte araştırmacı görüşme sürecinde alt sorular (sondalar) sorabilir ve görüşmenin akışını etkileyebilir (Türnüklü, 2000, s. 547). Bu araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin yanı sıra sınırlı sayıda da olsa yapılandırılmış görüşme tekniği de kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşmede araştırmacı araştırmaya katılan her bir kişiye aynı soruları aynı biçimde ve aynı sözcüklerle sorarak, kişilerden kendileri için uygun gördükleri seçenekleri seçmesi sağlanır (Türnüklü, 2000, s.546). Yapılandırılmış görüşme soruları ile araştırmada analiz eşitilmesi sağlanmıştır. eşitilme farklı veri kaynakları, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanarak araştırma sonuçlarının inandırıcılığını artırmayı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.91). Bu nedenle araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanları ve çocuğu otizmli olan annelerin araştırma sorularına ilişkin görüşlerinin tematik ve sayısal analiz kullanılarak analiz edilmesinin hem araştırmanın inandırıcılığını arttırdığı hem de elde edilen verilerin ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesinin sağladığı düşünülmektedir.

2.2. Katılımcılar

İzleyen başlıkta araştırmanın yapıldığı kurumlardan ve araştırmanın katılımcıları olan sosyal hizmet uzmanlarından ve çocuğu otizmli olan annelerin özelliklerinden bahsedilmiştir.

2.2.1. Araştırmanın yapıldığı kurumlar

Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının otizm ile ilgili bilgi ve görüşleri ile çocuğu otizmli olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlandığı için sosyal hizmetler alanında hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları ile otizmli çocuklara eğitim veren MEB'e bağlı özel zel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri araştırmada kullanılacak kurumlar olarak seçilmiştir.

Araştırma Samsun ili içerisinde gerçekleştirildiği için sosyal hizmet uzmanlarına Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı kurum ve kuruluşlardan; OSB olan çocuğa sahip ailelere ise Samsun ili içerisinde yer alan MEB'e bağlı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Samsun Otizmliler Derneği (SODER) üyelerinden gerekli izinler alınarak ulaşılmıştır.

2.2.2. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının ve çocuğu otizmliler olan annelerin özellikleri

Araştırmacı çocuğu otizmliler olan annelere ulaşmak için araştırmanın gerçekleştirildiği ildeki Milli Eğitim Müdürlüğü'nün resmi internet sayfasından o ilde hizmet veren Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri listesine ve iletişim bilgilerine ulaşarak araştırma kapsamındaki okulları belirlemiş; sosyal hizmet uzmanlarına erişmek için ise bünyesinde çalışmakta olduğu Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile iletişime geçmiştir. Araştırmacı gerekli ölçütleri barındıran kurum ve kuruluşları belirledikten sonra etik kurul izni (Ek-1) başvurusu ve resmi izin süreci için gerekli işlemleri başlatmıştır.

Araştırmacı etik kurul izni çıktıktan sonra belirlediği Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin telefon numaralarına ulaşarak kurum yetkilileri ile telefon üzerinden ön görüşme yapmış ve araştırmanın amacını kısaca anlatmıştır. Araştırmacı kurum yetkililerine okullarında otizm tanısı olan öğrencilerin var olması ve kendilerinin de bu araştırmaya destek olmaları dahilinde kurumlarına giderek gerekli görüşmeleri yapacağını anlatmıştır. Yapılan bu ön görüşmeler sonucunda iki Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden toplam çocuğu otizmliler olan 12 anneye ulaşılmış bu anneler içerisinde dördü ile pilot görüşmeler gerçekleştirilmiş kalan sekiz annenin ise araştırmanın ölçütlerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacı, tez danışmanı ile yaptığı görüşmeler sonucunda ölçütü karşılayan anne sayısının yeterli olmadığına karar vermiş ve bunun üzerine SODER ile de iletişime geçerek dernek başkanı ile görüşme sağlamış ve yapılan görüşme sonucunda sekiz anneye daha ulaşılmıştır.

Araştırmacı otizmliler çocukların eğitim aldığı iki Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine giderek kurum yetkilileri ile yüz yüze görüşme gerçekleştirmiştir. Kurum yetkilileri araştırmaya katılacak olan annelerle araştırmacıyı bir araya getirmiş ve tanıştırmıştır. Araştırmacı, annelere araştırmanın amacını, önemini ve veri toplama sürecini ayrıntılı şekilde anlatmış ve sekiz anne araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiştir. Gerçekleşen tanışma toplantısında tüm annelerin telefon numaraları

alınmış ve her anne ile çocuğunun Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde dersi olduğu gün ve saatte görüşmenin kurum içerisinde gerçekleştirileceği şeklinde anlaşma yapılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden tüm annelerle telefon üzerinden iletişime geçilerek annelere uygun zaman dilimlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşmelere başladıktan sonra araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden annelerden biri çocuğunun rahatsızlığı dolasıyla uzun süre özel eğitim okuluna gelemeyeceğini, biri ise sebep belirtmeksizin araştırmadan çekilmek istediğini belirterek araştırmadan ayrılmıştır. Araştırmaya Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinden belirlenen altı anne ile devam edilmiştir.

Araştırmacı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki annelerle görüşmelerini gerçekleştirdikten sonra SODER başkanı ile telefon üzerinden iletişime geçmiştir. Dernek başkanı ile yapılan görüşmede başkan, kendisinin kanser tanısı nedeni ile tedavi gördüğünü ve kimseyle yüz yüze görüşme gerçekleştirmediğini, araştırmanın ön koşullarına uygun annelerle kendisinin telefonla görüştüğünü ve araştırmaya katılmayı kabul eden sekiz annenin iletişim bilgilerini araştırmacıya vereceğini, annelerle telefon üzerinden görüşme gerçekleştirerek randevu oluşturabileceğini belirtmiştir. Araştırmacı dernek başkanından aldığı telefon numaraları üzerinden sekiz anneyle iletişime geçmiş ve her anneyle çocuklarını Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine götürdüğü gün ve saatlerde görüşme yapmak üzere randevulaşmıştır. Araştırmacı görüşmelere başladıktan sonra annelerden ikisi sebep belirtmeksizin, ikisi ise ülkede yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle yaşadıkları tedirginlikleri dile getirerek araştırmadan ayrılmak istediğini belirtmiş ve görüşmeye dört anneyle devam edilmiştir.

Araştırmacı çocuğu otizmlili olan annelerle görüşmeleri tamamladıktan sonra kendisinin de bünyesinde çalışmakta olduğu Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne giderek İl Müdürü ile görüşme gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, araştırmanın amacını kısaca anlattıktan sonra İl Müdürünün onayı doğrultusunda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına resmi izin için gerekli yazışmalar başlatılmıştır. Bakanlık tarafından verilen resmi izinden sonra İl Müdür Yardımcıları ile görüşmeler gerçekleştirilerek araştırmanın ölçütlerini karşılayan sosyal hizmet uzmanlarının var olduğu kurumlar tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı dört kurum belirlenmiş ve araştırmacı kurumlara giderek ön görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı isteyen 14 sosyal

hizmet uzmanına erişim sağlamış ve araştırmacının amacını ve önemini ayrıntılı şekilde anlatmıştır. Araştırmacı, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen sosyal hizmet uzmanlarından ikisi ile pilot çalışma gerçekleştirmiş kalan 12 sosyal hizmet uzmanıyla randevulararak uygun gün ve saatte çalışmakta oldukları kurumların içerisinde görüşmeleri gerçekleştirmek üzere planlama yapmıştır. Görüşmelere başladıktan sonra bir sosyal hizmet uzmanı raporlu olduğunu, bir sosyal hizmet uzmanı ise yıllık izine ayrıldığını belirterek araştırmadan ayrılmak istediğini belirtmiştir. Araştırmacı, araştırmaya gönüllü olarak katılan 10 sosyal hizmet uzmanı ile devam etmiştir.

Araştırmacı ön görüşmelerin sonunda araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden çocuğu otizimli olan annelere ve sosyal hizmet uzmanlarına hazırlamış olduğu Gönüllü Katılım Formu'nu (Ek-2) vererek imzalamalarını talep etmiştir. Gönüllü Katılım Formu'nda araştırmacı, araştırmacının amacına, veri toplama sürecine, araştırmaya katılım ve araştırmadan ayrılma koşullarına ilişkin katılımcılara ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Araştırmaya katılan çocuğu otizimli olan annelere ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2. 1. Araştırmaya katılan çocuğu otizimli olan annelere ilişkin demografik özellikler

No	Kod İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Otizimli Çocuğunun Yaşı/Cinsiyeti/Tanı Aldığı Yaş	Tanıyı Koyan Kurum
1	Esmâ	Kadın	35	Üniversite	5/Erkek/2,5	Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
2	Rüya	Kadın	36	Lise	7/Erkek/5,5	Eğitim Araştırma Hastanesi
3	Ayça	Kadın	31	Ortaokul	9/Kız/4,5	19 Mayıs Tıp Fakültesi
4	Ayten	Kadın	42	Üniversite	7/Kız/5,5	Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
5	Zehra	Kadın	32	Lise	7/Erkek/3	Eğitim Araştırma Hastanesi
6	Saadet	Kadın	39	İlkokul	6/Erkek/2	Gazi Devlet Hastanesi
7	Nesrin	Kadın	48	İlkokul	25/Erkek/8	19 Mayıs Tıp Fakültesi
8	Nurdan	Kadın	51	İlkokul	21/Erkek/2	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
9	Fadime	Kadın	39	Lise	15/Kız/5	Gazi Devlet Hastanesi
10	Gül	Kadın	36	Üniversite	12/Erkek/3,5	Gazi Devlet Hastanesi

Tablo 2.1. incelendiğinde araştırmaya katılan çocuğu otizimli olan annelerin yaş ortalamasının 38 olduğu görülmektedir. Annelerden üçü üniversite, üçü lise, biri ortaokul ve üçü ilkokul mezunudur. Otizm tanısı olan çocuğun cinsiyeti erkek olan yedi, cinsiyeti kız olan üç anne bulunmaktadır. Araştırmaya katılan annelerin otizm tanısı olan çocuklarının yaşlarının ortalaması 11, çocuklarının tanılarını aldıkları yaş ortalaması ise

4,5 olarak hesaplanmıştır. Çocuklara otizm tanısını koyan kurumlar incelendiğinde üç tanesinin tıp fakültesi, yedi tanesinin ise devlet hastanesi olduğu görülmektedir. Tablo 2.2’de araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin bilgelere yer verilmiştir.

Tablo 2.2. incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarından dördünün erkek, altısının ise kadın olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının yaş ortalaması 27 olarak hesaplanmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının üçünün özel bakım merkezinde yedisinin ise sosyal hizmet merkezinde çalıştığı görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının eğitim düzeyleri incelendiğinde üçünün yüksek lisans, yedisinin ise lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarından akademik eğitim ve mesleki çalışma yılları süresince özel gereksinimli bireylere yönelik ders aldığını belirten sekiz, seminer aldığını belirten üç, hizmet içi eğitim aldığı belirten dört, kongreye katıldığını belirten bir kişi olmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarından dokuzu daha önce gerek akademik eğitim gerekse mesleki çalışma hayatında direkt otizme yönelik bir ders almadığını belirtirken özel bakım merkezinde çalışmakta olan bir sosyal hizmet uzmanı otizme yönelik ders aldığını belirtmiştir.

Tablo 2. 2. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin demografik özellikler

No	Kod İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Mesleki Deneyim (Yıl)	Çalıştığı Kurum	Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Alınan Eğitimler	Otizme Yönelik Ders/ Eğitim
1	Emrah	Erkek	25	Lisans	4 yıl	SHM	Ders	Yok
2	Hande	Kadın	30	Lisans	6 yıl	SHM	Ders	Yok
3	Emre	Erkek	28	Y.Lisans	5 yıl	SHM	Ders/Seminer/ Hizmet içi eğitim	Yok
4	Esra	Kadın	30	Lisans	6 yıl	SHM	Ders	Yok
5	Osman	Erkek	30	Lisans	8 yıl	SHM	Hizmet içi eğitim	Yok
6	Berna	Kadın	29	Y.Lisans	5 yıl	SHM	Ders/Kongre/Hizmet içi eğitim	Yok
7	İclal	Kadın	28	Y.Lisans	3 yıl	Özel Bakım Merkezi	Seminer	Yok
8	Caner	Erkek	25	Lisans	2 yıl	Özel Bakım Merkezi	Ders/Seminer/ Hizmet içi eğitim	Yok
9	Emel	Kadın	25	Lisans	3 yıl	Özel Bakım Merkezi	Ders	Var
10	Burcu	Kadın	29	Lisans	7 yıl	SHM	Ders	Yok

2.2.3. Araştırmacı

Araştırmacı sosyal hizmet bölümünden lisans derecesine sahiptir. Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı 19 Mayıs Kadın KonuKevinde sosyal çalışmacı olarak görevine devam etmektedir. Halen Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Otizmde Uygulamalı Davranış Analizi Yüksek Lisans Programı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. İzleyen başlıkta veri toplama aracının geliştirilmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler, demografik bilgi formu ve araştırmacı günlükleri kullanılarak toplanmıştır. İzleyen başlıkta veri toplama araçlarının geliştirilmesine ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

2.3.1. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi

2.3.1.1. Görüşmeler

Araştırmanın amacı doğrultusunda sosyal hizmet uzmanları ve çocuğu otizimli olan anneler ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmeden önce araştırmacı, görüşme sırasında göz önünde bulundurulması gereken kurallara, araştırma süresince uyulması gereken etik kuralları ve etik ilkeleri yerine getirmek üzere planlamalar yapmıştır. Bunun yanı sıra veri toplama araçlarını geliştirmek üzere hazırlıklar yapmış ve görüşme sürecini nasıl gerçekleştireceğine ilişkin planlamaları tasarlamıştır. İzleyen başlıkta bu bilgiler yer almaktadır.

2.3.1.1.1. Görüşme kılavuzu

İnsanların dahil olduğu her türlü araştırmada izlenmesi gereken bazı kurallar ve ihlal edilmemesi gereken bazı etik ilkeler bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda da katılımcıların araştırmaya fiziksel ve psikolojik baskı olmaksızın kendi rızasıyla ve gönüllü olarak katılmaları önemli bir husustur. Bu çerçevede katılımcılara araştırmanın amacını, verilerin nasıl toplanacağını, araştırmada katılımcılardan nelerin beklendiğini, kendilerinden ne tür verilerin toplanacağını açık olarak anlatmak ve szly anlatımın yanı sıra bütün bu bilgilerin yazılı şekilde katılımcılara sunulması ve karşılıklı imza altına alınması gerekmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2018, s. 108).

Yapılan bu araştırmada da araştırmacı nitel araştırma etik ilke ve kurallarına uygun davranmak adına verileri toplamaya başlamadan önce araştırmacı olarak görüşme öncesi, sırası ve sonrasında yapması gerekenleri içeren bir Görüşme Kılavuzu (Ek-3) hazırlamış ve görüşme öncesinde katılımcıların araştırmaya kendi rızasıyla katıldıklarını belirten gönüllü katılım formunu oluşturmuştur. Araştırmacı görüşmeye gitmeden önce ses kayıt cihazının çalışıp çalışmadığını, veri toplama formunu, gönüllü katılım formunu ve izin belgelerinden oluşan görüşme evraklarının eksiksiz olup olmadığını kontrol etmiş ve görüşmenin planlandığı saatten 15 dakika öncesinde görüşmenin yapılacağı ortamda bulunmuştur. Araştırmacı görüşme öncesinde görüşme ortamının sessiz olma durumunu değerlendirmiş ve görüşme ortamında, yaşanan Covid-19 salgınına karşı alınması gereken tedbir ve önlemleri sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

Görüşme kılavuzunda, araştırmacı hakkında bilgiler, araştırmanın amacı, araştırmaya katılmayı kabul eden sosyal hizmet uzmanlarından ve çocuğu otizmlili olan annelerden araştırma sürecinde beklenenler, araştırmacının görüşmeyi nasıl gerçekleştireceği ve sonlandırılacağına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İzleyen başlıkta görüşme ilkelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.3.1.1.2. Görüşme ilkeleri

Görüşme sürecinin daha etkili ve verimli şekilde yürütülebilmesi için dikkat edilmesi gereken temel ilkeler ve süreçler bulunmaktadır. Yıldırım ve şimşek (2018) bu ilkeleri; (a) görüşme sorularını sorarken akışa göre gerekli değişiklikler yapma, (b) soruları konuşma tarzında sorma, (c) teşvik edici olma ve geri bildirimde bulunma, (d) görüşme sürecini kontrol etme ve (e) yansız ve empatik olma olarak ifade etmişlerdir.

Bu ilkeler doğrultusunda görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından ölkemizde ve tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgınına karşı gerekli tedbir ve önlemler alınarak bire-bir ve yüz yüze olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşmeye gitmeden önce sosyal hizmet uzmanlarından ve çocuğu otizmlili olan annelerden randevu almış ve uygun gün, saat ve yerde görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Araştırmacı görüşmeye giderken yaşanan Covid-19 salgınına karşı uyulması gereken maske ve hijyen kuralına dikkat etmiştir. Araştırmacı randevu saatinden en az 15 dakika önce görüşmenin yapılacağı kurumda hazır şekilde bulunmuş, görüşmeye giderken görüşme esnasında kendisine gerekli olabilecek tüm araç-gereçleri (demografik bilgi formu, görüşme kılavuzu, kalem, sarj aleti vb.) yanında hazır bulundurmüştur. Araştırmacı, sosyal hizmet uzmanlarına ve

çocuğu otizmlı olan annelere söylediklerinin eksiksiz kaydedilmesi ve verilerin daha ayrıntılı değerlendirilmesi için görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanacağını bildirmiş; bu kayıtların ve dökümlerinin araştırmacının kendisi, danışman hocası ve araştırmacının denetiminde güvenirlık verilerini toplayan kişi dışında kimsenin dinlemeyeceğini ve okumayacağını söylemiştir.

Görüşmeler, araştırmanın katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışmakta oldukları kurumlarda; çocuğu otizmlı olan annelerle ise çocuklarını özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde derse götürdükleri günlerde kurum sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşmeleri ses kayıt cihazına kaydetmiştir. Ses kayıt cihazını sesleri daha net alabilmek amacıyla katılımcıya daha yakın olacak şekilde konumlandırmıştır. Her görüşme öncesinde araştırmacı, araştırmanın amacını katılımcılara açıklamış, otizm ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi anlatarak yaptığı araştırma ile çocuğu otizmlı olan annelerin sosyal hizmete, sosyal hizmet uzmanlarının da otizme ilişkin var olan eksikliklerini ortaya çıkarmayı ve gerek uygulamada gerek ise akademik eğitim sürecinde yapılacak olan benzer çalışmalara katkı sağlamak istediğini vurgulamıştır.

Araştırmacı görüşme esnasında katılımcılara belirlediği kod isimlerle seslenmiş ve katılımcıların kimlik bilgilerini ve buldukları kurumları deşifre edici cümleler kurmamaya dikkat etmiştir. Araştırmacı, görüşme sırasında katılımcıya yönelteceği soruları atlamamak ya da katılımcının yanıtladığı soruları tekrar ona yöneltmemek için soruları görüşme formundan takip etmiştir. Araştırmacı görüşme sorularını sorgulayıcı değil, bilgi vermeye “davet edici” bir tarzda sormaya özen göstermiştir. Ayrıca soruları görüşme formundan okumak yerine katılımcıyla göz kontağı kurarak ve günlük dilde ifade etmeye çalışarak katılımcının görüşme sürecinde kendisini rahat hissetmesini sağlamaya çalışmıştır. Araştırmacı görüşmeler sırasında katılımcılara tüm soruları sırayla sormuş ve katılımcının sözü bitmeden yeni soru yöneltmemiştir. Ancak katılımcılar bir soruyu yanıtlarken sorulardan bir başkasının yanıtını vermişse o soruyu tekrar sormamış ve bir sonraki soruya geçmiştir. Katılımcılar verdikleri yanıtlarda sorunun tam karşılığı olacak cevabı barındıracak şekilde yanıtlayamamışsa “Bu konuya ilişkin olarak eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?” şeklinde soru yöneltilerek tam cevap alınmayan sorular tekrar yöneltilmiştir. Araştırmacı görüşme sırasında katılımcıların anlattıklarına dayalı olarak gerektiğinde ek sorular sormuştur. Görüşmeler esnasında katılımcıların anlamadığı

sorular olduğunda araştırmacı soruyu yönlendirici olmayacak şekilde örneklendirerek tekrar sormuştur. Araştırmacı görüşme süresince katılımcılara verdiği yanıtlar konusunda geri bildirimlerde bulunmuş, katılımcıların ek bilgi vermesine ve verdiği yanıtların niteliğini arttırmaya yönelik sözel (örn., “Evet, anlıyorum.”) ve sözel olmayan (örn., katılımcıyla göz kontağı halinde kalıp söylediklerini onaylamak amaçlı baş sallama) teşvik edici mesajlar vermiştir. Görüşme sırasında konuşma görüşmenin amacının ve akışının dışına çıktığında araştırmacı nazik bir ses tonuyla katılımcıyı konuya döndürmeye çalışmıştır. Araştırmacı sorularını yansız bir ifadeyle katılımcılara yöneltmiş, sözel ve sözel olmayan davranışlarıyla katılımcıların yanlış anlayabileceği tutum ve davranışlardan kaçınmıştır.

2.3.1.1.3. Görüşme sorularının hazırlanması

Görüşme soruları hazırlanmadan önce konu bağlamında kapsamlı bir alanyazın taraması yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda alanyazında sosyal hizmet uzmanlarının otizme ilişkin bilgi ve tutumlarına yönelik araştırmalara ulaşılmıştır. Alanyazın taraması sonucunda ulaşılan kaynakların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Ulaşılan kaynaklar incelendikten sonra sosyal hizmet uzmanlarının otizme ilişkin, otizmlı çocuğı olan annelerin ise sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin bilgi ve eksiklikleri belirlenmiş ve sorular hazırlanmıştır. Görüşme soruları çocuğı otizmlı olan annelerin sosyal destek algılarında sosyal hizmet uzmanlarının varlığı ile sosyal hizmet uzmanlarının otizme ilişkin bilgi ve görüşlerini incelemeyi hedefleyerek tez danışmanı denetiminde araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmanın katılımcıları çocuğı otizmlı olan anneler ve sosyal hizmet uzmanları olduğu için iki farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Çocuğı otizmlı olan annelere sorulacak olan Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Görüşme Formunda (EK-4) dokuz demografik bilgi sorusu ile yedi görüşme sorusu yer almaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarına sorulacak olan Sosyal Hizmet Uzmanı Görüşme Formunda (Ek-5) dokuz demografik bilgi sorusu ile 12 görüşme sorusu yer almaktadır. Demografik bilgi soruları, görüşme yapılacak sosyal hizmet uzmanlarına ve çocuğı otizmlı olan annelere ilişkin demografik bilgileri elde etmek için tez danışmanı denetiminde araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Demografik bilgi sorularında araştırmanın katılımcılarına ilişkin kişisel, eğitim ve iletişim bilgileri yer almaktadır. Demografik bilgi soruları araştırmacı

tarafından görüşme gerçekleştirildiği esnada sosyal hizmet uzmanlarına ve çocuğu otizmlili olan annelere sırasıyla sorulmuş ve verilen yanıtlar forma elle yazılmıştır.

Görüşme soruları hazırlandıktan sonra soruların kapsamı ve niteliğine ilişkin uzman görüşü alınmıştır. Bu amaçla, hazırlanan sorular nitel araştırmalar, sosyal hizmet mesleği ve otizm konusunda akademik donanıma sahip ilgili alanlardan sekiz uzmana e-posta yoluyla gönderilmiştir. Bu uzmanlardan yedisi görüşme sorularına ilişkin dönüş yapmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda ilgili formda yer alan görüşme sorularının son hali verilmiştir. Tüm süreçlerin sonunda araştırmacı sorulara son şeklini vererek geçerli veriler toplanmasına hizmet edecek veri toplama aracının hazırlanması sürecini sonlandırmıştır. Araştırmacı çocuğu otizmlili olan annelerle yaptığı görüşmeleri tamamladıktan sonra tez danışmanı ile yaptığı görüşme sonucunda Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Görüşme Formu'ndaki dördüncü soruya ek bir yapılandırılmış soru ekleme kararı almış ve araştırmanın katılımcılarını oluşturan tüm annelerle çevrim-içi bağlantı kurarak ek olarak hazırlanan yapılandırılmış soruyu (Ek-6) yöneltmiştir. İzleyen başlıkta pilot görüşmelerin yapılmasıyla ilgili bilgilere yer verilecektir.

2.3.1.1.4. Pilot görüşmelerin yapılması

Araştırmalarda pilot çalışma yapmak araştırmayı birçok yönden denemek için etkili bir yöntemdir. Pilot çalışmalar soruların içeriğinin incelenmesini, kullanılan dilin ve görüşmelerin uzunluğunun kontrol edilmesini, görüşmelere nasıl giriş yapılacağına belirlenmesini, görüşmelerin gereğinden uzun ya da ayrıntılı olup olmadığının incelenmesini sağlayarak araştırmacıyı veri toplama sürecine hazırlamaktadır (Glesne, 2015, s.75).

Görüşme sorularına uzman görüşleri doğrultusunda son şekli verildikten sonra görüşme sorularını sınamak amacıyla pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmeler aynı zamanda araştırmacının görüşme konusunda deneyim kazanması amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmacı araştırmanın gerçekleştiği Samsun ilinde Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinden üç anne ile çocuklarını derse getirdikleri uygun gün ve saat için randevu almıştır. Araştırmacı her bir katılımcıya araştırmanın amacına, verilerin nasıl toplanacağına, kendilerinden ne beklendiğine, kendilerinden ne tür veri toplanacağına, sonuçların nerede ve nasıl kullanılacağına ilişkin açık, net ve açıklayıcı bilgiler sunmuştur.

Araştırmacı üç anne ile pilot görüşmelerini tamamladıktan sonra görüşmelerin ses kaydını tez danışmanı ile birlikte dinlemiş ve görüşme sürecine ilişkin danışman tarafından dönüt sunulmuştur. Danışmanın dönütleri sonucunda çocuğu otizmlili olan annelere sorulan görüşme sorularında bir takım değişiklik yapılmış ve bir anne ile daha pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşme konusunda tam anlamıyla yetişinceye kadar çocuğu otizmlili olan annelerle Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde toplam dört pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Çocuğu otizmlili olan annelerle yapılan dört pilot görüşmeye ilişkin bilgiler Tablo 2.3’de yer almaktadır.

Tablo 2. 3. *Çocuğu otizmlili olan annelerle yapılan pilot görüşmelere ilişkin bilgiler*

No	Kod İsim	Görüşme Takvimi	Görüşme Süresi (dk.)
1	Ayten Hanım	25.09.2020	15.03 dk.
2	Seda Hanım	25.09.2020	04.12 dk.
3	Anna Hanım	29.09.2020	10.55 dk.
4	Sibel Hanım	24.12.2020	10.58 dk.

Araştırmacı çocuğu otizmlili olan annelerle olan pilot görüşmelerini tamamladıktan sonra sosyal hizmet uzmanları ile pilot görüşmelerine başlamıştır. Araştırmacı sosyal hizmet uzmanlarından uygun gün ve saatte randevu almış ve çalışmakta oldukları kurum içerisinde görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Araştırmacı bir sosyal hizmet uzmanı ile yaptığı pilot görüşmenin ardından tez danışmanı ile birlikte ses kaydını dinlemiş ve danışmanın dönütleri sonucunda bir pilot görüşme daha gerçekleştirmiştir. Araştırmacı görüşme konusunda tam anlamıyla yetişinceye kadar sosyal hizmet uzmanlarıyla toplam iki pilot görüşme gerçekleştirmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan iki pilot görüşmeye ilişkin bilgiler Tablo 2.4’de yer almaktadır.

Tablo 2. 4. *Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan pilot görüşmelere ilişkin bilgiler*

No	Kod İsim	Görüşme Takvimi	Görüşme Süresi (dk.)
1	Hasan Bey	11.02.2021	11.22 dk.
2	Sibel Hanım	12.02.2021	10.04 dk.

Tablo 2.3. ile Tablo 2.4. incelendiğinde pilot görüşmelerin 25.09.2020 ile 12.02.2021 tarihleri arasında tamamlandığı görülmektedir. Pilot görüşmeler minimum 04.12, maksimum 15.03 dakika sürmüştür. Her görüşmenin ses kaydı alınmış ve ses kayıtları danışman tarafından dinlenerek araştırma sorularının niteliğine ve araştırmacının görüşme sürecini yürütme biçimine ilişkin dönüt sunulmuştur. Araştırmacı pilot görüşmelerde araştırmanın amacını net olarak açıklayamama, araştırma sorularını tek düze halde sorma, yanıtını tam olarak alamadığı sorularda sonda soru soramama ve katılımcının konuşmasının kesintiye uğratabilecek düzeyde “hı hı” vb. nidalar kullanma gibi hatalar yapmıştır. Danışman sunduğu dönütlerde araştırmacının doğru ve

eksik yaptığı kısımlara dikkat çekmiş ve bir sonraki görüşmede dikkat etmesi gereken noktaları vurgulamıştır. Pilot görüşmelerde ayrıca araştırma soruları ve soru akışı tekrar gözden geçirilmiş ve araştırma sorularında uyarlamalar yapılmıştır. Örneğin çocuğu otizmlili olan annelere yöneltilen görüşme sorularında, çocuklarının aldıkları eğitim hizmeti dışındaki hizmetlere yönelik soruya örnek üzerinden açıklama getirilerek “psikolojik destek, fizyoterapi desteği vb.” şeklinde cümle kurularak sorunun aileler için daha açık ve anlaşılır olmasının sağlanması kararlaştırılmıştır. Yapılan bu çalışmaların sonunda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları formuna son şekli verilmiştir. İzleyen başlıkta araştırmacı günlüğüne ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.3.1.2. Araştırmacı günlüğü

Araştırmacı, araştırmanın katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanları ve çocuğu otizmlili olan annelerle iletişime geçtiği günden itibaren araştırma süreciyle ilgili yaşadıklarını, izlenimlerini ve deneyimlerini bilgisayarda Word dosyası üzerinde günlük olarak tutmaya başlamıştır. Günlükte katılımcılarla yapılan görüşmelerin tarihleri, alınan randevular, görüşmeler esnasında katılımcıların tutum ve davranışları ile araştırmacının neler yaşadığına ilişkin bilgiler yer almıştır. Araştırmacı çalışma süresince görüşmelerin öncesinde ve sonrasında düzenli olarak günlük tutmuştur. Ek-7’de “Örnek Günlük Sayfası” yer almaktadır. İzleyen başlıkta verilerin toplama sürecine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.3.2. Veri toplama süreci

Araştırma verilerinin toplanmasına 2021 yılının başında başlanmıştır. Çocuğu otizmlili olan annelerle 14.01.2021-10.02.2021 tarihleri ile sosyal hizmet uzmanlarıyla 08.03.2021-24.03.2021 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilerek araştırma verileri toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların kendilerinin belirledikleri uygun tarih, yer ve saatte gerçekleştirilmiştir. Görüşme zamanının belirlenmesini kolaylaştırabilmek amacıyla araştırmaya katılmayı kabul eden çocuğu otizmlili olan annelerden ve sosyal hizmet uzmanlarından ön görüşmeler sırasında kendileri için uygun olan boş zaman ve görüşme yerine ilişkin bilgi alınmıştır.

Araştırmacı görüşmelerini Covid-19 salgınına karşı hijyen kurallarına uyabileceği ve sosyal mesafenin korunabileceği bir ortamda gerçekleştirmeye özen göstermiştir. Tüm katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın amacı anlatılarak “Gönüllü Katılım

Formu” imzalatılmıştır. Tüm görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Tablo 2.5’te çocuğu otizmlili olan annelerle gerçekleştirilen görüşme takvimine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2. 5. Çocuğu otizmlili olan annelerle gerçekleştirilen görüşme takvimi

Katılımcılar	Görüşme Takvimi	Görüşme Ortamı	Görüşme Süresi (dk.)
Esmâ Hanım	14.01.2021	Kurum Dersliği	08.33 dk.
Rüya Hanım	19.01.2021	Kurum Dersliği	27.07 dk.
Ayça Hanım	19.01.2021	Kurum Öğretmenler Odası	10.13 dk.
Ayten Hanım	20.01.2021	Kurum Bahçesi	15.26 dk.
Zehra Hanım	21.01.2021	Kurum Bahçesi	09.04. dk.
Saadet Hanım	27.01.2021	Kurum Bahçesi	10.29 dk.
Nurdan Hanım	29.01.2021	Kurum Dersliği	13.20 dk.
Nesrin Hanım	29.01.2021	Kurum Bahçesi	10.04 dk.
Fadime Hanım	10.02.2021	Kurum Bahçesi	16.30 dk.
Gül Hanım	10.02.2021	Kurum Görüşme Odası	12.06 dk.

Tablo 2.5. incelendiğinde en uzun görüşme süresinin 27.07 dakika, en kısa görüşme süresinin 08.33 dakika olduğu görülmektedir. Tüm görüşmeler toplamda 132,8 dakika sürmüştür. Yapılan ses kayıtlarının dökümü sonucunda toplam 68 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmacı görüşmelerini gerçekleştireceği ortamda, yaşanan Covid-19 salgınına karşı uyulması gereken hijyen kurallarını uygulamaya özen göstermiştir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin uygun koşulları sağlaması durumunda katılımcı ile görüşme kurum içerisinde, uygun koşullarının sağlanamaması durumunda ise kurumun dışında açık havada görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 2.6’da sosyal hizmet uzmanlarıyla gerçekleştirilen görüşme takvimine yer verilmiştir.

Tablo 2. 6. Sosyal hizmet uzmanlarıyla gerçekleştirilen görüşme takvimi

Katılımcılar	Görüşme Takvimi	Görüşme Ortamı	Görüşme Süresi (dk.)
Emrah Bey	08.03.2021	Görüşme Odası	17.09 dk.
Hande Hanım	08.03.2021	Görüşme Odası	15.43 dk.
Emre Bey	12.03.2021	Görüşme Odası	19.40 dk.
Esra Hanım	12.03.2021	Görüşme Odası	18.31 dk.
Osman Bey	22.03.2021	Görüşme Odası	16.27 dk.
Berna Hanım	22.03.2021	Toplantı Odası	13.36 dk.
İclal Hanım	23.03.2021	Kurum Bahçesi	10.34 dk.
Caner Bey	23.03.2021	Kurum Bahçesi	12.40 dk.
Emel Hanım	24.03.2021	Görüşme Odası	22.02 dk.
Burcu Hanım	24.03.2021	Görüşme Odası	12.03 dk.

Tablo 2.6. incelendiğinde en uzun görüşme süresinin 22.02 dakika, en kısa görüşme süresinin 10.34 dakika olduğu görülmektedir. Tüm görüşmeler toplamda 158,4 dakika sürmüştür. Yapılan ses kayıtlarının dökümü sonucunda toplam 58 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmacı sosyal hizmet merkezlerinde çalışmakta olan sosyal hizmet

uzmanlarıyla yaptığı görüşmeyi kurumun bireysel görüşme odalarında gerçekleştirirken özel bakım merkezlerinde çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarıyla yaptığı görüşmeleri kurumun bahçesinde gerçekleştirmiştir. İzleyen başlıkta verilerin analizine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

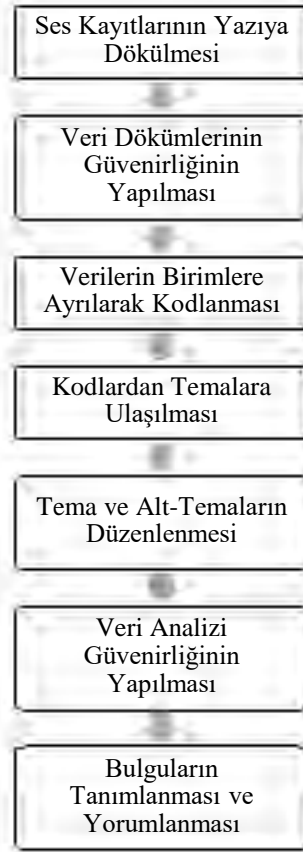
2.4. Verilerin Analizi

Araştırmacı katılımcılarla görüşmelerini ses kayıt cihazı ile tamamlamasının ardından ses kayıtlarını değiştirilmeksizin yazıya dökmüştür. Kayıtların dökümü için her bir katılımcıya ait görüşme formu oluşturulmuştur.

Nitel araştırmalarda verilerin analizinde standartlaşmış bir yöntemin kullanılmasından ziyade araştırmacı niteliklerine ve araştırmacının yapısına uygun farklı yaklaşımların gözden geçirilerek araştırmaya özgü bir planlama geliştirilmesi söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 237-239). Nitel veri analizi türlerine ilişkin alanyazında farklı adlandırmalar bulunmaktadır. Nitel veri analizi yaklaşımları kimine göre “içerik analizi” olarak adlandırılıp tümdengelimci analiz ve tümevarımcı analiz olarak ikiye ayrılırken, kimine göre ise nitel veri analiz türleri içerik analizi ve betimsel analiz olarak ikiye ayrılmaktadır (Kabakçı-Yurdakul, 2016, s. 6). Creswell (2018, s.180), nitel veri analizini tümevarımsal bir süreç olarak ele almıştır. Berg ve Lune (2015, s. 380) da benzer şekilde nitel veri analizini içerik analizi olarak adlandırmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s. 238-243) ise nitel veri analizini betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki tür analizden söz etmektedir. Bu araştırmada yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanan veriler sayılarla analiz edilmiştir. Araştırmada araştırmacının katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarına bir, çocuğu otizmli olan annelere ise iki yapılandırılmış soru sorularak soruların biçimsel olarak farklı olması nedeniyle her bir yapılandırılmış soru farklı şekilde sayısal analiz ile analiz edilmiştir.

Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanan veriler ise içerik analiziyle analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. (Yıldırım ve Şimşek, s. 242) Verilerin analiz edilme sürecinde çeşitli aşamalardan geçilmiştir. Analiz aşamaları Şekil 2.1’de gösterilmektedir. Analiz sırasında gerçekleştirilen basamaklar aşağıda sıralanmıştır:

1. Araştırmacı katılımcılarla yaptığı her bir görüşmenin dökümünü eksiksiz Şekilde yazıya geçirmiştir.
2. Araştırmacı görüşmelerde katılımcıların her soruya verdiği yanıtları tek tek ayrı dosyalarda birleştirmiştir. Örneğin araştırmacı tüm katılımcıların birinci soruya verdikleri yanıtları tek bir Word dosyasında birleştirmiştir.
3. Araştırmacı dökümlerin doğruluğunu kontrol ederek ilişkili söylemleri paragraflara ayırmıştır.
4. Araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışmanı birlikte çalışarak tüm verileri kodlamışlardır.
5. Araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışmanı birlikte çalışarak tema ve alt-temaları oluşturmuşlardır.
6. Araştırmacı alan uzmanı olarak danışmanı ile birlikte kodlama, tema ve alt-temalar üzerinde çalışırken bir taraftan da araştırmanın güvenirliği için eř zamanlı olarak farklı bir alan uzmanına daha görüşme dökümlerini göndererek bağımsız olarak kodlar ve temalar üzerinde çalışılmasını sağlamıştır.
7. Kodlama, tema ve alt-temalar üzerindeki tüm işlemler bittikten sonra elde edilen tema ve alt-temalar üzerine görüşmeler gerçekleştirerek alan uzmanı ile uzlaşma sağlamıştır.
8. Araştırmacı üzerinde uzlaşma sağlanan verileri düzenleyerek tema ve alt-temaları yazmıştır. Bu aşamalar sonucunda veri analizi tamamlanarak araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

Şekil 2. 1. Veri Analizi Aşamaları

2.4.1. Verilerin içerik analizi yoluyla analiz edilmesi

İçerik analizinde temel amaç, kodlama yoluyla toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, ardından ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların belirlenmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.243-253).

Araştırmacı görüşmelerin bitiminden sonra elde edilen verileri güvence altına almak için her bir katılımcıya ait ses kaydını yedeklemiştir. Yedekleme işleminin ardından ses kayıtlarının dökümü her bir ses kaydındaki konuşmalar duyulduğu şekilde, değiştirilmeksizin yazıya geçirilmiştir. Ham veri dökümleri de yedeklenerek güvence altına alınmıştır. Ham veri dökümleri yedeklendikten sonra veri analizi kayıt formu (Ek-8) oluşturulmuştur. Araştırmacı bütün katılımcıların her bir soruya verdiği yanıtları tek tek her soru için veri analizi kayıt formuna kayıt etmiştir. Örneğin tüm katılımcıların birinci soruya verdiği yanıtları birinci soru için oluşturulan veri analizi kayıt formuna katılımcıların kod isimleri ile birlikte alt alta sıralayarak kayıt etmiştir. Aynı işlem tüm görüşme soruları için gerçekleştirilmiştir. Tüm verilerin veri kayıt formuna

kaydedilmesinin ardından araştırmacı verilere daha fazla aşına olmak adına tüm verileri bir kez daha okumuştur. Verileri okuma işleminin ardından araştırmacı katılımcıların verdikleri yanıtlarda birden fazla konu ile ilgili bilgi varsa her konuyla ilgili bölümü ayrı paragraflara ayırmıştır. İzleyen başlıkta verilerin kodlanması süreciyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.4.2. Verilerin kodlanması

Araştırmada verilerin kodlanması aşamasında araştırmacı topladığı verileri inceleyerek anlamlı bölümlere ayırır ve her bölümün neyi ifade ettiğini tanımlar (Yıldırım ve şimşek, 2018, s.243). Bu araştırmada da elde edilen veriler, veri analizi kayıt formuna (Ek-8) kayıt edildikten ve birbiriyle ilişkili söylemler paragraflara ayrıldıktan sonra ilgili dosyalarda yedeklenmiştir. Ardından verilerin kodlanması işlemine geçilmiştir. Verilerin kodlanması sürecinde araştırmacı verileri birkaç kez okumuş ve olası kavramları belirleyerek Ek-8'deki formun kod bölümüne yerleştirmiştir. Verileri kodlama işleminde araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışmanı birlikte çalışarak her soru için veri analizi kayıt formunda ilgili paragrafların karşısına kodları yazmışlardır. Verilerin ve kodların oluşturulmasında bu araştırma için hazırlanan görüşme soruları dikkate alınmıştır. İzleyen başlıkta tema ve alt-temaların oluşturulması ve yazımıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.4.3. Tema ve alt-temaların oluşturulması ve yazılması

Nitel veri analizinde ilk etapta oluşturulan kodları belirli düzeyde açıklayan ve bu kodları belirli kategorilerin altında toplayan temalara ihtiyaç vardır (Yıldırım ve şimşek, 2018, s.249-250). Bu nedenle verilerin kodlanmasından hemen sonraki süreç tema ve alt-temaların oluşturulması sürecidir. Araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışman, tema ve alt-temaları oluşturmak üzere daha önceden oluşturdukları kod dosyası üzerinde birlikte çalışmışlardır. Araştırmacı, tez danışmanı ile birlikte tema ve alt-temalar üzerinde çalışırken araştırmanın güvenilirliği için görüşme dökümlerini farklı bir alan uzmanına daha göndererek tema ve alt-temalar üzerinde bağımsız olarak çalışılması sağlanmıştır. Araştırmacı, alan uzmanı olarak tez danışmanı ve diğer uzman kod dosyasındaki bütün verileri okuyarak anlamlı ve benzer ifadeler içeren verileri başlıklandırarak gruplamışlardır. Gruplanan verilere o grup için düşünölen anlamla ilgili başlığı, veri analizi kayıt formunda ilgili sütuna yazmışlardır. Elde edilen bu başlıklar üzerinde uzlaşma sağlandıktan sonra araştırmanın tema ve alt-temaları oluşturulmuştur.

Tema ve alt-temaların yazılması sürecinde araştırmacı, her bir kod dosyası için oluşturulan tema ve alt-temaların yazımını gerçekleştirmiştir. Araştırmacı veri analizi

sonucunda elde ettiği tema ve alt-temaları birbiriyle ilişkili ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde düzenleyerek yazmıştır. Araştırmacı açık ve anlaşılır bir dil kullanılarak verilerini yazmaya, kişisel görüş ve yorumlarına yer vermeden sunmaya özen göstermiştir. İzleyen başlıkta bulguların tanımlanması ve yorumlanmasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.5. Verilerin Güvenirlilik ve İnanırlık Çalışmaları

Araştırma sonuçlarının inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. “Güvenirlilik” ve “inanırlık” bu açıdan araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan iki ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 269).

Bu araştırma kapsamında verilerin güvenirliliği ilk önce görüşme soruları üzerinde yapılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan sorular tez danışmanı tarafından değerlendirilmiş ve düzenlenmiştir. Son hali verilen görüşme soruları daha sonra özel eğitim alanından dört, sosyal hizmet alanından dört uzman olmak üzere toplamda sekiz uzmana gönderilmiştir. Uzmanların yaptığı değerlendirme ve düzenlemelere göre sorular yeniden düzenlenmiştir.

Araştırmacı görüşmelerini gerçekleştirdikten sonra görüşme dökümlerini yapmış ve dökümlerin tamamlanmasından bir hafta sonra tekrar görüşmeleri dinlemiştir. Araştırmacı veri analizi öncesinde inanırlığı sağlamak için görüşmelerin % 30'unu (altı katılımcıya ait görüşme dökümü ve ses kayıtları) vakıf üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve aynı zamanda otizmde uygulamalı davranış analizi bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmekte olan uzmana göndererek ses kaydı ile dökümün uygunluğunun incelenmesini sağlamıştır. İnceleme sonucunda tek bir katılımcıya ait dökümde iki adet kelime hatası bulunmuştur. Kelime hatalarının düzeltilmesinden sonra uzlaşmaya varılmıştır. Verilerin analizi öncesinde gerçekleştirilen bir diğer inanırlık çalışması verilerin kodlaması aşamasında yapılmıştır. Bu aşamada dökümlerin doğruluğunu kontrol eden uzmana görüşme dökümlerinin tümü verilerek anlamsal ilişkilere göre verileri paragraflandırması istenmiştir. Ardından araştırmacı inanırlık aşamasında çalışan uzman ile birlikte paragrafların uyuşmasını kontrol etmiş ve tüm paragraflarda uzlaşma sağlamışlardır.

Araştırmacı verilerin analizi öncesinde yaptığı inanırlık ve güvenirlilik çalışmasını veri analizi sürecinde de devam ettirmiştir. Bu amaçla araştırmacı alan uzmanı olarak tez danışmanı ile birlikte tema ve alt-temalar üzerinde çalışırken veri analizi öncesinde

inanırlık çalışmasını yapan uzmandan da kod listelerini göndererek tema ve alt-temalara ayırmasını istemiştir. Tema ve alt-temaların oluşturulmasından sonra araştırmacı ve uzman bu kez birlikte çalışarak karşılaştırma işlemine başlamıştır. Karşılaştırma işlemi sırasında görüş birliğine varılan yerler aynen bırakılırken görüş ayrılığı olan yerlerde veriler araştırmacı ve uzman tarafından tekrar okunmuş ve üzerinde tartışılarak uzlaşma sağlandıktan sonra yeniden düzenlenmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkında bilgi ve görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda iki katılımcı grubu oluşturulmuştur. İzleyen başlıklarda araştırmanın iki katılımcı grubundan önce sosyal hizmet uzmanlarından elde edilen bulgular daha sonrasında ise çocuğu otizmlili olan annelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarından Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarda çalışmakta olan 10 sosyal hizmet uzmanından elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarına bir yapılandırılmış, 11 yarı-yapılandırılmış olmak üzere toplamda 12 soru sorularak araştırmanın bulguları elde edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerini bildirdiği 11 yarı-yapılandırılmış sorudan elde edilen yedi ana tema ile 10 alt-temaya Tablo 3.1’de yer verilmiştir.

Tablo 3. 1. *Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen tema ve alt-temalar*

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleklerini Tanımlamaya Yönelik Görüşleri
Mesleki Görev ve Sorumlulukları
Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizme Yönelik Bilgi ve Görüşleri
Otizmi Tanımlamaya Yönelik Bilgi ve Görüşler
Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizmin Etiyolojisine Yönelik Bilgileri ve Görüşleri
Otizmin Nedenlerine İlişkin Bilgi ve Görüşler
Otizmlili Çocukların Tanılma Sürecine İlişkin Bilgi ve Görüşler
Otizmin Tedavi Edilebilirliğine İlişkin Bilgi ve Görüşler
Otizmlili Bireylerin Yararlandıkları Hizmetlere İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Bilgileri ve Görüşleri
Otizmlili Bireylerin ve Ailelerinin Yararlandıkları Hizmetlere İlişkin Bilgi ve Görüşler
Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Aileye Hangi Konularda Destek Sunabileceğine ve Destek Sunarken Ne Tür Mesleki Uygulamalar Sunduklarına İlişkin Görüşleri
Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Ailenin Hangi Konularda Sosyal Hizmet Uzmanına Müracaat Edebileceğine İlişkin Görüşler
Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Ailenin Sosyal Hizmet Uzmanına Müracaat Ettiği Durumlarda Sunulan Mesleki Uygulamalara İlişkin Görüşler

Tablo 3.1.(Devam) *Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Tema ve Alt-Temalar*

Otizimli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımlarına Yönelik Görüşler
Otizimli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımları Yönünde Yapabilecekleri Mesleki Çalışmalara İlişkin Görüşleri
Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizme Yönelik Gereksinimlerine İlişkin Görüşleri
Otizimli Bir Birey veya Çocuğu Otizimli Olan Aile İle Çalışırken Gereksinim Duyulan Desteklere İlişkin Görüşler

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan tüm sosyal hizmet uzmanları için hazırlanan yapılandırılmış soruya Tablo 3.2’de yer verilmiştir.

Tablo 3. 2. *Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli birey veya ailesiyle çalışırken gereksinim duyabileceği alanlara ilişkin yapılandırılmış soru*

Soru 5-b. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli bireylerle veya aileleriyle çalışırken gereksinim duyabileceği alanları aşağıda sıraladık eğer sizin destek ya da bilgi almak istediğiniz gereksinimler varsa öncelik sırasına göre 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 olarak sıralayınız.
- ☐ Otizmin özelliklerine ilişkin genel bilgi
- ☐ Otizimli çocukların eğitsel gereksinimleri
- ☐ Otizimli çocukların sahip oldukları eğitsel haklar
- ☐ Otizimli çocukların toplumsal kaynakları kullanımıyla ilgili haklar
- ☐ Otizimli çocukların eğitiminde sosyal hizmetin rolü
- ☐ Otizimli çocuklara sahip ailelerin gereksinimleri

3.1.1. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini tanımlamaya yönelik görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini tanımlamaya yönelik görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.3’de tema ve alt-temaya ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 3. *Sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini tanımlamaya yönelik görüşleri*

Mesleki Görev ve Sorumlulukları	f
Dezavantajlı kesim ile çalışma	6
Rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma	5
Savunuculuk rolü üstlenme	3
İlgili kaynaklara yönlendirme	2
Psikososyal destek sağlama	2

3.1.1.1. Mesleki görev ve sorumlulukları

3.1.1.1.1. Dezavantajlı kesim ile çalışma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6, Berna, Burcu, Caner, Emre, Esra, Hande) meslek tanımlamalarını yaparken toplumun dezavantajlı kesimleri ile çalışma yaptıklarını belirtmişlerdir. Berna Hanım toplumun dezavantajlı kesimi ile çalışmayı “*Ya toplumun dezavantajlı gruplarıyla, engelli, yaşlı, kimsesiz, mülteci, sığınmacı, bakıma muhtaç bireylerle eeee yani boşanma varsa boşanmış*

kadınlarla da çalışıyoruz.” şeklinde tanımlamıştır. Caner Bey ise “... Toplumun dezavantajlı gruplarıyla çalışmaktayız..... Çeşitli gruplar var yaşlılar var, şiddete uğramış kadınlar veya hani bu şekil aynı erkekler, çocuklar var” şeklinde ifade etmiştir. Esra Hanım ise “açıkçası işte yaşlı, engelli, kadın, çocuk hani bize gelen müracaatçı kitlesi neyse onun düzeyine de inerek uuu gerekli olan neyse müdahaleede bulunmak yani görevimiz bu” şeklinde dile getirmiştir.

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının tamamı (10, Emrah, Hande, Emre, Esra, Osman, Berna, İclal, Caner, Emel, Burcu) araştırmacı tarafından hizmet sundukları gruba ilişkin sorulan soruda tanısı fark etmeksizin tüm engel grubundaki bireylerle çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Emrah Bey tüm engel grubundaki bireylerle çalıştıklarını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Şşşşöyle söyleyebilirim müdürlüğümüzün hizmet modellerinde yer alan evde engelli, engelli evde bakım hizmet modeli var. Bu hizmet modellerinde aslına bakarsanız çocuklar için ÇÖZGER denilen bir rapor uı veriliyor. Sağlık bakanlığının verdiği ÇÖZGER raporunun içinde bu fiziksel de olabiliyor zihinsel de olabiliyor. Bunun herhangi bir ayırımına gitmiyorlar. Dolayısıyla bizde engelli evde bakım hizmet uı biriminde uı her türlü engelliye destek sağlıyor.”

Emre Bey ise tüm engel grubundaki bireylerle çalıştıklarını “...Iuu genel olarak çalışıyoruz yani biz sadece ruhsallara veya bedensele yönelik değil de engelli raporu varsa kişinin uı biz onlara yönelik hizmetleri sunuyoruz.” sözleriyle ifade etmiştir. Osman Bey ise “...Engellilerimizin genelde uuuu bize gelen engellimiz psikolojik rahatsızlıklar, bedensel engel, ruhsal engelliler olabiliyor. Zihinsel engellilerle de ilgili çok başvuru da geliyor. Birçok engelli türünde başvuru olmuş oluyor.” cümleleriyle, Burcu Hanım ise “Iuu direkt engelli olan her bireyle çalışıyorum. Şu anlamda çalışıyorum özel bakım merkezine yerleştirilmesi gerekiyorsa, evde bakım ücretinden yararlanması hani hiçbir şekilde talep yoksa danışmanlık hizmeti hani onları yönlendirme kısmında...” cümleleriyle tüm engel grubundaki bireylerle çalıştıklarını ifade etmiştir.

3.1.1.1.2. Rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısı (5, Berna, Emrah, Emre, Esra, Osman) mesleki tanımlamalarını yaparken hizmet sundukları bireylere rehberlik ve danışmanlık yaptıklarını belirtmişlerdir. Berna Hanım rehberlik ve danışmanlık hizmetini “..rehberlik yapıyoruz, danışmanlık yapıyoruz, kaynaklarla buluşturmasını sağlıyoruz insanların..” şeklinde tanımlamıştır. Emre Bey rehberlik ve danışmanlık hizmetini

“...engelli, yaşlı, çocuk, kadın şeklinde birimlerimiz var ancak bu hizmetlere ulaşamayan, bilmeyen vatandaşların sahada birebir arz odaklı olarak bilgilendirmek amacıyla uuu tasarlanan bir proje aile sosyal destek projesi. Bu kapsamda işe yerleştirildik.” şeklinde tanımlamıştır. Osman Bey ise “...beş bin üç yüz doksan beş sayılı kanun kapsamında çocuklarla ilgili ee verilen danışmanlık tedbir kararıyla alakalı görüşmeler sürdürüyorum. Eğitim ve danışmanlık biriminde de sorumluyum şuan da” şeklinde ifade etmiştir.

3.1.1.1.3. Savunuculuk rolü üstlenme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Caner, Emel, Hande) mesleki tanımlamalarını yaparken hizmet sundukları müracaatçıların savunuculuk rollerini üstlendiklerini belirtmişlerdir. Emel Hanım savunuculuk rolünü “...burdaki çocuklarımızın okul arkadaşları var, o ailelere karşı da kendimi sorumlu hissediyorum şöyle engelli çocukları anlatıyorum, engelli çocukların toplum içerisinde nasıl uyum sağlayabileceğini veya toplumun onlara bakış açısı nasıl değiştirebileceğim konusunda çalışmalar yapıyorum burda.” şeklinde ifade etmiştir. Hande Hanım ise “Iuuu bence bir insanı insan olduğu için sosyal aa adaleti hak ettiği uı koşullara ulaştırabilmek, onun için çaba sarf etmek, arabuluculuk, savunuculuk, gerekli rolleri üstlenerek, onun hayat standartlarına yaşanabilir konuma getirmek.” şeklinde ifade etmiştir.

3.1.1.1.4. İlgili kaynaklara yönlendirme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Emrah, Esra) mesleki tanımlamalarını yaparken hizmet sundukları müracaatçıların gereksinimleri doğrultusunda ilgili kaynaklara yönlendirme yaptıklarını belirtmişlerdir. Emrah Bey ilgili kaynaklara yönlendirme ile ilgili görüşlerini aşağıda yer alan cümlelerle ifade etmiştir.

“Çok boyutlu değerlendirme de yapıyoruz aynı zamanda. Bir ailenin atıyorum u ekonomik desteğe ihtiyacı varsa bu birimle iletişime geçiyoruz ya da buna yönelik mesleki çalışma yürütüyoruz. Aile içerisinde herhangi bir engelli varsa uu engellilere yönelik hizmet modellerimize gerekli yönlendirmeleri yapıyoruz. Iu bunun yanında STK’larla uu ra da yönlendirme yapıyoruz aileleri uu ailenin aslında bakarsanız neye ihtiyacı olduğunu tespit edip gerekli yönlendirmeleri sağlıyoruz.”

Esra Hanım ise ilgili kaynaklara yönlendirme ile ilgili görüşlerini “sorumluluğumuz bu hani varsa bir ihtiyaç belirlemek, ona göre hareket etmek, gerektiyse yönlendirme yapmak hani kendi bakanlığımız bünyesinde yapabileceğimiz bir işse hani onu yerine getirmek” şeklinde ifade etmiştir.

3.1.1.1.5. Psikososyal destek sağlama

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Emel, İclal) mesleki tanımlamalarını yaparken hizmet sundukları müracaatçılara psikososyal destek sağladıklarını belirtmişlerdir. Emel Hanım psikososyal destek sağlamaya ilişkin görüşlerini “...sorumluluklarımız engellileri psikososyal yönden rahatlatılması..” şeklinde ifade etmiştir. İclal Hanım ise sağladığı psikososyal desteğe ilişkin görüşlerini aşağıda yer alan cümlelerle ifade etmiştir.

“...burda görev ve sorumluluğum aslında hastalarla iletişim daha rahat kurabilmek, kendi içlerine kapanık olabiliyorlar ya da arkadaşlarından, buradaki bakıcı personellere karşı kapalı da olabiliyorlar ben sadece onların içlerini açmalarını, o kapanık dünyalarından çıkmalarını sağlamaya çalışıyorum.”

3.1.2. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik bilgi ve görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik bilgi ve görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.4’de tema ve alt-temaya ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 4. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik bilgi ve görüşleri

Otizmi Tanımlamaya Yönelik Bilgi ve Görüşler	f
Sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılık	7
Gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılık	5
Özel eğitime gereksinim duyan	4
Zeka düzeyinde sınırlılık	2
Özel bir hastalık durumu	2
Engellilik durumu	2
Sınırlı yineleyici davranışlar	1
Erkeklerde kızlara oranla görülme sıklığı	1

3.1.2.1. Otizmi tanımlamaya yönelik bilgi ve görüşler

3.1.2.1.1. Sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılık

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (7, Berna, Caner, Emel, Emrah, Esra, Hande, İclal) otizmi tanımlarken otizmlı bireylerin sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılıklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Emel Hanım otizmlı bireylerin sosyal etkileşim ve iletişimde yaşadıkları sınırlılıkları “...topluma karışma anlamında toplumda iletişim becerilerini konusunda sıkıntı yaşıyorlar. İuuu iletişim bozukluğu...” şeklinde ifade etmiştir. Esra Hanım ise “...işte kendinii uuu ne bilim hani göz teması kurmada zorlanma, hani iletişim kurmakta zorlandığımız...” cümleleriyle otizmlı bireylerin sosyal etkileşim ve iletişimde yaşadığı sınırlılıkları dile getirmiştir. İclal Hanım ise “iletişim kopukluğu diyebilirim, göz teması kuramıyorlar yakın temastan kaçıyorlar...” şeklinde ifade etmiştir.

3.1.2.1.2. Gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılık

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısı (5, Emel, Emrah, Emre, İclal, Osman) otizmi tanımlarken otizmlili bireylerde gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılık olduğunu belirtmişlerdir. Emel Hanım “*Bence otizm uuu doğuştan kaynaklanan bir uuu hani insanın, bireyin, engellinin veya şey davranış bozukluğu*” cümlesiyle, Emre Bey “*...uuu kişinin olağan günlük davranışlarını yapamamasına neden olan bir uu...*” ifadesiyle, Osman Bey ise “*...davranışsal uu farklılık diyebilirim hani euu doğrudan tanımlamışımıdır emin değilim ama uu hastalıktan ziyade bir davranışsal farklılık olarak söyleyebilirim.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.2.1.3. Özel eğitime gereksinim duyan

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Burcu, Emrah, Hande, Osman) otizmi tanımlarken otizmlili bireylerin özel eğitime gereksinim duyduğunu ve özel eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceğini belirtmişlerdir. Burcu Hanım otizmlili bireylerin özel eğitime gereksinim duyduklarını “*...uuu engellilik durumu bir yandan da eğitime en açık engellilik gruplarından birisi*” cümlesiyle ifade etmiştir. Hande Hanım ise “*Otizmm çok hassas bir uuu engel grubu ve gerçekten uuu çocuklar bunun fark edilse çok kaliteli yetiştirilebilecekken uu ne yazık ki bazı şeylerden mahrum kalabiliyorlar*” cümleleriyle özel eğitimin otizmlili çocukların gelişiminde olumlu etkileri olacağını ifade etmiştir.

3.1.2.1.4. Zeka düzeyinde sınırlılık

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (2, Berna, Caner) otizmi tanımlarken otizmlili bireylerin bir kısmının zeka düzeylerinde sınırlılık olduğunu belirtmişlerdir. Berna Hanım “*...yüzde yetmişinde zeka geriliği olduğunu biliyorum, yüzde onunda üstün zeka olduğunu biliyorum*” cümlesiyle, Caner Bey ise “*Hani otizmde yüzde yetmiş civarı zihinsel zih u hani zihin geriliği olabiliyor. Yüzde onda da üstün zeka olabiliyor diye biliyorum.*” cümlesiyle görüşlerini ifade etmişlerdir.

3.1.2.1.5. Özel bir hastalık durumu

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (2, Berna, Emre) otizmi tanımlarken otizmi “hastalık” olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Berna Hanım “*Ihhh otizm uuuu hem küçük yaşlarda hani teşhisi konulan uuum daha çok ta genetik aktarımı olduğu uu bilenen bir rahatsızlık*” cümlesiyle, Emre Bey ise otizmin özel bir hastalık olduğunu aşağıdaki cümleleriyle ifade etmiştir.

“*İuu otizm hani uu çok özel bir hastalık bu disleksi dediğimiz işte uu tarzda bir hastalık olarak görüyorum açıkçası. Hani kişinin uu kendi olağan davranışlarının yanında zihinsel olarak uu terim sağlık terimi olarak çok tanımlayamasam da olağan davranışlarını yapamadığı, zihinsel aktivitelerini yerine getiremediği uu hastalık özel bir hastalık olarak görüyorum ben açıkçası.*”

3.1.2.1.6. Engellilik durumu

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (2, Burcu, Hande) otizmi tanımlarken otizmi “engellilik” olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir. Burcu Hanım “*Otizm aslında bana göre bir engelliliktir ama birçok kaynakta engellilik değil hastalıktır olarak geçiyor ama bence bir engellilik durumudur.*” cümlesiyle, Hande Hanım ise “*Otizmm çok hassas bir uu engel grubu*” cümlesiyle görüşlerini ifade etmişlerdir.

3.1.2.1.7. Sınırlı yineleyici davranışlar

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Berna Hanım) otizmi tanımlarken otizimli bireylerin sınırlı yineleyici davranışlarının olduğunu belirtmiştir. Berna Hanım “*...aynı kelimeyi tekrarlamak, iletişim kuramama, başka bir nesneye odaklanma immm...*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

3.1.2.1.8. Erkeklerde kızlara oranla görülme sıklığı

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Caner Bey) otizmi tanımlarken otizmin erkeklerde kızlara oranla fazla görüldüğünü belirtmiştir. Caner Bey “*İu bunun erkeklerde daha çok olduğunu biliyorum.*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

3.1.3. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyojisine yönelik bilgileri ve görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyojisine yönelik bilgileri ve görüşleri” temasında üç alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Tablo 3.5’te tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3.5. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyojisine yönelik bilgileri ve görüşleri

Otizmin Nedenlerine İlişkin Bilgi ve Görüşler	f
Genetik faktörler	6
Beslenme yetersizliğinden kaynaklanan	3
Herhangi bir bilgisi olmayan	2
Nedeni tam olarak bilinmeyen	1
Fosfolik asit yetersizliği	1
İlgi yetersizliğinden kaynaklanan	1
Otizimli Çocukların Tanılanma Sürecine İlişkin ve Görüşler	f
İlk çocukluk dönemi (3-6 yaş)	9
Bebeklik dönemi (0-3 yaş)	3
Otizmin Tedavi Edilebilirliğine İlişkin Bilgi ve Görüşler	f

Tablo 3. 5. (Devam) Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin etiyojisine yönelik bilgileri ve görüşleri

Otizmin tedavisinin olmadığı	7
Otizimli bireylerin eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceği	5
Otizimli bireylerin desteklenmesi	4
Otizmin bir hastalık olmadığı	3

3.1.3.1. Otizmin nedenlerine ilişkin bilgi ve görüşler

3.1.3.1.1. Genetik faktörler

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6, Berna, Caner, Emre, Esra, İclal, Osman) otizmin genetik faktörlerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Berna Hanım “...genetik aktarımı olan bir rahatsızlık olarak biliyorum ben. Iumm yani aileden gelen genetik kodlarla aktarılan bir rahatsızlık olduğunu biliyorum kromozomlarla ilgili.” cümleleriyle, Emre Bey “...hamilelik döneminde hani olabilir onu çok açıkçası u sağlık açısından terimleri bilmiyorum ama uu anne karnında gerçekleşen bir genetik yapıdan da kaynaklı olabilir.” cümlesiyle, Osman Bey ise “Iuuu bunun kalıtsal uu bir problem olabileceğini düşünüyorum.” cümlesiyle görüşlerini ifade etmişlerdir.

3.1.3.1.2. Beslenme yetersizliğinden kaynaklanan

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Emel, Emre, Osman) otizmin nedeninin, annenin hamilelik sürecindeki beslenme yetersizliğinden kaynaklanabileceği yönünde görüş belirtmiştir. Emel Hanım otizmin beslenme yetersizliğinden oluşabileceğine ilişkin görüşünü “Iuum ve bence hani anneler hamileyken veya işte bayanlar, burda şöyle bir şey var son zamanlarda çok gıda olarak çok sağlıklı beslenmiyoruz çok fazla uu hormonlu gıda alıyoruz ve hamilelik döneminde uu kadınların beslenmesine dikkat etmemesi özellikle...” cümleleriyle ifade etmiştir.

Osman Bey ise “eee hamilelik döneminde uu beslenmeyle alakalı veya yaşam standartlarının da vermiş olduğu etkilerle alakalı problemlerden kaynaklanmış olabileceğini düşünüyorum.” cümleleriyle otizmin beslenme yetersizliği ile oluşabileceğini ifade etmiştir.

3.1.3.1.3. Herhangi bir bilgisi olmayan

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Emrah, Esra) otizmin neden kaynaklanabileceğine ilişkin tam olarak bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Emrah Bey bilgisinin olmadığını “Iuu otizmin neye neden kaynaklandığına yönelik bir bilgin yok uu araştırmadım açıkçası uu fizyolojik bir rahatsızlık mı yoksa psikiyatrik bir rahatsızlık mı o konuda herhangi bir bilgin yok maalesef.” cümleleriyle, Esra Hanım ise “...çok da bir bilgi sahibi değilim. Neden, sebebi nedir diye.” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.3.1.4. Nedeni tam olarak bilinmeyen

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Burcu Hanım) otizmin neden kaynaklandığına ilişkin net bir bulgunun olmadığını belirtmiştir. Burcu Hanım otizmin nedeninin tam olarak bilinmediğini aşağıdaki cümleleriyle ifade etmiştir.

“Net spesifik bir şey olduğunu düşünmüyorum yani ya şöyle uuum genle geçen bir şey olduğunu düşünmüyorum. Zihinsel engel bence genle geçen bir durum uuu ama uuu ruhsal engel falan, otizm tamamen bireysel u kendi içinde imm olan bir durum.”

3.1.3.1.5. Fosfolik asit yetersizliği

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Emel Hanım) otizmin fosfolik asit yetersizliğinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Emel Hanım *“...özellikle benim dikkat ettiğim bir şey vardı. Fosfolik asitmiş sanırım onun kullanılması yani onun eksikliğinden kaynaklı uuu otizimli ortaya çıktığını okumuştum, görmüştüm.”* cümlesiyle görüşünü ifade etmiştir.

3.1.3.1.6. İlgisi yetersizliğinden kaynaklanan

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Hande Hanım) otizmin ilgi yetersizliğinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Hande Hanım otizmin ilgi yetersizliğinden kaynaklanabileceğine ilişkin görüşünü *“Açıkcası otizm uuu şöyle hani bazen ihmalden bile kaynaklı otizmle karşı karşıya kalabiliyoruz. Bazen uu özellikle son zamanlarda uu işte sürekli televizyona bakmaları ya da sürekli telefonla ilgilenmeleri gibi belirtilerle otizm başlangıcı teşhisiyle karşımıza gelebiliyorlar.”* cümleleriyle ifade etmiştir.

3.1.3.2. Otizimli çocukların tanılanma sürecine ilişkin bilgi ve görüşler

3.1.3.2.1. İlk çocukluk dönemi (3-6 yaş)

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının tamamına yakını (9, Emrah, Emre, Esra, Osman, Berna, İclal, Caner, Emel, Burcu) otizimli çocukların tanı alma yaşının ilk çocukluk çağı olan 3-6 yaş aralığındaki yaşlarda olabileceğini belirtmiştir. Emrah Bey otizimli çocukların tanılanma sürecini *“Ya otizmin tanısı psikiyatrik tanı olarak görülüyor. Psikiyatrik tanılarda uu aslına bakarsanız benim şahsi düşüncem uu okul çağının başlangıcı olan beş-altı yaşları gibi...”* cümlesiyle ifade etmiştir. Esra Hanım ise *“...üç yaşından sonra çünkü çocuğun da bir şekilde uu hani bi beklediğimiz o gelişimsel özelliklerini yerine getirip getiremediğini gözlemleyeceğimiz bir süre olması gerekiyor diye düşünüyorum.”* cümlesiyle, Berna Hanım ise *“üç yaş diye biliyorum. Yani üç yaş*

aralığında sanki yapılan testlerde ortaya çıkıyor.” cümlesiyle otizmin tanılanma sürecinin ilk çocukluk çağında olabileceğini ifade etmiştir.

3.1.3.2.2. Bebeklik dönemi (0-3 yaş)

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Burcu, Emel, Hande) otizmlili çocukların tanı alma yaşının ilk bebeklik dönemi olan 0-2 yaş aralığındaki yaşlarda olabileceğini belirtmiştir. Burcu Hanım otizmlili çocukların tanılanma sürecini “*Yani normalde uu literatürde benim okuduğum sıfır-iki yaşta hani muhakkak bir şekilde kendini belli ediyor.*” cümlesiyle, Hande Hanım ise “*...uuu otizmin çocuk üzerindeki etkileri aslında çok küçük yaşlarda bile yani çocuğun az çok göz teması kurduğu anda yani yaklaşık bir civarında bile bence tespit edilebilecek uu bir uu engel grubu...*” cümlesiyle ifade etmişlerdir.

3.1.3.3. Otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin bilgi ve görüşler

3.1.3.3.1. Otizmin tedavisinin olmadığı

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (7, Berna, Burcu, Emel, Emre, Esra, İclal, Osman) otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin bilgi ve görüşlerini paylaşırken otizmin bir tedavisinin olmadığını belirtmiştir. Berna Hanım otizmin tedavisinin olmadığını “*Iuuu tamamen tedavi edilebilir tamamen bu otizmle yapılan çalışmalar sonucunda birey otizmden kurtuldu diye bir durum yok.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Emel Hanım ise otizmin tedavisinin olmadığını “*Iuu tam olarak tedavi edilebileceğini düşünmüyorum. Okuduğum şeylerde de onu anlıyorum.*” cümlesiyle, Osman Bey ise “*...şuan da bir tedaviye ilişkin olumlu yönde uu kesin sonuca ulaşan bir tedavisinin olmadığını düşünüyorum. Iuuu şuan çalışmalar ne yönde onu da bilmiyorum ama tedavisi yok diye biliyorum.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.3.3.2. Otizmlili bireylerin eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceği

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısı (5, Berna, Emel, Emre, Esra, Osman) otizmlili bireylerin eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceğini belirtmişlerdir. Berna Hanım otizmlili bireylerin eğitimlerine ilişkin görüşünü “*...hani yapılan çalışmalarla, uu verilen eğitimlerle birlikte hani daha imm kendini geliştirebilir duruma geliyor birey.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Emre Bey ise otizmlili bireylerin eğitimine ilişkin görüşlerini “*Otizm Iuu maalesef keşke yüzde yüz bir çözümünüü bulunabilse keşke ama uu bence tamam iii tamamiyle bir uu tedavi olmasa da eğitilebilir işte özel rehabilitasyon merkezlerinde uu rehberlik servislerinde uu rehberlik ve araştırma merkezlerinde...*” cümlesiyle ifade etmiştir. Osman Bey ise otizmlili bireylerin eğitim ile geliştirilebildiğini

“*Uuu otizmle ilgili tedavisinden ziyade otizmle çocuklarımızla ilgili ciddi eğitim uuu çalışmalar sürdürülüyor uu ve bu eğitimle alakalı uu çok önemli yol kat edildiği ile ilgili örneklendirmelerde var.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.3.3.3. Otizmlı bireylerin desteklenmesi

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Burcu, Caner, Emrah, İclal) otizmlı bireylerin desteklenmesi durumunda kendilerini geliştirebileceğini belirtmiştir. Burcu Hanım otizmlı bireylerin desteklenmelerine ilişkin görüşünü “*Sıfıra sıfır tedavi edilemez ama sadece ne kadar erken tanı konursa o kadar uuu daha iyi iyileşme olur bence.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Caner Bey ise otizmlı bireylerin desteklenmelerine ilişkin görüşünü aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Hani buu desteklenebilir diyelim tedaviden ziyade. Hani onlarda toplumun içinde bizlerle beraber hani farklı etkinliklerle hani ss bir hayatını tek başını idame ettirebilecek şekilde hani etkinlikler veya yaşam kursları gibi danışa uu danışmanlarla beraber sosyal hayata katılabilirler.”

3.1.3.3.4. Otizmin bir hastalık olmadığı

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Caner, Emrah, Esra) otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin görüşlerini paylaşırken otizmin bir hastalık olmadığı belirtmiştir. Caner Bey otizmin bir hastalık olmadığını “*Ya otizm çoğu zaman hani hastalık olarak görmüyorum ben öncelikle bu kişisel görüşüm.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Esra Hanım ise otizmin hastalık olmadığını “*çünkü bu bir hastalık değil tam olarak.. Yani otizm.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.4. Otizmlı bireylerin yararlandıkları hizmetlere ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının bilgileri ve görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Otizmlı bireylerin yararlandıkları hizmetlere ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının bilgileri ve görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.6’da tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 6. *Otizmlı bireylerin yararlandıkları hizmetlere ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının bilgileri ve görüşleri*

Otizmlı Bireylerin ve Ailelerinin Yararlandıkları Hizmetlere İlişkin Bilgi ve Görüşler	f
Özel eğitim hizmetinden yararlanma	7
Engelli evde bakım ücretinden yararlanma	4
Engelli kimlik kartı ile belirli haklardan yararlanma	3
Ulaşım kartlarından yararlanma	3
Sanat ve kültürel faaliyetlerden yararlanma	2
Özel bakım hizmetinden yararlanma	1

3.1.4.1. Otizmlı bireylerin ve ailelerinin yararlandıkları hizmetlere ilişkin bilgi ve görüşler

3.1.4.1.1. Özel eğitim hizmetinden yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (7, Burcu, Emel, Emrah, Esra, Hande, İclal, Osman) otizmlı bireylerin yararlandığı hizmetlere ilişkin görüşlerini belirtirken özel eğitim hizmetinden yararlandıklarını da belirtmiştir. Burcu Hanım otizmlı bireylerin özel eğitim hizmetlerinden yararlandığına ilişkin görüşlerini “Eğitim hakları var uuu ona yönelik özel okulları da var kendilerine ait, oo onun dışında bu özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri de var.” cümleleriyle ifade etmiştir. Emrah Bey ise özel eğitim hizmetleriyle ilgili “...Buna istinaden özel rehabilitasyon uu merkezlerinin de olduğunu biliyorum otisistik çocuklarla ilgili uuu bu bilgilere sahibim bu konuda.” cümlesiyle ifade etmiştir. Hande Hanım ise “...Iuu eğitim konusunda Samsun’da bildiğim kadarıyla bir tane otizme uuuu tam ismini hatırlayamıyorum şuan da ama otizmlı birkaç çocukla çalışırken biliyorum.” cümleleriyle otizmlı bireylerin eğitim haklarının olduğunu ifade etmiştir.

3.1.4.1.2. Engelli evde bakım ücretinden yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Burcu, Emel, Emre, Esra) çocuğu otizmlı olan ailelerin engelli evde bakım hizmetinden yararlandıklarını belirtmiştir. Burcu Hanım çocuğu otizmlı olan ailelerin yararlandığı evde bakım hizmetini “Hani ağır engelli olanlarda u evde bakım ücretinden faydalanıyorlar.” cümleleriyle ifade etmiştir. Emre Bey ise “Eğer aile kendi bakımını yerine getiremicekse çocuğun keza ailenin yanında bakım sağlanıyorsa engelli raporlarıyla bize başvuru yapmaları halinde evde bakım ücretinden faydalanabiliyorlar...” cümleleriyle çocuğu otizmlı olan ailelerin engelli evde bakım hizmetinden yararlandığını ifade etmiştir.

3.1.4.1.3. Engelli kimlik kartı ile belirli haklardan yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Burcu, Emre, Esra) otizmlı bireylerin engelli kimlik kartı ile bir takım haklardan yararlandığını belirtmiştir. Burcu Hanım otizmlı bireylerin yararlandığı engelli kimlik kartı ile ilgili “Iuuu diğer engellilerin faydalandığı hani bizim hizmet verdiğimiz işte engelli kimlik kartıdır...” cümleleri ifade etmiştir. Esra Hanım ise engelli kimlik kartı ile ilgili “...Evet bizim bakanlıkta ı örnek veriyorum eğer yüzde kırkın üstünde bir engelli raporunuz varsa im

herhangi bir uuu gerçi onda bir sınırlama da yok engelli kimlik kartı çıkarabilirsiniz...” cümleleri ifade etmiştir.

3.1.4.1.4. Ulaşım kartından yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Burcu, Emre, Esra) otizmli bireylerin indirimli veya ücretsiz ulaşım hakkı sağlayan ulaşım kartından yararlandıklarını belirtmiştir. Emre Bey ulaşım kartı ile ilgili “...keza indirim hizmetinden yararlanabilmesi için velisine ve kendisine engelli kimlik kartı ulaşımında kolaylık sağlansın diye, indirimlerde faydalanyor.” şeklinde, Esra Hanım ise “...mesela aile bakanlığından ve u ücretsiz toplu taşımadan işte yadaa...faydalanabiliyor” şeklinde ifade etmişlerdir.

3.1.4.1.5. Sanat ve kültürel faaliyetlerden yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Emel, Esra) otizmli bireylerin sanat ve kültürel faaliyetlerden yararlandığını belirtmiştir. Emel Hanım sanat ve kültürel faaliyetlerle ilgili “...engelli bireylere yönelik mesela tiyatro oluyo uuu sinema oluyo bunlardan ücretsiz yararlandırılıyorlar ve bunlar için bence çok yani bu sistem çok iyi bir sistem çünkü onlar dediğim gibi topluma karışması adına” cümleleri ifade etmiştir. Esra Hanım ise sanat ve kültürel faaliyetlerle ilgili “...yadaa ne bilim böyle işte düzenlenen büyük spor, sanat organizasyonlarından faydalanabiliyor uuu u otistik...” cümleyi ifade etmiştir.

3.1.4.1.6. Özel bakım hizmetinden yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Emre Bey) otizmli bireylerin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan özel bakım hizmetlerinden faydalanabileceğini belirtmiştir. Emre Bey otizmli bireylerin özel bakım hizmetinden yararlanması ile ilgili “*Uuu otizmli bireyler normal engelli bireylerimizin olduğu gibi bizim kurumda engelli kimlik kartından tutunda özel bakım merkezlerinde işteeu bakım hizmeti alabilirler.*” cümleyi ifade etmiştir.

3.1.5. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmli bir birey veya çocuğu otizmli olan aileye hangi konularda destek sunabileceğine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Sosyal hizmet uzmanlarının otizmli bir birey veya çocuğu otizmli olan aileye hangi konularda destek sunabileceğine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin görüşleri” temasında iki alt-

tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.7’de tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 7. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bireye veya çocuğu otizmlili olan aileye hangi konularda destek sunabileceğine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin görüşleri

Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Ailenin Hangi Konularda Sosyal Hizmet Uzmanına Müracaat Edebileceğine İlişkin Görüşler	f
Özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma	4
Otizmlili çocuğun sosyal yaşama katılımı	4
Evde bakım hizmetinden faydalanma	4
Otizmlili çocukların gelişimine yönelik destek sunma	3
Psikolojik destek sunma	2
Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Ailenin Sosyal Hizmet Uzmanına Müracaat Ettiği Durumlarda Sunulan Mesleki Uygulamalara İlişkin Görüşler	f
Rehberlik ve danışmanlık desteği sunma	6
Gereksinimler doğrultusunda yönlendirme	4
Bireysel görüşme yaparak aileyi dinleme	3

3.1.5.1. Otizmlili bir birey veya çocuğu otizmlili olan ailenin hangi konularda sosyal hizmet uzmanına müracaat edebileceğine ilişkin görüşler

3.1.5.1.1. Özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Burcu, Emre, Esra, Hande) otizmlili bir birey veya çocuğu otizmlili olan ailenin özel bakım merkezlerinden faydalanmak için kendilerine müracaatta bulunabileceğini belirtmiştir. Burcu Hanım özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma ile ilgili görüşlerini “...ya da kurum bakımı talepleri olması...” cümlesiyle ifade etmiştir. Esra Hanım ise özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“ İuu dediğim gibi işte diğer hizmetler, evde bakım ücretidir uu özel bakım merkezleri çünkü bizim müdürlüğümüze yani bakanlığımıza bağlı bakım merkezlerimizde var uu kişilerin engel durumlarına göre ee ayırım yapılır ve işte belli bir ücretin altında kalan hani ee kişilere devlet ücretsiz bakım hizmetleri sunar o ücretin üstündeyse ve ailenin ge u durumu da uygunsa kendisi karşılayıp da hani ala da bilir bunu”

3.1.5.1.2. Otizmlili çocuğun sosyal yaşama katılımı

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Berna, Caner, Emel, İclal) otizmlili çocukların sosyal yaşama katılımı için ailelerin kendilerine müracaatta bulunabileceğini belirtmiştir. Berna Hanım otizmlili çocuğun sosyal yaşama katılımı ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“İuu yani hani ummm bir ortama girdiği zaman çocuk kendi halinde kalıyo otizmlili birey zaten etrafıyla ve uu akranlarıyla çok temas halinde olmuyor. Ailenin bu nokta da hani çocuğum nasıl daha sosyal hale getirebilirim, akranlarıyla nasıl buluşturabilirim. Bir oyun kurma uu oyun geliştirme, oyuna dahil olma noktalarında uu sorular gelebiliyor aileden.... nasıl kendisini ifade etmesini sağlayabiliriz gibi yardım almak istiyolar aileler.”

Emel Hanım ise otizmlı çocukların sosyal yaşama katılımı için “...*Sınıf içerisinde veya grup içerisinde uyum sağlama konusunda ne yapabiliriz şeklinde bir müracaatta bulunabilir.*” cümlesiyle ailelerin kendilerine müracaatta bulunabileceğini ifade etmiştir.

3.1.5.1.3. Evde bakım hizmetinden faydalanma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısına yakını (4, Burcu, Emre, Esra, Osman) çocuğu otizmlı olan ailelerin engelli evde bakım hizmetinden faydalanabilmek için kendilerine müracaatta bulunabileceğini ifade etmiştir. Burcu Hanım evde bakım hizmeti ile ilgili görüşünü “...*Dediğim gibi evde bakımdır ya da kurum bakımı talepleri olması şeyinde bana gelebilirler.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Emre Bey ise “...*evde bakım ücreti için vesaire bize geldiği zaman biz aileye bu hizmeti de hani anlatabiliyoruz...*” cümleleriyle evde bakım hizmeti ile ilgili ailelerle görüşmeler yaptığını ifade etmiştir.

3.1.5.1.4. Otizmlı çocukların gelişimine yönelik destek sunma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Burcu, Emrah, Osman) çocuğu otizmlı olan ailelerin çocuklarının gelişimine yönelik destek almak için kendilerine müracaatta bulunabileceğini ifade etmiştir. Burcu Hanım otizmlı çocukların gelişimine yönelik destek sunma ile ilgili görüşlerini “...*hani engelli bireye yaklaşım uum tedavisi hakkında bilgi ya da hani işte nerelere götürebiliriz, nasıl bir u hizmet almasını sağlayabiliriz o konularda bilgi için bize gelebilirler.*” cümlesi ile ifade etmiştir. Emrah Bey ise otizmlı çocukların gelişimine yönelik destek sunma ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...*aile çocuğun desteklenmesini istiyorsa u davranışlarından dolayı u kontrol ve gözetiminde zorlanıyorsa bu koruma ihtiyacı benim çalıştığım korunma ihtiyacı olan çocuk birimine başvurabilir. Bu değer ı kapsamda değerlendirildiğinde çocuğun psikiyatrik takibi u sağlık tedbiri, u davranışsal sorunlarıyla ilgili danışmanlık tedbiri, eğitime devamlılığıyla ilgili de eğitim tedbiri alabiliriz.*”

3.1.5.1.5. Psikolojik destek

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Burcu, Emre) çocuğu otizmlı olan ailelerin çocuklarından ötürü psikolojik destek almak istemeleri durumunda kendilerine müracaatta bulunabileceğini belirtmiştir. Burcu Hanım psikolojik destek sunma ile ilgili görüşünü “*Uum onla ilgili aslında hemen hemen sağlık haricinde psikolojik yönü ve toplumsal yönüyle ilgili herhangi bir sorunla karşılaştıklarında veya bilgi almak istediklerinde bana gelebilirler.*” cümlesi ile ifade etmiştir.

Emre Bey ise çocuğu otizmlı olan ailelere psikolojik destek sunma ile ilgili görüşlerini “...hani ilk kabullenme aşamasında uuu o otizm iki üç yaşta uuu keşfettikleri zaman bize psikolojik anlamda hani u bu kabullenme aşamasında destek sunmamızı sağlayabiliriz onlara.” cümleleriyle ifade etmiştir.

3.1.5.2. Otizmlı bir birey veya çocuğu otizmlı olan ailenin sosyal hizmet uzmanına müracaat ettiği durumlarda sunulan mesleki uygulamalara ilişkin görüşler

3.1.5.2.1. Rehberlik ve danışmanlık desteği sunma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6, Berna, Burcu, Emrah, Emre, Esra, Osman) çocuğu otizmlı olan aile ile çalışırken rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunduğunu belirtmiştir. Burcu Hanım sunduğu rehberlik ve danışmanlık desteği ile ilgili görüşünü aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Huuu mesela bir tane aile var uuuu çocuk otistik, ağır otistik ve de bir tane kardeşi var. Onu bakım merkezine vermek istiyorlar ama Samsun dışı istemiyorlar. Şimdi otistikte zihinsel engelli olarak geçtiği için uuuuum Samsun’da da özel bakım yeri yok yer açılmasını bekliyorlar ve bu süreçte ailenin gerçekten ciddi anlamda çok arada kalmış. Bir sağlıklı kız kardeş var, büyük abi otistik ve ergenliğe girmiş durumda, sürekli kız kardeşi ile çatışmalar var. En son onunla ilgili rehberlik çalışması yaptım mesela, hala da düzenli olarak hani görüşüyoruz yer açılana kadar, sorunlarına yaklaşım hani uü öbür kız çocuğuna yaklaşım ve engelliye yaklaşım hakkında uuuu görüşmeler yapıyoruz.”

Osman Bey ise rehberlik ve danışmanlık desteğini 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında sunduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...bize gelen müracaatçılarda eğer aileye yönelik eeee ailenin de ciddi ihmallerinde barındırabileceği, ailenin de ciddi anlamda bilinç eksikliğinin olduğu, ailenin de belirli düzeyde belirli periyodlarla kontrol edilmesi gerektiği ve rehberlik yapılması gerektiğine ilişkin bir kanaat olursa o yerde çocukla ilgili işlem başlatıp çocuk hakkında beş bin üç yüz doksan beş sayılı ço çocuk koruma kanunu kapsamında danışmanlık tedbir kararı veya sağlık tedbir kararı veya eğitim tedbir kararı talep edilebilir on sekiz yaş altında çocuklarımız için.”

Esra Hanım ise rehberlik ve danışmanlık desteğini evlerde yaptıkları sosyal incelemelerde otizmlı bir birey veya çocukla karşılaştıklarında ve ailenin çocuklarının gelişimsel geriliğinin farkında olmadığı durumlarda sunduklarını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...bazen aileler uu çocuklarının hani otistik olup olmadığını fark edemeye biliyolar çok geç fark edebiliyolar eeeee hani dediğim yani biz mesela vakaya gittiğimiz zaman eee şey olarak hani bu ailede ne vardır diye gitmiyoruz her şeyi düşünerek bir şey tespit ettiğimiz zaman ona göre yaklaşmak zorundayız. İşte aldığımız hani az buçuk işte bu lisans eğitimiyle hani gözlemediğimiz bir durum varsa hani ailede engelli bir birey varsa ya da otizm uı özellikleri gösteren bir birey varsa aileye buna göre rehberlik yapıyoruz her şeyden önce”

3.1.5.2.2. Gereksinimleri doğrultusunda yönlendirme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısına yakını (4, Berna, Emre, Esra, Osman) kendilerine müracaatta bulunan çocuğu otizimli olan ailelere gereksinimleri doğrultusunda yönlendirme sağladıklarını belirtmişlerdir. Berna Hanım yönlendirme ile ilgili görüşlerini “Yani çocuğun uı zaten rehberlik araştırma merkezlerine de hani bu anlamda da yapılan çalışmalar var oraya yönlendirme oluyor.” cümlesiyle ifade etmiştir.

Emre Bey ise çocuğu otizimli olan ailelere engelli evde bakım ücretinden faydalanabilmeleri konusunda yönlendirmelerde bulunduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Uıu şimdi dediğim gibi tekrardan hani aile ilk bize geldiği zaman uıu raporu yoksa biz ilk önce bir devlet hastanesine, kamu hastanesine gidip çocuk için biii engelli sağlık kuruluşu raporu, heyet raporu çıkarmasını söylüyoruz uıu ve bunun dışında işte hane içerisinde yaşayan kişilerin tapu kaydı, işte zirai gelir vesaire bunları tamamlaması, evrakları tamamlanması sürecini anlatıyoruz.”

3.1.5.2.3. Bireysel görüşme yaparak aileyi dinleme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Emel, Hande, İclal) çocuğu otizimli olan ailelerle çalışırken psiko-sosyal destek sağlamak için bireysel görüşmeler gerçekleştirerek aileyi dinlediklerini belirtmiştir. Emel Hanım bireysel görüşme ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...hani eeeee ergenlik dönemi özellikle onlar için çok büyük bir sıkıntı normalde her normal bir çocukta bile sıkıntıyken ergenlik dönemi uıu engelli çocuklarımızda engelli bireylerimizde daha sıklıkla oluyor. Eee benim gördüğüm en yüksek şey bu duygu değişimleri yaşadıkları dönemler şuan ..Uıu hem bireysel görüşme yaparım hem ailesiyle görüşme yapmaya çalışırım.”

Hande Hanım ise çocuğu otizimli olan ailelere sağladıkları bireysel görüşmeleri aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Şöyle öncelikle uıu şimdi özel engel yani özel gereksinimi olan çocuklarımızda aile yanında olması çok önemli çünkü zaten toplum tarafından çok kabul göremiyolar ne yazık ki dolayısıyla aile yanında desteklenmeleri çok önemli, aileyi destekleyebileceğimiz bir şey var mı, onu

güçlendirilebileceğimiz bir durumu var mı öncelikle ona bakıyoruz...özel gereksinimi olan çocuklar bağlanmaya daha çok ihtiyaç duyan çocuklar olduğu için ki özellikle otizmli bireyler çok hassas bir grup uu dolayısıyla kurum bakımına almadan çözebileceğimiz bir uu müdahale yolu var mı buna bakıyoruz... bu ciddi bir duygusal yük, hani bir yandan çocukla baş edemediği için kuruma vermek zorunda kalıyor ya da onu koruyamayacağı için uu bir yandan da bunu bir vijdani yükü oluyor çünkü o ona verilmiş bir sınav gözüyle bakıyorlar...onlara da birazcık destek olmaya çalışıyoruz. Iuuu yani yapabildiğimiz bütün hem duygusal hem sosyal desteği yapmaya çalışıyoruz.”

3.1.6. Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarına yönelik görüşler

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarına yönelik görüşler” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.8’de tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 8. *Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarına yönelik görüşler*

Otizmli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımları Yönünde Yapabilecekleri Mesleki Çalışmalara İlişkin Görüşler	f
Toplumun bilinçlendirilmesi	7
Aile eğitimi ve desteklenmesi	3
Diğer bakanlıklarla işbirliğinin sağlanması ve birlikte çalışma yürütülmesi	2
Dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin sağlanması	1

3.1.6.1. Otizmli bireylerin toplumsal yaşama katılımları yönünde yapabilecekleri mesleki çalışmalara ilişkin görüşler

3.1.6.1.1. Toplumun bilinçlendirilmesi

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (7, Berna, Burcu, Emel, Emrah, Emre, Esra, Hande) otizmli bireylerin sosyal yaşama katılımları ve toplumsal hayatta daha fazla yer alabilmeleri için buldukları toplumun bu konuda farkındalığının olması gerektiğini belirterek kendilerinin de toplumunda bilinçlendirme çalışmaları yürütebileceğini ifade etmişlerdir. Emel Hanım sosyal hizmet uzmanlarının toplumun bilinçlendirilmesinde yer alabileceğini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...toplum içerisine karışmak istemiyorlar çünkü çok fazla konuşulması, herkesin soru sorması veya işte dokunması, oyuncaklarıyla oynaması onlar bunu kabul etmiyorlar. Önce onların davranış değişimi yapılması, topluma uyum sağlaması daha sonrada bence toplumsal olarak engelliye bakış açısı değiştirilmesi için çalışmalar yapılmalı çünkü toplum olarak da bu konuda çok bilinçli değiliz... Bence gerçekten uu sosyal hizmet uzmanları toplumu değiştirme konusunda uu çalışmalar yapmalı.”

Emrah Bey ise toplumun bilinçlendirilmesi ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...Aslında yani uı biz onları kabul etsek onlar için ekstra bir şey yapmamıza gerek kalmıcaak...toplumun bilinçlendirilmesi uuu daha da önemli ...Halbuki toplumun bilinci, seviyesi artırılırsa bu konularla ilgili sadece otizm de değil uı diğer konularda da atıyorum down sendromu çocuklarda da aynı şekilde...”

Hande Hanım ise topluma yönelik bilinçlendirme çalışmalarında bulunabileceklerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...Biz engel gruplarına saygı duymaları için insanlara belki rehberlik daha çok kaynaştırma gibi çalışmalar yapabiliriz çünkü biz sosyal hizmetler olarak nedir uuu dezavantajlı gruplarla çalışıyoruz evet ama dezavantajlı grupların hakkının savunuculuğunu da daha kapsamlı daha geniş ses kitlelere duyurabiliriz.

3.1.6.1.2. Aile eğitimi ve desteklenmesi

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (3, Berna, Emel, Emre) ailelerin çocuklarındaki gelişimsel geriliği fark ettiklerinde kabullenme sürecinde zorlandıklarını, otizmlili çocukların da tanı almakta geciktiğini belirterek sosyal hizmet uzmanlarının bu konularda ailelerde farkındalık çalışmaları yapabileceğini ve aileleri çocuklarının otizm tanısı alması durumunda destekleyebileceklerini ifade etmişlerdir. Berna Hanım aile eğitimi ve desteklenmesi ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...immm çocuğun hani tespitinde yani bu teşhisin bulunması noktasında daha erken tanı alması sağlanabilir. Eeeem ailenin hani ekonomik olarak desteklenmesi sağlanabilir, eğitimi hani çocuğun sağlayabilmesi için ailenin de ekonomik olarak güçlendirilmesi eğer bir yoksunluk varsa sağlanabilir. Ebeveynlere yönelik eğitimler verilebilir çocuklarla birlikte hani bu süreci nasıl yönetmeleri noktasında eımm yani okullarda da verilebilir, farklı yerlerde de verilebilir.”

Emre Bey ise aile eğitimi ve desteklenmesi ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...erken teşhis için ailelerin farkındalık oluşturulması gerekir. Bu kabullenme sürecinin hızlıca hasarsız bir şekilde atlatıp uıı çocuk için neler yapılabilir erken teşhis konulduktan sonra çocuğun eğitimine katkı sağlamak için neler yapılabilir uıı... Iuu bireysel görüşmeleri yapabilirler ne zorluklar yaşıyorlar, neler çekiyorlar hani onların talepleri ne daha çok hani ailelerden gelen talepler üzerine bir çalışma yapılabilir.”

3.1.6.1.3. Diğer bakanlıklarla iş birliğinin sağlanması ve birlikte çalışma yürütülmesi

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Esra, Osman) otizmlili bireylerin sosyal yaşama katılımlarının sağlanması için birçok bakanlığın iş birliği

içerisine girerek çalışmalar yürütmesi gerektiğini belirtmiştir. Esra Hanım diğer bakanlıklarla iş birliği sağlanması ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...işte aile bakanlığında çalışanlar oraya hani destekte bulunabilir. Kesinlikle milli eğitimle, gençlik ve spor bakanlığıyla olabilir. Gençlik merkezleri kullanılabilir bunun için u diye düşünüyorum ya da işte halk eğitim merkezlerinden hani ulaşılabilir. Bu bakanlıklarla iş birliği içine girilebilir diye düşünüyorum u bide hani onun dışında da ı a bizim sağlık bakanlığıyla da aslında bir iletişim ağının olması gerekiyor.”

Osman Bey ise diğer bakanlıklarla iş birliği sağlanması ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Ihhhh yani bu u sadece bir kurumun tek başına bir kurumun yapacağı bir şey değil birçok kurumun ortak hareket ederek birçok kurumun otizmlili çocuğu olan ailelerle, otizmlili çocuklarımıza yönelik, otizmlili bireylerimize yönelik eeeee alt yapıyı oluşturup ona göre hizmet standartlarının oluşması lazım.”

3.1.6.1.4. Dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin sağlanması

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Emre) otizmlili bireylerin sosyal yaşama katılımlarının sağlanabilmesi için otizm ile ilgili var olan dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Emre Bey dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği sağlanması ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...Bunlara yönelik Samsun’da dernekler ne kadar u çalışma yapıyor bilmiyorum ama sosyal hizmetler olarak ve bakanlık olarak en azından bu bireylerin u STK’larla iş birliği içerisinde... bu kişilerin hani u bir ailelerine ulaşip işte ailelerle birlikte bahsettiğim uuu bireysel görüşmeleri yapabilirler ne zorluklar yaşıyorlar, ...ailelerden gelen talepler üzerine bir çalışma yapılabilir.”

3.1.7. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik gereksinimlerine ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları “Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik gereksinimlerine ilişkin görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.9’da tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 9. Sosyal hizmet uzmanlarının otizme yönelik gereksinimlerine ilişkin görüşleri

Otizmlili Bir Birey veya Çocuğu Otizmlili Olan Aile İle Çalışırken Gereksinim Duydukları Desteklere İlişkin Görüşleri	f
Hizmet içi eğitim ve seminer desteği	4
Lisans eğitimi sırasında desteklenme	2
Lisansüstü eğitim ile desteklenme	1
Otizme yönelik var olan derneklerden destek alma	1
Uygun görüşme ortamının sağlanması	1

3.1.7.1. Otizmlı bir birey veya çocuğu otizmlı olan aile ile çalışırken gereksinim duydukları desteklere ilişkin görüşleri

3.1.7.1.1. Hizmet içi eğitim ve seminer desteği

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4, Berna, Emel, Emre, Esra) otizmlı birey veya çocuğu otizmlı olan aile ile çalışabilme yeterliliğine sahip olmak için hizmet içi eğitim ya da seminerlerle desteklenmek istediğini belirtmiştir. Berna Hanım hizmet içi eğitim ve seminer ihtiyacı ile ilgili görüşünü aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“ Bu noktada umm bir eğitim verilebilir bizlere hani sadece bu başlık altında hani otizmlı bir bireyle nasıl çalışılır, nasıl yaklaşılır uuu ya da aileye neler bildirilmeli hani bu noktada özel bir çalışma yapılabilir bizler için de.”

Emre Bey ise hizmet içi eğitim ve seminer ihtiyacı ile ilgili görüşünü aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Sosyal hizmet uzmanlarının tabi ki dediğiniz gibi otizmlı bireylerle nasıl yaklaşması gerektiği işte otizmlı bireylerin dediğim gibi genel olarak tanımını işte bu bireylerin özelliklerini, her engellinin kendi uu sağlık grubu içerisinde ayrı ayrı değerlendirilip uu ona göre bir hizmet modeli belirlenmeli işte bir sosyal hizmet uzmanı olarak da ilk etapta bakanlık bazında veya derneklerle çalışan kişiler bazında eğitilmesi, hizmet içi eğitimlerinden tutunda işte bilgilendirme broşürleri vesaire bu şekilde bir bilgilendirmeden geçilmeli uu kesinlikle engelli biriminde çalışan arkadaşların keza bu eğitimleri alması çok önemli olarak düşünüyorum.... bir profesyonel eğitim almaları, eğitimden geçmeleri ve ondan sonra bu birimlerde görev yapmaları gerektiğini düşünüyorum açıkçası.”

3.1.7.1.2. Lisans eğitimi sırasında desteklenme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı (2, Emel, Osman) otizmlı birey veya çocuğu otizmlı olan aile ile çalışabilme yeterliliğine sahip olmak için sosyal hizmet uzmanlarına lisans eğitim sürecindeyken otizm ile ilgili derslerin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Emel Hanım lisans eğitim sürecinde iken desteklenmeye ilişkin görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Ben şöyle desteklenmek isterdim mesela birazda tabi ki kendi elimizde ama biz niversite de bunu okurken bunlar anlatıldı ve geçildi üzerine çok durulmadı. zerine belki bizim araştırmamız gerekiyordu eee bizim çalışmalar yapmamız gerekiyordu ama uu sosyal hizmet bölümü çok dediğiniz gibi ben benim de dediğim gibi çok geniş bir alan dört yıllık bir eğitim bunun için gerçekten yetersiz ya üç yıl boyunca biz hepsini öğrenip son yıllarda istediğimiz kendi seçtiğimiz bir alanda uzmanlaşcaz, onu grcez ve ona göre alışcaz ya da gerçekten daha fazla olması gerekiyor ve alanda yetkin öğretmenlerin, hocaların bize bir şeyler göstermesi gerekiyor.”

Osman Bey ise lisans eğitim sürecindeyken otizme yönelik ayrıntılı bilgi alınmadığını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Tabi uu yani hatta çok sayıda var şimdi mesela biz otizmlı çocuklarla ilgili eğitim aldık ama ou yüzeysel bir eğitimdi bu sonuçta. Otizmin ne olduğuyula ilişkin bir eğitim aldık bunun dışında uuuu üniversitede lisans eğitimi düzeyde çok derinlemesine bir eğitim almadık. Bu konuda eksiklikleri hissediyorum.”

3.1.7.1.3. Lisansüstü eğitim ile desteklenme

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Emrah Bey) sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı birey veya çocuğu otizmlı olan aile ile çalışabilme yeterliliğine sahip olması için lisansüstü eğitim alması gerektiğini belirtmiştir. Emrah Bey lisansüstü eğitim ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Ya sosyal hizmet eğitimi çok uu genel aslına bakarsanız bir çok alanı uuu karıştırtı uu nasıl diyim u karma bir eğitim alıyoruz. Spesifik bir eğitim almıyoruz aslına bakarsanız bu eğitimin temelinin dışında çocuk alanında çalışacaksa çocukla ilgili, engelli alanında çalışırsak engelli ile ilgili uu uzmanlık kazanmamız gerekiyor. İ bunun içinde tabi ki de hani otizmde uu uzmanlık alınması gereken hassas çalışma alanlarından bir tanesi uuu ben kendimi bir sosyal hizmet uzmanı olarak otistik bireylerle çalışmak için yeterli görmüyorum açıkçası. Çünkü bunun üzerine bir eğitimim uu yok uu kendimi özel olarak geliştirmem gerekiyor.”

3.1.7.1.4. Otizme yönelik var olan derneklerden destek alma

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, İclal Hanım) otizmlı birey veya çocuğu otizmlı olan ailelerle çalışabilme yeterliliğine sahip olmak için otizm ile ilgili var olan derneklerden destek alınması gerektiğini belirtmiştir. İclal Hanım derneklerden destek alınması ile ilgili görüşünü “...ama dediğim gibi tecrübe gerekiyor otizmlı çocuklarla ilgili, bu konuda biraz sıkıntı yaşayabilirim. Bazı aslında dernekler var, oralara üye olup daha çok içli-dışlı iletişim halinde olmamız gerekiyor. O şekilde giderebiliriz.” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.1.7.1.5. Uygun görüşme ortamının sağlanması

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1, Hande Hanım) otizmlı birey veya çocuğu otizmlı olan aile ile çalışabilmek için gerekli fiziksel koşullara gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Hande Hanım uygun görüşme ortamının sağlanması ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“...özel gereksinimi olan bireylerle ki otizm uuu bireylerin birazcık öncelikle bağ kurması lazım, bir temas etmesi lazım, tanınması lazım uu bu çocuklarla çalışabilmek için biraz daha farklı bir yani kuruluş oluşturulabilir biz bakanlık bünyesinde... Yani onlar için özellikle engelli bireyler

için bence ayrı yapılanma olması gerekiyor. Ha ayrıştırma taraftarı değilim..... en azından daha rahat hissedebilecekleri, daha kendilerine ait hissedebilecekleri bir ortam olursa bence otizmlî bireyler için daha verimli bir çalışma yapmış oluruz.”

3.1.8. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlî birey veya ailesiyle çalışırken nelere gereksinim duyduklarının belirlenmesi

Araştırmacı sosyal hizmet uzmanlarından “otizmlî bir birey veya çocuğu otizmlî olan aile ile çalışırken gereksinim duydukları desteklere ilişkin görüşleri” teması altında görüşlerini aldıktan sonra gereksinim duyabilecekleri alanlara ilişkin yapılandırılmış soru yöneltmiştir. Araştırmacı yapılandırılmış soruyu sosyal hizmet uzmanlarına yönelterek belirli bir sıra olmaksızın yazılan destek alabilecekleri alanları kendileri için önem sırasına göre numaralandırmalarını istemiştir. Yapılandırılmış soru ile sosyal hizmet uzmanlarının gereksinim duydukları alanların önem sırasının analiz edilmesinin araştırmacının sosyal hizmet uygulama alanına yönelik vereceği önerilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tablo 3.10’da sosyal hizmet uzmanlarına yöneltilen yapılandırılmış sorudan elde edilen verilere yer verilmiştir.

Tablo 3. 10. *Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlî birey veya ailesiyle çalışırken nelere gereksinim duyduklarının belirlenmesi*

Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlî bireylerle veya aileleriyle çalışırken gereksinim duyabileceği destek ya da bilgi almak istediği alanların öncelik sırasına göre dizilimi

- 1.Otizmin özelliklerine ilişkin genel bilgi
- 2.Otizmlî çocukların toplumsal kaynakları kullanımıyla ilgili haklar
- 3.Otizmlî çocuklara sahip ailelerin gereksinimleri
- 4.Otizmlî çocukların eğitsel gereksinimleri
- 5.Otizmlî çocukların sahip oldukları eğitsel haklar
- 6.Otizmlî çocukların eğitiminde sosyal hizmetin rolü

Araştırmacı sosyal hizmet uzmanlarından belirli bir sırası olmadan verilen destek alanlarını kendileri için önem sırasına göre birden altıya kadar numaralandırmasını istemiştir. Araştırmacı sosyal hizmet uzmanlarıyla tüm görüşmeleri tamamladıktan sonra yapılandırılmış soruyu analiz edebilmek için puanlama yapmıştır. Araştırmacı destek alanlarından bir numara ile işaretlenenlere bir puan, iki numara olarak işaretlenenlere iki puan, üç numara olarak işaretlenenlere üç puan, dört numara olarak işaretlenenlere dört puan, beş numara olarak işaretlenenlere beş puan, altı numara olarak işaretlenenlere altı puan vererek her bir destek almak istedikleri alanın toplam puanını hesaplamıştır. Araştırmacı en düşük puanı alana en çok gereksinim duyulan; en yüksek puanı alana en az gereksinim duyulan alan şeklinde hesaplama yapmıştır. Böylelikle “Otizmin

özelliklerine ilişkin genel bilgi” alanı en düşük puan ile sosyal hizmet uzmanlarının en çok gereksinim duyduğu alan olmuştur. “Otizmli çocukların eğitiminde sosyal hizmetin rolü” alanı ise en yüksek puanı alarak en az gereksinim duyulan alan olmuştur. İzleyen başlıkta araştırmanın ikinci katılımcı grubunu oluşturan çocuğu otizmli olan annelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.2. Çocuğu Otizmli Olan Annelerden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde araştırmanın diğer katılımcı grubunu oluşturan çocuğu otizmli olan annelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Annelere Samsun ili içerisinde yer alan Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Samsun Otizmli Çocuklar Derneği (SODER) üzerinden ulaşılmıştır. Çocuğu otizmli olan annelere altı yarı-yapılandırılmış ve iki yapılandırılmış soru olmak üzere toplam sekiz soru sorulmuştur. Çocuğu otizmli olan annelerin görüşlerini bildirdiği altı yarı-yapılandırılmış sorudan elde edilen dört ana tema ile yedi alt-temaya Tablo 3.11’de yer verilmiştir.

Tablo 3. 11. *Çocuğu otizmli olan annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen tema ve alt-temalar*

Annelerin Otizmli Çocuklarının Aldıkları Eğitim Hizmetlerine İlişkin Görüşleri
Otizmli Çocukların Aldıkları Eğitim Hizmetleri
Annelerin Otizmli Çocuklarının Gelişimine Yönelik Aldıkları Ek Hizmetlere İlişkin Görüşleri
Otizmli Çocukların Eğitim Hizmeti Dışında Yararlandıkları Ek Hizmetler
Çocuğu Otizmli Olan Annelerin Çocuklarının ve Kendilerinin Sosyal Yaşama Katılımı ve Toplumsal Kaynakları Kullanımına İlişkin Görüşleri
Sosyal Yaşama Katılım ve Toplumsal Kaynakları Kullanıma Yönelik Alınan Destekler
Sosyal Yaşama Katılım ve Toplumsal Kaynakları Kullanımı Konusunda Destek Almak İstediklerinde Başvurabilecekleri Kaynaklar
Sosyal Yaşama Katılım Ve Toplumsal Kaynakları Kullanım Konusunda Destek Sağlayan Uzmanlara İlişkin Görüşler
Çocuğu Otizmli Olan Annelerin Sosyal Hizmet Uzmanlarına İlişkin Görüşleri
Sosyal Hizmet Uzmanıyla Çalışma Deneyimi
Annelerin Hangi Konularda Sosyal Hizmet Uzmanıyla Çalışabileceğine İlişkin Görüşleri

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan çocuğu otizmli olan anneler için hazırlanan yapılandırılmış sorulara Tablo 3.12’de yer verilmiştir.

Tablo 3. 12. Sosyal hizmet uzmanlarıyla ilişkili aile formundaki yapılandırılmış sorular

Soru 7- Sosyal hizmet uzmanları, otizmlilere ve ailelerine yönelik çeşitli alanlarda destek sunmaktadır. Aşağıda sosyal hizmet uzmanlarının destek sunduğu alanlar sıralanmaktadır. Sizin sosyal hizmet uzmanlarından destek almak istediğiniz ilgili alanlar var ise işaretleme yapabilirsiniz (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz).
a-Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip ailelerin, çocuğunun özel gereksinim durumunu kabullenmesine ve bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmek
b-OSB olan birey ve ailesinin sosyal haklarını ve mevcut kaynaklarını etkin şekilde kullanmasına yönelik çalışmalar yürütmek
c-OSB olan bireyin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler ile bu tür etkinliklere katılabilmesi için gerekli çalışmalar yürütmek
d-OSB olan bireyin terk edilme, reddedilme, engellilik durumunu kabullenememe, ümitsizlik, intihar etme, yalnızlık ve sevgisizlik gibi olumsuz duygulardan kurtarılmasına, depresyon ve stres gibi durumların yaşanmasının engellenmesine yönelik olarak kişisel veya grup çalışması yöntemleriyle psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak
e-OSB'nin tanımına ve OSB olan bireylerin gereksinimlerine ilişkin toplumsal çalışmalar yürütmek, toplumun bilinçlenmesine ilişkin çalışmalar yapmak
f-OSB olan bireye ve ailesine danışmanlık hizmeti sunmak, OSB olan birey veya ailesinin gerekli durumlarında ilgili kurumlar (psikolojik destek için psikolog/psikiyatri, eğitimi için özel bakım merkezine yönlendirmesi, nakdi yardımlar için sydv yönlendirmesi vb.) ile bağlantısını sağlamak

Soru 4'e Ek- Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda özel gereksinimli bireylere ve ailelerine sağlanan bir takım haklar bulunmaktadır. Aşağıda sıralı olan bu haklardan hangilerini kullanıyorsunuz?

Engelli evde bakım ücreti (Ekonomik destek)
Engelli kimlik kart
- Ücretsiz ve indirimli seyahat hakkı
- Şehirlerarası yolcu otobüslerinde indirim kullanımı
- Devlet demiryollarında indirim kullanımı
-Türk hava yolları indirim kullanımı
- Müze ve ören yeri(mesire yeri, kırsal eğlence, dinlenme yerleri) girişlerinde indirim kullanımı
- İnternet tarifeleri indirim kullanımı
- Cep telefonları (GSM şebekelerinde) indirim kullanımı
SYDV (Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı) desteği (Engelli aylığı, Engelli yakını aylığı)
Vergi Muafiyetleri/İndirimleri
Belediyelerin sunduğu destek hizmetleri (Şehir içi Ulaşım kartı, engelli bireylere yönelik spor faaliyet alanı vb.)
Dernek ve STK (sivil toplum kuruluşu) desteği
Eğitim Yardımı (Milli eğitim bakanlığının sağladığı özel eğitim desteği)

3.2.1. Annelerin otizmlilere çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan çocuğu otizmlilere olan anneler “Annelerin otizmlilere çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.13’de tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 13. Annelerin otizmlilere çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri

Otizmlilere Çocukların Aldıkları Eğitim Hizmetleri	f
Ozel eğitim ve rehabilitasyon merkezi	10
Kaynaştırma uygulamaları	5

Tablo 3.13. (Devam) Annelerin otizmli çocuklarının aldıkları eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri

Özel eğitim uygulama merkezi	2
Diğer eğitim hizmeti	1

3.2.1.1. Otizmli çocukların aldıkları eğitim hizmetleri

3.2.1.1.1. Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi

Görüşme yapılan çocuğu otizmli olan annelerin tamamı (10, Ayça, Ayten, Esmâ, Fadime, Gül, Nesrin, Nurdan, Rüya, Saadet, Zehra) çocuklarının haftanın belirli günlerinde Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinden eğitim hizmeti aldığını belirtmiştir.

3.2.1.1.2. Kaynaştırma uygulamaları

Görüşme yapılan çocuğu otizmli olan annelerin yarısı (5, Ayten, Gül, Rüya, Zehra, Esmâ) çocuklarının Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi dışında kaynaştırma uygulamalarından da yararlandığını belirtmiştir. Ayten Hanım çocuğunun yararlandığı kaynaştırma uygulamasını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Aynı zamanda uu kızım ilkokula gidiyor. İlkokul özel eğitim sınıfına başladı bu yıl. Bu pandemiden dolayı da o da çok az sürdü. Çok fark etti yani eğitimle bu iş çözülecek gibi başka bir çaresi yok. Evde de aynı şekilde uygulamaya çalışıyoruz. Öğretmenlerin verdiği dersleri...”

Gül Hanım ise çocuğunun yararlandığı kaynaştırma uygulamasını “Şey uu özel eğitim sınıfına gidiyo normal ilkokuldu özel eğitim sınıfında 4 kişilik bir sınıfta. Haftanın altı günü bu şekilde ayarlamıştık yani sabah dokuzdan akşam dörde, beşe kadar ful doluydu.” cümlesiyle ifade etmiştir. Rüya Hanım ise “Birinci sınıf, tam zamanlı kaynaştırmada birinci sınıf.” cümlesiyle çocuğunun kaynaştırma uygulamasından yararlandığını ifade etmiştir.

3.2.1.1.3. Özel eğitim uygulama merkezi

Görüşme yapılan çocuğu otizmli olan annelerin bir kısmı (2, Ayça, Fadime) çocuklarının Özel Eğitim Uygulama Merkezindeki eğitim hizmetlerinden yararlandığını belirtmiştir. Ayça Hanım çocuğunun Özel Eğitim Uygulama Merkezi Hizmetinden yararlandığını “Uygulama merkezine gidiyordum.” cümlesiyle ifade etmiştir. Fadime Hanım ise “Evet aynı zamanda normal devlet okulu olan eğitim uygulama okulu uu gidiyor.” cümlesiyle çocuğunun özel eğitim uygulama merkezine gittiğini ifade etmiştir.

3.2.1.1.4. Diğer eğitim hizmeti

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Fadime Hanım) çocuğunun dernek çatısı altında gerçekleştirilen eğitim hizmetlerinden faydalandığını belirtmiştir. Fadime Hanım çocuğunun dernekten aldığı eğitim hizmeti ile ilgili görüşünü “*Bide derneğimiz var. Derneğimizde de u açık olduğu dönemlerde tabi canım orda da bizim atölyelerimiz işte el sanatları, müzik dersi, beden eğitimi dersi, halk oyunları dersi her şeyimiz vardı. İşte pandemiden dolayı orası da kapandı.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.2. Annelerin otizimli çocuklarının gelişimine yönelik aldıkları ek hizmetlere ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan çocuğu otizimli olan anneler “Ailelerin otizimli çocuklarının gelişimine yönelik aldıkları ek hizmetlere ilişkin görüşleri” temasında bir alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.14’de tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 14. *Annelerin otizimli çocuklarının gelişimine yönelik aldıkları ek hizmetlere ilişkin görüşleri*

Otizimli Çocukların Eğitim Hizmeti Dışında Yararlandıkları Ek Hizmetler	f
Psikiyatrist ve psikolog tarafından sağlanan hizmetler	5
Rekreasyon faaliyetleri	4
Diğer destek hizmetleri	2

3.2.2.1. Otizimli çocukların eğitim hizmetleri dışında yararlandıkları ek hizmetler

3.2.2.1.1. Psikiyatrist ve Psikolog tarafından verilen hizmetler

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden yarısı (5, Ayten, Esmâ, Rüya, Saadet, Zehra) çocuklarının gelişimine yönelik eğitim hizmetlerinin yanı sıra psikiyatri ve psikolog tarafından verilen hizmetlerden yararlandığını belirtmiştir. Ayten Hanım çocuğunun psikiyatri hizmetinden yararlandığını “*u çocuğuda işte altı yedi ay kadar özel psikiyatriste götürdük tabi şeyler çok pahalı olduğu için hani şuanda da gerek görmedi gerek görse tekrar götürürüz zaten. Onun haricinde başka bişey almıyoruz.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Saadet Hanım ise çocuğunun psikolog tarafından sağlanan hizmetlerden yararlandığını “*Bi psikoloğa gidiyor. M... Beye gidiyoruz. Ondan bir destek alıyorum M...Beyden ona gidip geliyor işte sürekli çocuk.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Zehra Hanım ise “*Belirli dönemlerde psikiyatıra gidiyoruz. Onda u işte verilen ilaçlara göre talimatlarda alıyorum onları uyguluyorum.*” cümlesiyle çocuğunu düzenli aralıklarla psikiyatriste götürdüğünü ve çocuğuna ilaç tedavisinin uygulandığını ifade etmiştir.

3.2.2.1.2. Rekreasyon faaliyetleri

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerin yarısına yakını (4, Ayten, Fadime, Gül, Rüya) çocuklarının gelişimine yönelik eğitim hizmetlerinin yanı sıra rekreasyon hizmetlerinden de yararlandığını belirtmiştir. Ayten Hanım çocuğunun yararlandığı

rekreasyon faaliyetleri ile ilgili “...Spordan da evet yararlanıyorduk yüzmeye başlatmıştık uuu devlet bu çocuklara hı hani ücretsiz uu şeyde veriyor spor uuu yardımında veriyor.” cümlesini ifade etmiştir. Rüya Hanım ise çocuğunun rekreasyon faaliyetlerinden yararlanması ile ilgili görüşünü “Bir senede jimnastiğe götürdüm. Iuu şey bizim evin yukarısında M... Salonu vardı. Oraya bir sene götürdüm hafta sonları birer saat götürürdüm. Faydası oluyodu en azından mutlu gidiyodu koşa koşa gidiyordu hatta arkadaşları falan da vardı orda.” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.2.1.3. Diğer destek hizmetleri

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Esmâ, Rüya) çocuklarının gelişimine yönelik eğitim hizmetlerinin yanı sıra farklı uzmanlardan destek aldıklarını belirtmiştir. Esmâ Hanım diğer destek hizmeti ile ilgili “Bir ara ergoterapist uu burda yürüttük uuu duyu eksikliğinden dolayı.” cümleyi ifade etmiştir. Rüya Hanım ise “...çocuk gelişim uzmanı yaşına uygun hem Denver testi uyguladı hem de u yaşına uygun bir takım faaliyetler falan gösterdi, el becerileri falan gösterdi. Oğlum hepsini yaptı.” cümlesini ifade ederek çocuk gelişim uzmanı ile çalışma yürüttüklerini ifade etmiştir.

3.2.3. Çocuğu otizimli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan çocuğu otizimli olan anneler “Çocuğu otizimli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri” temasında üç alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Tablo 3.15’te tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 15. Çocuğu otizimli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri

Sosyal Yaşama Katılım ve Toplumsal Kaynakları Kullanıma Yönelik Alınan Destekler	f
Engellilere yönelik sağlanan ekonomik destek	6
Ulaşım kartı desteği	3
Müze girişlerinde indirim hakkı	1
Sosyal Yaşama Katılım ve Toplumsal Kaynakları Kullanımı Konusunda Destek Almak İstediklerinde Başvurabilecekleri Kaynaklar	f
Sosyal hizmet kurumları	4
Kaynaklara ilişkin bilgisi yok	2
İnternet araştırması	1
Belediye	1
Kaymakamlık	1
Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM)	1
Sosyal Yaşama Katılım ve Toplumsal Kaynakları Kullanım Konusunda Destek Sağlayan Uzmanlara İlişkin Görüşler	f
Sosyal hizmet çalışanları	3
Psikolog	2
Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi yöneticileri	1

Tablo 3. 15. (Devam) *Çocuğu otizimli olan annelerin çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına ilişkin görüşleri*

Öğretmenler	1
Hangi uzmanların destek sağladığına ilişkin bilgisi olmayan	1
Herhangi bir uzmanın yardımcı olacağını düşünmeyen	1

3.2.3.1. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanıma yönelik alınan destekler

3.2.3.1.1. Engellilere yönelik sağlanan ekonomik destek

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerin yarısından çoğu (6, Ayça, Ayten, Fadime, Gül, Nesrin, Nurdan) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda ekonomik destek aldıklarını belirtmiştir. Ayça Hanım ekonomik destek aldığını “*Uuu bakım maaşı alıyoruz.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Fadime Hanım ise ekonomik destek aldığını “*Uu ekonomik olarak sosyal hizmetlerin uuu sağladığı bir ekonomik destek var.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Nesrin Hanım ise işte “*uu bakım parası alıyoruz sosyal hizmetlerden çocuğum çocuğumla ilgili onun dışında aldığım başka hizmet yok*” cümlesiyle ekonomik destek dışında başka bir destek almadığını ifade etmiştir.

3.2.3.1.2. Ulaşım kartı desteği

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (3, Ayça, Gül, Rüya) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda ulaşım kartı desteğinden yaralandığını belirtmiştir. Ayça Hanım ulaşım kartı ile ilgili “*...Ulaşım kartları, ulaşım kartlarımız var ondan faydalanıyoruz.*” cümlesini ifade etmiştir. Rüya Hanım ise ulaşım kartı ile ilgili görüşünü “*...işte tramvaylara otobüs kartları olsun bazı yerlerde indirimler falan olsun bunları biliyorum ama çok da kullanmadım açıkçası.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.1.3. Müze girişlerinde indirim hakkı

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Zehra Hanım) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda müze girişlerinde indirim desteğinden yaralandığını belirtmiştir. Zehra Hanım müze girişlerindeki indirim hakkı ile ilgili görüşünü “*...uu yani bildiğim kadarıyla müzelere gidebiliyor onlara götürüyorum yani şey kültürümüzü öğrensin diye, insan bağlarını öğrensin diye yani*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.2. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda destek almak istediklerinde başvurabilecekleri kaynaklar

3.2.3.2.1. Sosyal hizmet kurumları

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerin yarısına yakını (4, Ayça, Ayten, Nesrin, Saadet) çocuklarının ve kendilerinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak istediklerinde sosyal hizmet kurumlarına başvurabileceklerini belirtmiştir. Ayten Hanım sosyal hizmet kurumları ile ilgili görüşünü “*Ya genelde uuu sosyal hizmetler bu konuda yardımcı oluyor sorduğunuz zaman gitmeniz gereken yerleri söylüyorlar.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Nesrin Hanım ise çocuğunun davranış problemlerinden ötürü kendisinin fazla sosyal ortamlara katılmadığını bu nedenle de destek almadığını, destek almak istediği durumlarda ise sosyal hizmet kurumlarına ulaşabileceğini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Hayır almıyorum zaten çok fazlada sosyalleştiremiyorum çünkü çıkamıyoruz biz onla hiç bi yere çok agresif, şiddet uyguluyo kendine de zaman zaman bize de öfke nöbetleri geçirdiği için ben onu hiç bi faaliyete kat karıştıramadım. Çok uğraştım ama olmadı uyum sağlayamıyor yapamıyor. İubelki sosyal hizmetlere immm başka bilmiyorum.”

3.2.3.2.2. Kaynaklara ilişkin bilgisi yok

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Esmâ, Fadime) çocuklarının ve kendilerinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak istediklerinde hangi kaynaklara başvurabileceklerini bilmediğini belirtmiştir. Esmâ Hanım bilgisinin olmadığını “*...immm aslında çok da bilmiyorum bu konuyla alakalı bir yer var mı benim kaçırdığım. Hani ya da yoksa yapılabilir mi bilmiyorum yani hani bu konuda bir araştırma yapmak istesem nereye gitceğimi ve kimin bu konuda yardımcı olacağını bilmiyorum.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Fadime Hanım ise bilgisinin olmadığını “*Ben bu konuda yani o konuda nereye gitceğimi bilmiyorum.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.2.3. İnternet araştırması

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Zehra Hanım) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak istediğinde internet araştırması ile bilgi edinebileceğini belirtmiştir. Zehra Hanım internet araştırması ile ilgili görüşünü “*Hani genelde internetten de zaten girdiğinizde bir sürü ordan çıkıyor.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.2.4. Belediye

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Ayten Hanım) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak

istediğinde belediyeye başvurabileceğini belirtmiştir. Ayten Hanım belediye ile ilgili görüşünü “*Her türlü hakkımız var yani esasında... belediye, uu sosyal hizmetler herkes yardımcı oluyor yani bana herkes yardımcı oldu.*” cümlesi ile ifade etmiştir.

3.2.3.2.5. Kaymakamlık

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Ayten Hanım) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak istediğinde kaymakamlığa başvurabileceğini belirtmiştir. Ayten Hanım kaymakamlık ile ilgili görüşünü “*...kaymakamlık, belediye, uu sosyal hizmetler herkes yardımcı oluyor yani bana herkes yardımcı oldu.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.2.6. Rehberlik araştırma merkezi (RAM)

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden sadece biri (1, Ayten Hanım) çocuğunun ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek almak istediğinde RAM’a (Rehberlik Araştırma Merkezi) başvurabileceğini belirtmiştir. Ayten Hanım RAM ile ilgili görüşünü aşağıdaki cümleleriyle ifade etmiştir.

“Örneğin ben uu kızımı okula verdiğim zaman Oçem mi şey mi bunu RAM’dan rehabilitasyon merkezi RAM’ın adı genel açılımı galiba değil mi. Orası zaten size destek oluyor şuraya gitceksiniz buraya gitceksiniz hertürlü yardımcı oluyorlar yani. RAM’ında çok büyük şeyleri var okul yönünden onlar her türlü katkı yapıyorlar.”

3.2.3.3. Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda destek sağlayan uzmanlara ilişkin görüşler

3.2.3.3.1. Sosyal hizmet çalışanları

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (3, Ayça, Ayten, Saadet) çocukları ve kendilerinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin sosyal hizmet çalışanlarının destek sağlayabileceğini belirtmiştir. Ayça Hanım sosyal hizmet çalışanlarına ilişkin görüşünü “*Aslında sosyal hizmetlerinden geliyordu birileri geliyordu. Onlar bilgilendiriyordu genelde velileri. Haklarınız neler olduğunu Iuu diğer okulda da veriliyordu. Bu şekilde.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Saadet Hanım ise sosyal hizmet çalışanları ile ilgili görüşünü “*...Sosyal hizmetlere başvurduğum. O da dediler doktor raporu getirceksin dolanacaksın özel gereksinimi vardır diye yazacak rapora onu getir dediler...*” cümleleriyle ifade etmiştir.

3.2.3.3.2. Psikolog

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Esmâ, Nesrin) çocukları ve kendilerinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin psikolog

tarafından destek sağlayabileceğini belirtmiştir. Esmâ Hanım psikolog ile ilgili görüşünü “*uuu dönem dönem rehabilitasyonda haklarımızla alakalı uu kurumunda psikoloğu....bilgilendirdiler bizi uuu kurum içi eğitim veriliyor haklarımızla alakalı*” cümlesiyle ifade etmiştir. Nesrin Hanım ise psikolog ile ilgili görüşünü “*Uummm psikolojik danışmanlar diye biliyorum. Başka başka bilmiyorum.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.3.3. Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi yöneticileri

Görüşme yapılan çocuğu otizmlili olan annelerden sadece biri (1, Esmâ Hanım) çocuğu ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin özel eğitim merkezi yöneticileri tarafından destek sağlayabileceğini belirtmiştir. Esmâ Hanım kurum yöneticileri ile ilgili görüşünü “*...uuu kurumun yöneticileri, idarecileri bilgilendirdiler bizi uuu kurum içi eğitim veriliyor haklarımızla alakalı*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.3.4. Öğretmenler

Görüşme yapılan çocuğu otizmlili olan annelerden sadece biri (1, Ayten Hanım) çocuğu ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin öğretmenler tarafından destek sağlayabileceğini belirtmiştir. Ayten Hanım öğretmenlere ilişkin görüşünü “*Her türlü hakkımız var yani esasında...uuu okuldaki öğretmenler bu özel eğitim hocalarımız genelde hepsi bilgili, tecrübeli nereye gitmemiz gerektiğini biliyo... gitmeniz gereken yerleri söylüyorlar.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.3.5. Hangi uzmanların destek sağladığına ilişkin bilgisi olmayan

Görüşme yapılan çocuğu otizmlili olan annelerden sadece biri (1, Esmâ Hanım) çocuğu ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin hangi uzmanlardan destek alabileceğini bilmediğini belirtmiştir. Esmâ Hanım destek sağlayan uzmanlara ilişkin bilgisinin olmadığını “*...kimin bu konuda yardımcı olacağını bilmiyorum.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.3.3.6. Herhangi bir uzmanın yardımcı olacağını düşünmeyen

Görüşme yapılan çocuğu otizmlili olan annelerden sadece biri (1, Gül Hanım) çocuğu ve kendisinin toplumsal kaynakları kullanım haklarına ilişkin herhangi bir uzmanın destek sağlayamayacağını belirtmiştir. Gül Hanım destek sağlayabilecek bir uzmanının olmadığını “*Uummm size şöyle anlatıyorum bunu bana anlatabilecek kimse yok... Çok mu karamsarım ama kusura bakma ben karşılaştığım insanlar yok genellikle de işini iş olarak ..*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.4. Çocuğu otizimli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı

Araştırmacı çocuğu otizimli olan annelerle yaptığı görüşmeleri tamamladıktan sonra tez danışmanı ile yaptığı görüşme sonucunda Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Formu'ndaki (Ek-4) dördüncü soruya yapılandırılmış soru ekleme kararı almıştır. Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Formu'ndaki dördüncü soru çocuğu otizimli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı konusunda aldıkları desteklere ilişkin sorudur. Tablo 3.16'da Çocuğu otizimli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı için aldıkları desteklere yer verilmiştir.

Tablo 3. 16. Çocuğu otizimli olan annelerin kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımı

Çocuğu Otizimli Olan Annelerin Çocuklarının Sosyal Yaşama Katılımı Ve Toplumsal Kaynakları Kullanımı İçin Aldıkları Destekler	
Engelli evde bakım ücreti	7
Engelli kimlik kartı	6(2)
- Ücretsiz ve indirimli seyahat hakkı	4
- Şehirlerarası yolcu otobüslerinde indirim kullanımı	1
- Devlet demiryollarında indirim kullanımı	1
- Türk hava yollarında indirim kullanımı	1
- Müze ve ören yeri (mesire yeri, kırsal eğlence, dinlenme yerleri) girişlerinde indirim kullanımı	1
- İnternet tarifeleri indirim kullanımı	3
SYDV (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı) desteği (Engelli aylığı, engelli yakını aylığı)	3
Vergi muafiyetleri/indirimleri	3
Belediyelerin sunduğu destek hizmetleri (Şehir içi Ulaşım kartı, engelli bireylere yönelik spor faaliyet alanı vb.)	4
Eğitim Yardımı (Milli eğitim bakanlığının sağladığı özel eğitim desteği)	10

Araştırmacı çocuğu otizimli olan annelere ülkemizdeki tüm engelli bireylere ve ailelerine sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanımlarını sağlamak için verilen desteklerin yazılı olduğu yapılandırılmış soruyu yönelterek kendilerinden bu desteklerden yararlandıkları alanları işaretlemelerini istemiştir. Yapılandırılmış görüşme sonucunda annelerden yedisi (Ayça, Esmâ, Nesrin, Gül, Zehra, Nurdan, Fadime) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen engelli evde bakım ücreti desteğinden yararlandığını belirtirken annelerden altısı (Ayça, Esmâ, Nesrin, Gül, Zehra, Fadime) engelli kimlik kartı desteğinden yararlandığını belirtmiştir. Annelerden ikisi (Nesrin, Gül) sadece engelli kimlik kartlarının olduğunu belirterek engelli kimlik kartı ile yararlanılan diğer desteklerden faydalanmadıklarını belirtmiştir. Engelli kimlik kartı desteğinden yararlandığını belirten dört anneden biri olan Ayça Hanım engelli kimlik kartının sağladığı ücretsiz ve indirimli seyahat, şehirlerarası yolcu otobüslerinde indirimli seyahat, devlet demiryollarında indirimli seyahat ve Türk Hava Yollarında indirimli seyahat

haklarından yararlandığını belirtmiştir. Esmâ Hanım ise engelli kimlik kartının sağladığı ücretsiz ve indirimli seyahat ile internet tarifeleri indirimli kullanım haklarından yararlandığını belirtmiştir. Zehra Hanım ise engelli kimlik kartının sağladığı ücretsiz ve indirimli seyahat, internet tarifeleri indirimli kullanım ile müze ve ören yerlerine indirimli giriş haklarından yararlandığını belirtmiştir. Fadime Hanım ise engelli kimlik kartının sağladığı ücretsiz ve indirimli seyahat ile internet tarifeleri indirimli kullanım haklarından yararlandığını belirtmiştir. Annelerden üçü (Ayça, Nurdan, Ayten) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan desteklerden yararlandığını belirtmiştir. Annelerden üçü ise (Ayça, Gül, Fadime) vergi muafiyetleri ve indirimleri hakkında yararlandığını belirtmiştir. Annelerden dördü (Gül, Zehra, Nurdan, Ayten) belediyenin sağladığı destek hizmetlerinden yararlandığını belirtmiştir. Son olarak annelerin tamamı (Ayça, Esmâ, Rüya, Saadet, Nesrin, Gül, Zehra, Nurdan, Ayten, Fadime) Milli Eğitim Bakanlığı'nın sağladığı özel eğitim desteğinden faydalandığını ifade etmiştir.

3.2.5. Çocuğu otizmlî olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin görüşleri

Görüşmeye katılan çocuğu otizmlî olan anneler “Çocuğu otizmlî olan ailelerin sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin görüşleri” temasında iki alt-tema altında görüşlerini ifade etmişlerdir. Aşağıda Tablo 3.17’de tema ve alt-temalara ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. 17. Çocuğu otizmlî olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin görüşleri

Sosyal Hizmet Uzmanıyla Çalışma Deneyimi	f
Çalışma deneyimi olmayan	6
Çalışma deneyimi olan	2
Bilgisi olmayan	2
Annelerin Hangi Konularda Sosyal Hizmet Uzmanıyla Çalışabileceğine İlişkin Görüşleri	f
Hangi konularda danışabileceğini bilmeyen	2
Otizmlî çocuklar için gündüz bakım evi	2
Gerek duymayan	2
Ebeveyn kaybı durumunda otizmlî bireyin geleceği	1
Otizmlî çocukların hakları	1
Psikolojik destek	1
Ekonomik destek	1

3.2.5.1. Sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışma deneyimi

3.2.5.1.1. Çalışma deneyimi olmayan

Görüşme yapılan çocuğu otizmlî olan annelerin yarısından çoğu (6, Esmâ, Fadime, Gül, Nesrin, Rüya, Zehra) sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyiminin bulunmadığını belirtmiştir. Fadime Hanım sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyiminin olmadığını “*Yani rehber öğretmenleriyle filan konuştuk ama sosyal hizmet uzmanıyla hiç yok yani.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

Nesrin Hanım ise çalışma deneyiminin olmadığını “*Hayır olmadı.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Zehra Hanım ise çalışma deneyiminin olmadığını “*Yok hayır.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.1.2. Çalışma deneyimi olan

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Ayça, Saadet) sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyiminin olduğunu ifade etmiştir. Ayça Hanım sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyimini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Yani o güzel aslında bu şekilde hani bize gelip bilgi vermeleri falan güzel bir davranış. En azından hani bilmeyen aileler yani teknolojiden faydalanmayan aileler olabilir. Onların araştırmayabilir biz genelde girip internette de araştırma yapabiliyoruz. Onların bize bu şekilde yardımcı olması güzel bir şey. Aslında uı biz ilk tanıştığımızda sosyal hiz veya benim pek bilgim yoktu eşim uğraştı bu işlerle... Sonra oraya gittim, çağırdılar beni oraya gittiğimde anlattılar dediler bu şekilde biz size destek veriyoruz ama siz ister kabul edin ister kabul etmeyin, etmezseniz devlete kalıyor gibi böyle bir şeyler söylendi.”

Saadet Hanım ise sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyimini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Kızımın dolayı oldu biraz hani gittim geldim. İu yiğenim de benim orda çalıştığı için beni o yönlendirdi. Gittim geldim, gittim geldim ... Hı yönlendirdiler, gittim işte ...dosya içinde götürdüm oraya verdim. Böyle oldu yani bakım parası almak için.. böyle bir yönlendirme oldu, başka olmadı.”

3.2.5.1.3. Bilgisi olmayan

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Ayten, Nurdan) çocuklarının özel gereksiniminden ötürü ekonomik destek başvurusu yaptıkları süreçte sosyal hizmet çalışanlarıyla çalışma deneyimi olduğunu fakat hangi meslekten uzmanlar olduklarını bilmediğini belirtmiştir. Ayten Hanım bilgisinin olmadığını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“İuu yok olmadı. Sosyal hizmet uzmanı olmadı. Yok hayır. Eve geliyolar. Evde çocuğunuzu bakıyolar onu atlamayalım eve geliyolar uı birkaç kişi grup halinde uı evde çocuğa bakıyolar hani yaşam alanına bakıyolar zannedersem. Ha bilmiyorum uuu sosyal hizmetlerden geldiklerini biliyorum ama hangi alanda uzmanlar onu bilmiyorum.”

Nurdan Hanım ise bilgisinin olmadığını “*...Bilgi alışverişi ilk zaman olmuştur oo maaşı bağlanacağı ilk zamanlarda hani etapları anlatmışlardı bize ama daha sonradan bir şeyle muhattap olmadım. Tabi ki 2007 deydi herhalde. Ondada neyse zaten aklımızda kalmamıştır ki*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.2. Annelerin hangi konularda sosyal hizmet uzmanıyla çalışabileceğine ilişkin görüşler

3.2.5.2.1. Hangi konularda danışabileceğini bilmeyen

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Ayça, Zehra) sosyal hizmet uzmanlarıyla hangi konularda çalışabileceğine ilişkin bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Ayça Hanım sosyal hizmet uzmanlarıyla hangi konuda çalışabileceğini bilmediğini “*Ekleyebileceğim pek bir şey yok aslında*” cümlesiyle ifade etmiştir. Zehra Hanım ise bilmediğini “*Yok. Bilmediğim için*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.2.2. Otizimli çocuklar için gündüz bakım evi

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Nesrin, Nurdan) çocuklarının gündüz bakım evlerinden yararlanması için sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışabileceğini belirtmiştir. Nesrin Hanım gündüz bakım evi ile ilgili görüşlerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“İmm aslında bizim çok şeye ihtiyacımız var çünkü çocuğumuz lise döneminden sonra daha dışarıya çıkamıyor. Sosyal aktivitelere, yaşam merkezlerine bir çok şeye ihtiyacımız var bizim. Biz hiçbir yere çıkamıyoruz.... Evde sürekli aynı şey sürekli aynı şey dura dura artık çocuk bize şey yapıyor ya kendine zarar veriyor ya bize zarar veriyö bu konuda hani u belki bir sosyal aktivite, bir yaşam merkezi gibi böyle bi şeylere çok ihtiyacımız var.... Benim ve benim gibi aileler çok var...psikolojik olarak bittik, beyin olarak bittik, güç olarak bittik ya 25 yaşında benim çocuğum ben 25 yıldır onun peşindeyim.”

Nurdan Hanım ise gündüz bakım evi ile ilgili görüşlerini “*Onun için biz şeyleri istedik çok gündüz bakım evlerini çok istiyoruz çok. gündüz bakım hiç yoktan çok bunaldın mı haftada bir gün iki gün bırakabilelim.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.2.3. Gerek duymayan

Görüşme yapılan çocuğu otizimli olan annelerden bir kısmı (2, Ayten, Gül) sosyal hizmet uzmanıyla herhangi bir konuda çalışma yapmaya gereksinim duymadığını belirtmiştir. Gül Hanım gereksinim duymadığını “*Mesela yok. Yok inanın.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Ayten Hanım gereksinim duymadığını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Çocuğumla ilgili hangi konularda şuanda buna bir gerek olduğunu düşünmüyorum zaten gereken her şeyi uuu birazda hani şeyseniz biraz bişeler biliyosanız şöyle diyim eğitiminizde birazcık iyiyse her şeyi öğrenebiliyorsunuz yani hani sosyal hizmet uzmanına şuana kadar şey olmadı gerek olmadı.”

3.2.5.2.4. Ebeveyn kaybı durumunda otizmlı bireyin geleceği

Görüşme yapılan çocuğu otizmlı olan annelerden sadece biri (1, Esmâ Hanım) sosyal hizmet uzmanıyla ebeveyn kaybı durumunda çocuklarının geleceği ile ilgili çalışma yapılabileceğini belirtmiştir. Esmâ Hanım görüşünü aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“İuu şöyle bir şey. Tek çocuklu annelerin herhalde kaygısıdır hani bizden sonra bizim uu bu yaşamdan ayrıldığımızda çocuğun tek başına hayatını sürdüremediği yerde uuuu ihtiyaç halinde birşeyler yapılabilir mi. Hani o kısmı hep otizmlı, engelli çocuğu olan aileler düşünürler herhalde o kısımda uu sosyal hizmetler devreye girse güzel olurdu herhalde.”

3.2.5.2.5. Otizmlı çocukların hakları

Görüşme yapılan çocuğu otizmlı olan annelerden sadece biri (1, Fadime Hanım) sosyal hizmet uzmanıyla çocuklarının haklarını öğrenebilmek için çalışabileceğini belirtmiştir. Fadime Hanım görüşünü “*Sosyal hizmet uzmanı bana hangi konuda yardımcı olabilir. Yani gene çocuklarımızın hakları konusunda yardımcı olabilir... uu yani şuanlık bunlar geliyor aklıma.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.2.6. Psikolojik destek

Görüşme yapılan çocuğu otizmlı olan annelerden sadece biri (1, Nurdan Hanım) psikolojik destek almak için sosyal hizmet uzmanıyla çalışabileceğini belirtmiştir. Nurdan Hanım psikolojik destek almayla ilgili görüşünü “*Psikolojik olarak belki beraber karşılıklı olursa belki o zaman faydalı oluruz.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.5.2.7. Ekonomik destek

Görüşme yapılan çocuğu otizmlı olan annelerden sadece biri (1, Saadet Hanım) ekonomik destek almak için sosyal hizmet uzmanıyla çalışabileceğini belirtmiştir. Saadet Hanım ekonomik destek alma ile ilgili görüşünü Benim “*Miraç’ın bez sorunu var. Bez için gidebilirim. Tekrar maaşına yapmak için gidebilirim.*” cümlesiyle ifade etmiştir.

3.2.6. Çocuğu otizmlı olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarından almak istedikleri mesleki çalışmaların belirlenmesi

Araştırmacı çocuğu otizmlı olan annelerle gerçekleştirdiği görüşmelerde her bir katılımcıyla yarı-yapılandırılmış görüşme sorularını tamamladıktan sonra yapılandırılmış soruyu yöneltmiştir. Araştırmacı yapılandırılmış soruda sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı bireylere ve ailelerine destek sunabileceği mesleki çalışmalarını belirli bir sırası olmaksızın yazılı şekilde vermiş ve katılımcılardan destek almak istedikleri çalışmalarını işaretlemelerini istemiştir. Tablo 3.18.’de Çocuğu otizmlı olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarından almak istedikleri mesleki çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3. 18. *Çocuğu otizimli olan annelerin sosyal hizmet uzmanlarından almak istedikleri mesleki çalışmaların belirlenmesi*

Sosyal hizmet uzmanları, otizimli bireylere ve ailelerine yönelik çeşitli alanlarda destek sunmaktadır. Aşağıda sosyal hizmet uzmanlarının destek sunduğu alanlar sıralanmaktadır. Sizin sosyal hizmet uzmanlarından destek almak istediğiniz ilgili alanlar var ise işaretleme yapabilirsiniz (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz).

- a- Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip ailelerin, çocuğunun özel gereksinim durumunu kabullenmesine ve bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmek
- b- OSB olan birey ve ailesinin sosyal haklarını ve mevcut kaynaklarını etkin şekilde kullanmasına yönelik çalışmalar yürütmek
- c- OSB olan bireyin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler ile bu tür etkinliklere katılabilmesi için gerekli çalışmalar yürütmek
- d- OSB olan bireyin terk edilme, reddedilme, engellilik durumunu kabullenememe, ümitsizlik, intihar etme, yalnızlık ve sevgisizlik gibi olumsuz duygulardan kurtarılmasına, depresyon ve stres gibi durumların yaşanmasının engellenmesine yönelik olarak kişisel veya grup çalışması yöntemleriyle psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak
- e- OSB'nin tanımına ve OSB olan bireylerin gereksinimlerine ilişkin toplumsal çalışmalar yürütmek, toplumun bilinçlenmesine ilişkin çalışmalar yapmak
- f- OSB olan bireye ve ailesine danışmanlık hizmeti sunmak, OSB olan birey veya ailesinin gerekli durumlarında ilgili kurumlar (psikolojik destek için psikolog/psikiyatri, eğitimi için özel bakım merkezine yönlendirmesi, nakdi yardımlar için sydv yönlendirmesi vb.) ile bağlantısını sağlamak

Annelere yöneltilen yapılandırılmış sorudan elde edilen verilerde çocuğu otizimli olan annelerden sekizi (Rüya, Ayça, Zehra, Saadet, Nesrin, Nurdan, Fadime, Gül) c maddesini işaretleyerek otizimli bireylerin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik gerçekleştirilen sosyal faaliyet çalışmaları için destek almak istediklerini belirtmiştir. Annelerden yedisi (Esmâ, Rüya, Ayça, Saadet, Nesrin, Nurdan, Fadime) f maddesini işaretleyerek otizimli bireye ve ailesine danışmanlık hizmeti sunulması ve gerekli kurumlara yönlendirme çalışmalarından destek almak istediklerini belirtmiştir. Annelerden yedisi (Esmâ, Rüya, Ayça, Zehra, Nurdan, Fadime, Gül) b maddesini işaretleyerek otizimli bireylerin ve ailelerinin var olan sosyal haklarına yönelik sunulacak çalışmalar konusunda destek almak istediklerini belirtmiştir. Annelerden altısı (Rüya, Ayça, Ayten, Nurdan, Fadime, Gül) e maddesini işaretleyerek otizimli bireylere yönelik toplumda farkındalık yaratma ve toplumun bilinçlenmesine yönelik sunulacak çalışmalar konusunda destek almak istediklerini belirtmiştir. Annelerden beşi (Rüya, Ayça, Zehra, Saadet, Nesrin) d maddesini işaretleyerek otizimli bireylere yönelik sunulan kişisel ve grup çalışmalarından destek almak istediklerini belirtmiştir. Annelerden dördü (Rüya, Ayça, Saadet, Fadime) ise a maddesini işaretleyerek çocuğu otizimli olan ailelere çocuklarının özel gereksinim durumunu kabullenmeleri yönünde sunulacak çalışmalardan destek almak istediğini belirtmiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları kendi içinde ve alanyazında konuyla ilgili daha önceki yıllarda yapılmış olan araştırma bulguları ile benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırılarak tartışılmış ve aynı zamanda araştırmanın bulgularından yola çıkarak uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

4.1. Sonuç

Bu araştırmada Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarda görev alan sosyal hizmet uzmanlarının otizm hakkındaki bilgi ve görüşleri ile Samsun ilinde MEB'e bağlı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden hizmet alan çocuğu otizmlili olan annelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla Samsun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarda görev alan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 10 sosyal hizmet uzmanı ile Samsun ilinde otizmlili çocukları MEB'e bağlı Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinden hizmet alan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 10 anneyle gerçekleştirilmiştir. Her iki katılımcı grubu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında katılımcılara yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış sorular sorulmuştur. Araştırmanın katılımcı gruplarından biri olan sosyal hizmet uzmanlarına bir yapılandırılmış, 11 yarı-yapılandırılmış soru ile araştırmanın bir diğer katılımcı grubunu oluşturan çocuğu otizmlili olan annelere ise iki yapılandırılmış, altı yarı-yapılandırılmış soru yöneltilmiştir. Her iki katılımcı grubuna sunulan yapılandırılmış sorular sayısal analiz; yarı-yapılandırılmış sorular ise içerik analizliyle analiz edilmiştir. Yapılan içerik analizi sonunda sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden yedi ana tema ile 10 alt temaya; annelerle yapılan görüşmelerden ise dört ana tema ile yedi alt temaya ulaşılmıştır.

Araştırma bulguları sosyal hizmet uzmanlarının mesleki görev ve sorumluluklarının dezavantajlı kesim ile çalışma, rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma, savunuculuk rolü üstlenme, psikososyal destek sağlama ve ilgili kaynaklara yönlendirme olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının dezavantajlı kesim

olarak adlandırdığı gruba ilişkin elde edilen bulgularda otizmlı bireylerin ve ailelerinin de bu grup içerisinde yer aldığı görülmüştür.

Araştırma bulguları sosyal hizmet uzmanlarının otizmin genel özelliklerine ilişkin bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanları otizmlı bireylerin özelliklerine ilişkin görüşlerini paylaşırken sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılıklar yaşadıklarını, gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılıklarının olduğunu ve özel eğitime gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin genel özelliklerine ilişkin alanyazınla tutarlı bilgiye sahip oldukları görülmüş fakat aynı durumun “otizmin etiyojisine” ilişkin bilgilerde geçerli olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarıyla otizmin etiyojisine ilişkin yapılan görüşme sorularından elde edilen bulgular sosyal hizmet uzmanlarının otizmin nedeninin genetik faktörlere ve annelerin hamilelik sürecindeki beslenme yetersizliğine dayandığı yönündedir. Bu bulgu araştırmanın katılımcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının otizmin nedenlerine ilişkin daha sınırlı düzeyde bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarıyla otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin yapılan görüşme sorularından elde edilen bulgular sosyal hizmet uzmanlarının otizmin herhangi bir tedavisinin olmadığını ve otizmi eğitim ile desteklenmesi gereken engellilik grubu olarak tanımladıklarını göstermiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarına otizmlı çocukların ve ailelerinin yararlandıkları sosyal haklara ilişkin yöneltilen sorudan elde edilen bulgularda sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı çocukların ve ailelerinin özel eğitim hizmeti, engelli kimlik kartı, evde bakım hizmeti, ulaşım kartı, özel bakım merkezlerinden yararlanma ve sanat ve kültürel faaliyetlere indirimli katılım gibi haklara ilişkin bilgi sahibi oldukları görülmüştür.

Araştırma bulguları sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı çocuklara veya ailelerine özel bakım merkezi hizmetinden yararlanma, çocuğun sosyal yaşama katılımı için çalışma, evde bakım hizmeti sağlama, aileye çocuğun gelişimine yönelik destek ve ayrıca psiko-sosyal destek sunma gibi çeşitli mesleki konularda bilgi sahibi oldukları ve bu konularda çalışmalar yapabileceklerini göstermiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının ifade ettikleri mesleki konuları aileye rehberlik ve danışmanlık yaparak sunduklarını gerektiğinde yönlendirme ve bireysel görüşme gibi mesleki uygulamaları kullandıkları görülmektedir.

Araştırma bulguları sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı bireylerin toplumsal yaşamda daha fazla yer almaları için üstlenebilecekleri mesleki çalışmaların toplumun

bilinçlendirme faaliyetlerine yönelik olduğunu göstermiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bir birey veya çocuğu otizmlili olan aile ile çalışırken en fazla gereksinim duydukları alanın otizmin genel özellikleri olduğu sonrasında ise otizmlili çocukların toplumsal kaynakları kullanımı ile ilgili haklara ilişkin bilgilendirmenin yer aldığı görülmüştür. Bu bulgu, sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bireylerin genel özellikleri ve bu bireylerin sosyal haklarının neler olduğu konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini düşündürmüştür.

Araştırmanın bir diğer katılımcı grubunu oluşturan çocuğu otizmlili olan annelerin, çocuklarının gelişimine yönelik eğitim hizmetleri dışında psikiyatrist ve psikolog tarafından verilen hizmetlerden yararlandığı görülmüştür. Annelerin, çocukları ve kendilerinin sosyal yaşama katılım için yararlandıkları sosyal haklardan ise en fazla ekonomik destekten yararlandıkları görülmektedir. Annelere var olan sosyal haklarınıza ulaşmak için hangi kaynakları kullanıyorsunuz sorusuna yönelik elde edilen bulgular ise annelerin bu konuda birbirinden çok farklı görüş bildirdiklerini göstermiştir. Annelerin kaynaklara ilişkin farklı görüşler bildirmesi onlara sunulan kaynakların çeşitliliğinin yanı sıra annelerin bu konuda yeterli bilgi ve farkındalık düzeyine sahip olmalarını ve bu konuda rehberlik ve yönlendirmeye gereksinimlerinin olduğunu düşündürmüştür.

Çocuğu otizmlili olan annelerin özel eğitim hizmeti dışında en fazla yararlandıkları haklardan birinin ekonomik destek olduğu bulgusuna ulaşılırken annelerin ekonomik desteğe ulaşmalarında kendilerine hizmet sunan meslek elemanlarına ilişkin sınırlı bilgiye sahip olduğu görülmüştür. Annelere yararlandıkları ekonomik desteğin kaynağı sorulduğunda sadece dört anne “*sosyal hizmetler*” kelimesini kullanmıştır. Bu bulgu annelerin *sosyal hizmete* ve *sosyal hizmet kurumlarına* ilişkin çok genel bilgiye sahip olduklarını ve bu kurumlarda hangi meslek elemanlarının çalıştıklarını bilmediklerini göstermektedir. Araştırmaya katılan annelere sosyal hizmet uzmanıyla hangi konularda çalışmak isteyecekleri sorulduğunda en dikkati çeken bulgunun katılımcılar arasında hangi konularda sosyal hizmet uzmanına danışabileceğini bilmeyen annelerin olmasıdır.

Annelere, sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili çocuklara, bireylere ve ailelerine hizmet sunabileceği alanlar sıralanarak kendilerinden bu alanlardan yararlanmak istediklerini işaretlemeleri istendiğinde ise annelerin büyük çoğunluğu çocuklarının bağımsız yaşama katılmaları için sosyal faaliyet çalışmalarının yürütülmesi seçeneğini işaretlemiştir. Bu durum annelerin en çok bu konuda desteklenmek istediklerini göstermektedir.

4.2. Tartışma

Bu başlıkta araştırmanın katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarından ve çocuğu otizimli olan annelerden elde edilen bulgular iki ayrı başlık altında tartışılmıştır.

4.2.1. Sosyal hizmet uzmanlarından elde edilen verilerin tartışılması

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Mesleki görev ve sorumluluklarınız nelerdir?*” soru sorulduğunda katılımcıların görüşlerinde benzerlik olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6) mesleki görev ve sorumluluklarını tanımlarken toplumdaki dezavantajlı gruplarla çalıştığını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanları dezavantajlı grup olarak adlandırdıkları grupların içerisinde otizimli bireylerin ve ailelerinin yer aldığını ifade etmiştir. Yine sosyal hizmet uzmanlarının yarısı (5) müracaatçılara rehberlik danışmanlık hizmeti sunduğunu ifade ederken sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (3) müracaatçılarının gereksinimlerine göre savunuculuk rolünü üstlendiklerini ve hak arayışında bulduklarını ifade etmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (2) mesleki görev ve sorumluluğunu tanımlarken müracaatçıları ilgili kaynaklara yönlendirme yaptığını ve psiko-sosyal destek sunduğunu ifade etmiştir. Zastrow (2017), sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal ve kişisel pek çok sorunla karşılaştığını belirterek onların bu sorunların çözümüne yönelik üç düzeyde uygulama yaptığını vurgulamıştır. Uygulama düzeylerini mikro, mezzo ve makro olarak tanımlamış ve her bir düzeyi oluşturabilecek üyeleri ve her bir düzeyde yapılabilecek çalışmaları sıralamıştır. Zastrow’un tanımladığı düzeyler ve sosyal hizmet uzmanlarının yapabileceği mesleki çalışmalar incelendiğinde bu araştırmanın katılımcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının görev ve sorumluluklarını tanımlarken dezavantajlı kesim ile çalışma olarak adlandırmasının ve rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunmasının alanyazında yer alan bilgilerle tutarlı olduğunu göstermektedir. Sheafor ve Horejsi (2014) ise sosyal hizmet uzmanlarının yerine getirmesi gereken sorumlulukları 11 rol ve 40 ortak işlevle tanımlamıştır. Tanımlanan bu roller incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk rolü üstlendiğini belirtmesi, ilgili kaynaklara yönlendirme yapmaları ve psiko-sosyal destek sağlamalarının alanyazınla tutarlı olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmet mesleği geniş bir tanıma sahip olmakla birlikte en temel işlevi müracaatçılara psiko-sosyal destek sunmaktır. Bu bağlamda katılımcıların sadece bir kısmının (2) psiko-sosyal destek sağladığını ifade etmiş olması düşündürücüdür. Ancak, araştırmanın katılımcı grubunu oluşturan sosyal hizmet uzmanlarının yarısının (5) rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunduğunu ifade etmiş olması bir anlamda onların

psiko-sosyal destek sağlama yerine rehberlik ve danışmanlık hizmeti ifadesini kullandıklarını düşündürmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Otizmle ilgili bilgilerinizi paylaşır mısınız? Sizce otizm nedir?*” sorusu sorulduğunda katılımcıların tamamına yakınının benzer görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanları otizmin özelliklerine ilişkin görüşlerini paylaşırken yarısından çoğu (7) otizimli bireylerin sosyal etkileşim ve iletişimde sınırlılıklar yaşadığını ifade etmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarından yarısı (5) otizmi tanımlarken gelişimsel bozukluk ve davranışsal farklılık olarak adlandırırken sadece biri (1) otizimli bireylerin sınırlı ve yineleyici davranışlarının bulunduğunu ve erkeklerde kızlara oranla görülme sıklığının fazla olduğunu ifade etmiştir. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA, 2021), otizmi sosyal etkileşim ve iletişim ile sınırlı/yineleyici ilgi ve davranışlarda sınırlılıklar içeren gelişimsel bozukluk olarak tanımlamış ve erkeklerde kızlara oranla görülme sıklığının dört kat fazla olduğunu belirtmiştir. Alanyazın incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının otizmin özelliklerine ilişkin tutarlı bilgiye sahip oldukları görülmekle birlikte, çok azının otizmin görülme sıklığı ve sınırlı yineleyici davranışlarla ilgili görüş bildirdiği göz önüne alındığında bu konularda sınırlı düzeyde bilgiye sahip olduklarını düşündürmüştür. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yarısına yakını (4) otizmi özel eğitime gereksinim duyan bireyler olarak adlandırmıştır. Otizimli bireylerin erken çocukluk dönemlerinden itibaren nitelikli bir özel eğitim hizmeti alabilmeleri önemlidir (Çolak, 2016, s. 116). Alanyazında otizimli olan bireylerin özel eğitim hizmeti almalarının gerekliliği göz önüne alındığında az sayıda da olsa sosyal hizmet uzmanlarının otizimli bireylerin özel eğitim hizmeti gereksinimlerine ilişkin görüş bildirmeleri alanyazınını desteklemektedir. Ayrıca otizimli çocukların eğitiminde erken dönemde yoğun davranışsal eğitim uygulamalarının önemi araştırma bulgularıyla desteklenmektedir.

Konuyla ilgili diğer bir görüş ise sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmının (2) otizmi tanımlarken otizimli bireylerin yüzde onunda üstün zeka, yüzde yetmişinde ise zeka düzeylerinde sınırlılık olduğunu ifade etmeleridir. Yine sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı (2) otizmi tanımlarken engellilik durumu ve özel bir hastalık durumu olduğunu ifade etmiştir. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA, http-3), otizmin özelliklerini tanımlarken “gelişimsel bozukluk”, “karmaşık bir gelişimsel durum” şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla çok az sayıda da olsa sosyal hizmet uzmanlarının otizmi bir

“hastalık” olarak adlandırması bu konuda bilgiye gereksinim duyduklarını göstermektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Otizmin etiyolojisine*” yönelik sorular sorulduğunda görüşlerinin çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanları otizmin nedenlerine ilişkin görüşlerini paylaşırken bir kısmı (2) bu konu ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığını, yarısından çoğu (6) otizmin genetik faktörlerden kaynaklı olduğunu, bir kısmı (3) beslenme yetersizliğinden kaynaklanabileceğini, sadece biri (1) ise fosfolik asit yetersizliğinden kaynaklanabileceğini, yine sadece biri (1) otizmin ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgi yetersizliklerinden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Bulgular arasında sosyal hizmet uzmanlarından sadece biri (1) otizmin nedeninin tam olarak bilinmediğini ifade etmiştir. Otizmin nedenlerine ilişkin ilk çalışmaların 1940-60'lara dayandığı bilinmektedir. Kanner, 1943 yılında otizmi ilk tanımladığında soğuk annelerin çocuklarında ortaya çıktığını belirtmiş; fakat daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda bu fikri destekleyen sonuçlara ulaşılamamıştır. 1960'ların sonları ise otizme, otizmin nedenlerine ilişkin kurumsallaşmanın ve eğitim çabalarının yoğunlaştığı yıllardır. Günümüzde otizmin olası nedenleri ve risk faktörleri olarak nörobiyolojik, çevresel ve ailesel etmenler üzerinde durulmasına karşın yapılan birçok araştırma otizmin neden kaynaklandığını henüz ortaya koyamamıştır (Kırcaali-İftar, 2013, s.20-40; Çolak, 2016, s.34). Bu çerçevede incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının otizmin nedenlerine ilişkin sınırlı ve yanlış bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli bireylerle ve aileleriyle çalışan ve onlara hizmet sunan meslek elemanları içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde bu yanlış bilginin giderilmesine yönelik ve aynı zamanda onların mesleki gelişimlerine katkı getirecek planlamaların yapılmasına gereksinim olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmanın bu bulguları Gilliam ve Coleman'ın (1982) araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Gilliam ve Coleman, otizimli bireylere hizmet sunan meslek elemanlarıyla otizme ilişkin bilgi ve inanışları hakkında bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma bulgularında otizimli bireye hizmet sunan meslek elemanlarının otizmin sıklığı ve cinsiyet oranı ile etiyolojisine ilişkin sınırlı bilgiye sahip oldukları ve otizm alanında hizmet sunan uzmanlarla görüş ayrılıkları yaşadıkları görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının otizimli çocukların tanılanma yaşlarına ilişkin görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların tamamına yakını (9) otizmin tanılanma yaşını ilk çocukluk dönemi (3-6 yaş) çağı olarak, bir kısmı (3) ise

bebeklik dönemi çağı (0-3 yaş) olarak ifade etmiştir. Alanyazında otizmlili çocukları belirlemek, olabildiğince erken tanı koymak, sunulması gereken hizmetleri planlamak ve hem çocukları hem de aileyi iyi anlayabilmek için değerlendirme yapmak ön plana çıkan konular arasındadır. Yapılan değerlendirmeler çocuklara tanı konmasında ve gelişimsel özelliklerinin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Tanılama ve değerlendirmenin ardından toplanan verilerden yola çıkılarak bilimsel dayanaklı en iyi müdahale programlarının kullanılması otizmlili çocukların gelişimi için önemlidir (Sucuoğlu, 2013, s. 74). Ulusal Otizm Derneği (National Autism Center-NAC), otizmin belirtilerinin “yaşamın ilk yıllarında” ortaya çıktığını; Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri (Center for Disease Control and Prevention-CDC), otizmin belirtilerinin “erken çocukluk döneminde” başladığını ve tipik olarak bireyin yaşamı boyunca süreceğini; Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychological Association-APA) ise otizmin en belirgin özelliklerinin 2-3 yaşlarında ortaya çıktığını belirtmiştir. Alanyazın incelendiğinde otizmin belirtilerinin 0-3 yaş aralığında ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu durum göz önüne alındığında sosyal hizmet uzmanlarının otizmin tanılanma yaşına ilişkin sınırlı bilgiye sahip oldukları düşünülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin nedenlerine ve tanılanma yaşına ilişkin bilgi ve görüşlerinde var olan sınırlılıklarının ve yanlış bilgilerinin lisans ve lisansüstü eğitimleri sırasında konuyla ilgili yeterli bilgiye ulaşamadıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim “Sosyal Hizmet Uzmanı Görüşme Formu”nda yer alan demografik bilgi kısmında sosyal hizmet uzmanlarına otizme yönelik bir ders alıp almadıkları sorulmuş ve sosyal hizmet uzmanları otizm ile ilgili spesifik bir ders almadıklarını “engellilerle sosyal hizmet” gibi derslerin içeriğinde yüzeysel olarak otizme yönelik konuların yer aldığını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanları otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin görüşlerini ifade ederken benzer görüşlere yer vererek yarısından çoğu (7) otizmin bir tedavisinin olmadığını, yarısı (5) otizmlili bireylerin eğitim ile gelişimlerinin desteklenebileceğini, yarısına yakını (4) otizmlili bireylerin desteklenmesi gerektiğini ve bir kısmı (3) otizmin bir hastalık olmadığını ifade etmiştir. Otizmin bir tedavisi bulunmamakla birlikte araştırmalar erken müdahale yöntemlerinin çocuğun gelişimini iyileştirebileceğini göstermektedir (CDC, 2021). Erken eğitim ve müdahale otizmlili çocukların potansiyellerinin en üst düzeyde açığa çıkarılması ve topluma uyum sağlaması için en önemli kriterlerdir (Kaya, 2016, s.86). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının otizmin tedavi edilebilirliğine ilişkin görüşlerinin alanyazın ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Ülkemizde otizmlili bireylerin ne tür hizmetlerden yararlandığı konusunda bilgilerinizi paylaşır mısınız?*” sorusu sorulduğunda katılımcılar çeşitli ifadelerle görüşlerini bildirmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (7) otizmlili bireylerin özel eğitim hizmetinden yararlandığını, yarısına yakını (4) engelli evde bakım hizmeti altında verilen ekonomik destekten yararlandığını, bir kısmı (3) engelli kimlik kartı ile belirli haklardan yararlanabildiklerini, bir kısmı (3) ulaşım kartı desteğinden yararlandıklarını, bir kısmı (2) sanat ve kültürel faaliyetlerden indirimli yararlandıklarını ve sadece biri (1) otizmlili bireylerin özel bakım merkezi hizmetinden yararlanabileceğini ifade etmiştir. Otizmlili bireyler, dezavantajlı olan toplumsal gruplardan birini oluşturmaktadır. Toplumdaki her birey gibi otizmlili bireylerin de hayatın her alanında bağımsız olarak yaşamını sürdürmesi, fırsatlardan eşit derecede yararlanabilmesi ve toplumsal yaşama tam katılımının sağlanabilmesi doğrudan insan haklarıyla ilişkili olup otizmlili bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamak sosyal devletin görevlerindedir (Ergenekon, 2014, s.157). Ülkemizde otizmlili bireylerin sosyal yaşama katılımını sağlamak için farklı bakanlıklar kendi hizmet standartları bünyesinde otizmlili bireylere hizmet sunmaktadır. Otizmlili bireylerin eğitim hizmetleri ile ilgili çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı; sağlık hizmetleri ile ilgili çalışmaları Sağlık Bakanlığı ve bakım hizmetleri ile ilgili çalışmaları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yürütmektedir (Özen, 2014; Tomris ve Dalgın, 2014). Ülkemizde otizmlili bireylerin ve ailelerinin sosyal yaşama katılımı için yürütülen çalışmalara bakıldığında bakım hizmetleri ile ilgili çalışmalar yürüten bakanlığın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları otizmlili birey ve ailesi ile çalışması en olası durumları engelli kimlik kartı çıkarımı ve bakım hizmetleri olarak ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının en etkili oldukları alanlara ilişkin sınırlı düzeyde görüş bildirmeleri düşündürücüdür.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Otizmlili bir birey veya çocuğu otizmlili olan aileye hangi konularda destek sunabileceklerine ve destek sunarken ne tür mesleki uygulamalar sunduklarına ilişkin*” soru sorulduğunda katılımcıların görüşlerinde çeşitlilik olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanları bu soruya ilişkin görüşlerini paylaşırken yarısına yakını (4) otizmlili bireylerin özel bakım hizmetinden yararlanması durumunda, yine yarısına yakını (4) otizmlili çocuğun sosyal yaşama katılımı için ve evde bakım hizmeti adı altında verilen ekonomik destek için, bir kısmı (3) otizmlili çocukların gelişimine yönelik aileye destek sunmada ve yine bir kısmı (2) ise otizmlili çocuğu olan aileye

psikolojik destek sağlama konusunda destek sunabileceğini ifade etmiştir. Çocuğu otizmlili olan ailelerin tanı aşamasından itibaren çocukları ve kendileri için uygun hizmetleri belirlemesi ve ulaşması zor olabilmektedir. Çocuğunun özel gereksinimi için ne yapacağını bilemeyen aileler, yaşadıkları bilgi eksiklikleri nedeniyle tanı ve tanı sonrasındaki aşamalara ilişkin yönlendirmeye ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının ailelere destek hizmetleri sunmaları, ailelerin güçlü ve güçsüz yanlarını belirleyerek ihtiyaç duydukları hizmetlere zamanında uygun şekilde yönlendirme ve danışmanlık yapmaları ailelerin bu sorunla baş etme becerilerini geliştirmeye ve yaşadıkları stresi azaltmaya katkı sağlayacaktır (Arslan, 2020, s.17-18). Otizmlili bireylere veya ailelerine destek sağlayan birçok kişi ve kurum bulunmaktadır (Öz-Alkoyak ve Düzkanar, 2017). Otizmlili bireylere ve ailelerine destek sunabilecek meslekler arasında yer alan sosyal hizmet uzmanlarının Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sunabileceği desteklere ilişkin bilgiler çeşitli kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 09.02.2013 tarih ve 28554 sayılı Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinde uygulama biriminin görevlerini tanımlarken 13. maddenin 1/d bendinde “*Evde bakım hizmeti, aile yanında destek, sosyal ve ekonomik destek gibi hizmetleri almasına karar verilen birey ve ailelere ilişkin işlemleri başlatmak.*” ve yine 13. maddenin 1/e bendinde “*Evinde yaşlı ve engelli bulunan aileler ile evde bakım hizmeti alan ailelere ihtiyaç duydukları alanlarda rehberlik hizmeti sunmak.*” ibareleriyle destek sunabileceği alanlara yer verilmiştir. Aynı yönetmeliğin 14. maddesinin 1/f bendinde “*Ailelerin veya bireylerin sorun çözme bilgi ve becerilerinin artırılması yönünde eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek.*” ve yine 14. maddenin 1/ğ bendinde “*Engelli ve ailelerinin bilgi, bilinç düzeylerini ve toplumsal yaşama katılımlarını artırmaya yönelik eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ile özel gün ve haftalarda faaliyetler düzenlemek.*” ibareleri ile sunulabilecek destekler yer almaktadır. Alanyazın incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının destek sunabilecekleri alanlara ilişkin belirttikleri görüşlerin alanyazın ile tutarlı olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinin alanyazın ile sınırlı düzeyde de olsa tutarlı olduğu; ancak, dikkat çeken diğer bir bulgu ise katılımcıların çoğunluğun ortak görüş bildirdiği bir alanın bulunmamasıdır. Bu durum araştırmanın katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet merkezlerinde pek çok farklı dezavantajlı grupla çalışmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öte yandan sosyal hizmet merkezlerinde

çalışan sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bir bireye veya ailesine bakım hizmetlerinden yararlanma konusunda destek sağlayabileceğini söylemek mümkünken az sayıda katılımcının bu konuda destek sağlayabileceğini ifade etmesi oldukça düşündürücüdür. Sosyal hizmet merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları genellikle ihbar veya şikayet üzerine hanelere sosyal incelemeye çıktıklarını sosyal incelemeye giderken aile içerisinde ne tür sorunlarla karşılaşacaklarını bilmediklerini ifade ederek, bazen incelemeye çıktıkları aile içerisinde çocuklarının ya da bireylerin otizmlili olduğu durumlarla karşılaştıklarını ve bu durumda aileye çocuklarının gelişimine yönelik hizmet sunduklarını ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu görüşü dikkate alındığında otizmlili çocukların gelişimine yönelik destek hizmeti sunmanın görüş olarak az katılımcı tarafından ifade edilmesi beklenen bir bulgudur.

Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bir bireye veya çocuğu otizmlili olan aileye destek sunarken uyguladıkları mesleki çalışmalara ilişkin görüşlerinde benzerlik olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6) rehberlik ve danışmanlık desteği sunduğunu, yarısına yakını (4) gereksinimler doğrultusunda yönlendirme yaptığını, yine bir kısmı (3) ise bireysel görüşmeler yaparak aileleri dinlediğini ifade etmiştir. 07.07.2005 sayılı ve 25868 sayılı Engelliler Hakkında Kanununun 6. maddesinde otizmlili bireylerinde içerisinde yer aldığı tüm engelli bireylerin psikososyal destek ve bakım hizmetlerine yönelik uygulamaların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütüldüğü açıkça belirtilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev alan sosyal hizmet uzmanları otizmlili bireylere ve ailelerine çeşitli mesleki uygulamalar sunmaktadır. Otizmlili bireyler ve aileleri için sosyal hizmet uygulamaları hem otizmlili birey ve aileleri ile çalışmayı hem de makro düzeyde otizmlili bireylere yönelik dışlanmayı ve ayrımcılığı önleme ile hak savunuculuğunu içeren çok boyutlu uygulamalardan oluşmaktadır (Öz-Alkoyak ve Düzkanar, 2017). Hem mikro hem de makro boyutta otizmlili bireyler ve aileleri ile çalışan sosyal hizmet uzmanları bireysel görüşmelerle aileyi dinlemekte, güçlü ve zayıf yanlarını belirlemekte, ihtiyaçları doğrultusunda rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır (Güler, 2006; Özbesler, 2008; Arslan, 2020). Alanyazı incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinin alanyazınla tutarlı olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Mesleğiniz ile ilişkilendirirseniz sizce otizmlili bireylerin sosyal yaşama katılımı için neler yapılabilir?*” sorusu sorulduğunda katılımcıların benzer görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının

yarısından çoğu (7) otizmli bireylerin sosyal yaşama katılımı artırmak için toplumu bilinçlendirme çalışmaları yürütebileceklerini ifade etmişlerdir. Erkan (2003), sosyal hizmet uzmanlarının otizmli bireylerinde içerisinde yer aldığı engelli bireylerle çalışmalarını üç boyutta yürütebileceğini belirtmiş ve bu üç boyutu; (a) engelli bireyler ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları, (b) engelli grupları ve sosyal hizmet uygulamaları, (c) engelliler ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamaları olarak açıklamıştır. Erkan, engelliler ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamalarının; sosyal hizmet uzmanlarının engellilere yönelik yanlış anlayış ve önyargıların değiştirilmesine yönelik çalışmalar olduğunu belirtmiştir. Özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının alanyazını incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının gerek otizmli gerekse tüm özel gereksinimli bireylerle çalışırken mikro, makro ve mezzo düzeyde çalışmalar yapabileceği, bu çalışmalar içerisinde yer alan makro düzeydeki çalışmalar boyutunda ise toplumsal faaliyetlere yönelik çalışmalar yapabileceği görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları toplumda farkındalık yaratma, toplumu harekete geçirme gibi çeşitli çalışmalarda bulunabilmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin makro boyuttaki çalışmaları göz önüne alındığında katılımcıların görüş bildirdikleri toplum bilinçlendirmesinin alanyazınla tutarlı olduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarından bir kısmı ise (3) otizmli bireylerin sosyal yaşama katılımı için aile eğitimi çalışmalarında bulunabileceğini, yine bir kısmı (2) diğer bakanlıklarla iş birliği içerisinde girilerek ortak bir çalışma yürütülebileceğini, sadece biri (1) ise otizme yönelik var olan dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği sağlanarak çalışmalar yürütülebileceğini ifade etmiştir. 09.02.2013 tarih ve 28554 sayılı Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinin 7. maddesinin 1/ç bendi "*Engellilerin ve yaşlıların toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.*" ibaresi ile 14. maddesinin 1/a bendi "*Birey ve ailelerin bilgi, bilinç düzeylerini ve toplumsal yaşama katılımlarını artırmaya yönelik eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ile özel gün ve haftalarda faaliyetler düzenlemek.*" ibaresi kullanılarak sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sunabileceği alanlar açıklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları aileye destek sağlayan önemli mesleklerden biridir. Bu nedenle katılımcıların sadece bir kısmı (3) aile eğitimi ve desteklenmesi görüşünü paylaşmış olması bu konuda sınırlılık yaşadıklarını düşündürmektedir. Otizmli

bireylerin sosyal yaşama katılımı için disiplinler arası bir çalışma ağının olması, sunulacak hizmetlerin hızlı, adil olmasını sağlamakla birlikte otizmlilerle bireylerin ve ailelerinin sosyal refah düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır.

Sosyal hizmet uzmanlarına “*Otizmlilerle veya aileleriyle çalışırken gereksinim duyduğunuz alanlar var mıdır? Eğer varsa bu gereksinimlere ilişkin neler söylemek isterseniz?*” soru sorulduğunda katılımcıların çeşitli görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarından yarısına yakını (4) otizmlilerle veya çocuğu otizmlilerle olan ailelerle çalışabilme yeterliliğine sahip olabilmek için hizmet içi eğitim ve seminerlerle desteklenmek istediğini, bir kısmı (2) sosyal hizmet lisans eğitimi sürecinde otizme yönelik ayrıntılı eğitim ile desteklenmeleri gerektiğini, sadece biri (1) otizmlilerle mesleki çalışmayı bu alanda eğitim almış kişilerce yapılması gerektiğini bu durumun ise lisansüstü eğitim ile sağlanabileceğini, sadece biri (1) otizme yönelik var olan derneklerden destek alınması gerektiğini ifade ederken sadece bir sosyal hizmet uzmanının otizmlilerle birey veya ailesi ile mesleki çalışma yaparken uygun görüşme ortamının sağlanmasına yönelik görüş bildirerek çalıştığı iş ortamının yoğun ve kalabalık olması nedeniyle otizm gibi özel gereksinimli bireylere uygun fiziki koşulların sağlanmadığını ifade etmiştir. Sosyal hizmet mesleğinin geniş bir çalışma yelpazesine sahip olması sosyal hizmet eğitimi alan kişilerin hizmet sunacağı her kesime yönelik tam anlamıyla donanımlı eğitim almasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının otizmlilerle veya aileleriyle çalışma konusunda kendilerini yetersiz görmeleri kaçınılmazdır. Araştırmanın katılımcılarını oluşturan sosyal hizmet uzmanlarının lisans ve lisansüstü eğitimlerde otizme yönelik ders verilmesini istemesi ve mesleki yaşantılarında da hizmet içi eğitim ve seminer desteğine gereksinim duyması bu yetersizliği ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet kurumlarının toplumun dezavantajlı kesimlerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı hizmetler sunduğu göz önüne alındığında kurumlardaki yoğunluk olağan hale gelmektedir. Sosyal hizmet kurumlarında gerek otizmliler gerekse tüm özel gereksinimli bireyler ve aileleri için tamamen diğer bireylerden ayrıştırılmaksızın uygun görüşme ortamının sağlanması hem aileler hem de sosyal hizmet uzmanları için gerekli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak sosyal hizmet uzmanlarına yapılandırılmış soru ile *otizmlilerle bir birey veya çocuğu otizmlilerle olan ailelerle çalışırken gereksinim duyabilecekleri alanlar yazılı şekilde verilerek destek almak istedikleri alanları kendilerince belirledikleri önem sırasına göre*

numaralandırmaları istenmiştir. Elde edilen sayısal verilerden sosyal hizmet uzmanlarının en fazla gereksinim duyduğu alanın otizmin genel özelliklerine ilişkin bilgi almak olduğudur. Sıralamayı sonrasında otizmlili çocukların toplumsal kaynakları kullanımı ile ilgili haklar, çocuğu otizmlili olan ailelerin gereksinimleri, otizmlili çocukların eğitsel gereksinimleri, otizmlili çocukların sahip oldukları eğitsel haklar ve otizmlili çocukların eğitiminde sosyal hizmetin rolü şeklinde ilerlediği görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmin genel özelliklerine ilişkin bilgi almak istemeleri kendilerini bu konuda yetersiz gördüklerini düşündürmektedir. Ülkemizde sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili bireylerle veya aileleriyle en temel çalışma alanının bu grubun var olan haklarına ilişkin olduğu düşünöldüğünde sosyal hizmet uzmanlarının bu alanlarda destek görmek istemesi de yine kendilerinin bu konuda yetersiz olduklarını düşündürmüştür. Elde edilen verilerden en az gereksinim duyulan alanların otizmlili çocukların eğitim haklarına ve eğitim faaliyetlerinde sosyal hizmetin rolü olduğu görölmektedir. Alanyazın incelendiğinde sosyal hizmet mesleğinin birçok uygulama alanı olduğu görölmektedir. Okul sosyal hizmeti de sosyal hizmet mesleğinin uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde ne yazık ki okul sosyal hizmeti aktif olan bir uygulama alan değildir. Bu nedenle katılımcıların bu alanlara ilişkin en az gereksinim duyuduğu düşünölmektedir.

4.2.2. Çocuğu otizmlili olan annelerden elde edilen verilerin tartışılması

Çocuğu otizmlili olan annelere “Çocuğunuz şuan da ne tür eğitim hizmetleri almaktadır?” sorusu sorulduğunda katılımcıların benzer görüşlere sahip olduğu görölmüştür. Annelerin tamamı (10) çocuklarının Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezindeki hizmetlerden, yarısı (5) genel eğitim ortamlarındaki kaynaştırma uygulamalarından, bir kısmı ise (2) Özel Eğitim Uygulama Merkezinde çocuklarının eğitim hizmetlerinden faydalandığını ifade etmiştir. Farklı hizmetlere ihtiyaç duyan otizmlili çocukların gelişimine ve sosyal yaşama katılımına en büyük katkı özel eğitim hizmetleri ile sağlamaktadır. Bu nedenle ailelerin çocuklarına sağladıkları eğitim hizmetlerin başında Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri tarafından sunulan özel eğitim hizmetlerini ifade etmesi bu çalışmanın olumlu bulgularındandır.

Annelere “Çocuğunuzun gelişimine yönelik eğitim hizmetlerinin yanı sıra ne tür hizmetlerden yararlanıyorsunuz?” soru sorulduğunda katılımcıların çeşitli görüşlere sahip olduğu görölmüştür. Annelerin yarısı (5) çocuklarının gelişimine yönelik psikiyatrist ya da psikolog tarafından sunulan hizmetlerden yararlandığını, yarısına yakını

(4) çocuğunun rekreasyon faaliyetlerinden yararlandığını ve bir kısmı (2) ise ergoterapist ve çocuk gelişim uzmanından destek aldıklarını ifade etmiştir. Ülkemizde otizm tanısı çocuk nörologları ile çocuk ve ergen psikiyatristleri tarafından konulmakta ve tıbbi takip süreçleri de bu hekimler tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca gerek otizmlili çocukların yaşadıkları kaygı bozuklukları gerek ailelerinin çocuklarının özel gereksiniminden ötürü psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları göz önüne alındığında araştırmaya katılan annelerin en fazla bu konuda ortak görüş bildirmesinin temel gerekçelerinden biri olduğu düşünülmektedir.

Annelerin *“Çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına yönelik aldıkları destekler, destek almak istediklerinde başvuru yapabilecekleri kaynaklar ve bu konularda destek sağlayan uzmanlara”* ilişkin görüşleri incelendiğinde katılımcıların farklı görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Anneler çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımını konusunda aldıkları destekleri belirtirken yarısından çoğu (6) engellilere yönelik sağlanan ekonomik destekten faydalandığını, bir kısmı (3) ulaşım kartı desteğinden faydalandığını ve sadece biri (1) müze girişlerinde indirim desteğinden yararlandığını ifade etmiştir. Ülkemizde özel gereksinimli bireyler ve bu grup içerisinde yer alan otizmlili çocuklar ve aileleri birtakım sosyal haklara sahiptir. Bu sosyal haklar arasında gelir düzeyi orta ve alt düzeyde olan aileler için şüphesiz ki en önemlisi engellilere yönelik sağlanan ekonomik destektir. Bu nedenle katılımcıların en fazla ortak görüş bildirdiği desteğin ekonomik destek olması onların ekonomik desteğe olan gereksinimini göstermektedir. Işıkhani (2005), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunlarını incelemeye yönelik gerçekleştirdiği bir araştırmada, annelerin psikolojik ve ekonomik odaklı sorunları daha fazla yaşadığı, annelerin çocuklarının özel gereksiniminden doğan eğitim ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları bulguları dikkat çekicidir. Araştırmaya katılan annelerin, çocuklarının ve kendilerinin sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımını konusunda en fazla ortak görüş bildirdikleri desteğin ekonomik destek olması bu çalışmayla benzer bulguyu ortaya çıkardığını göstermektedir. Annelerin görüş bildirdiği diğer bir destek ise ulaşım kartı desteğidir. Bu destekte yine ekonomik desteği kapsamaktadır. Anneler sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanımını konusunda destek almak istediklerinde başvuru yapabilecekleri kaynaklara ilişkin görüş bildirirken yarısına yakını (4) sosyal hizmet kurumlarına başvurabileceğini, bir kısmı (2) kaynaklara ilişkin

bilgisinin olmadığını, sadece biri (1) internet araştırması ile bu ihtiyacını giderebileceğini yine sadece biri (1) belediyelere, kaymakamlığa ve Rehberlik Araştırma Merkezine (RAM) başvuru yapabileceğini ifade etmiştir. Otizmlı çocuğu olan aileler çocuklarının özel gereksinimlerinden dolayı birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Annelerin bu denli farklı görüş bildirmesinin hem destek sunan kaynakların çeşitliliğinden hem de annelerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamaları ve bu konularda yönlendirmeye gereksinim duymalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 4. maddesine eklenen “Engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesine ilişkin genel esasları” belirten Ek-Fıkra’da “Eşit katılım için, engellilerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbi bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşaya bilme kapasitelerinin artırılması” görevlerinin sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarınca yapılması belirtilmiştir. Otizmlı çocuklara, bireylere ve ailelerine sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanımı konusunda destek sağlayan kurumlardan biri de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Bu durum göz önüne alındığında annelerin yarısına yakınının (4) destek almak istediğinde başvuracağı kaynaklara ilişkin görüş bildirirken sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmesi ve bu dört katılımcı anne dışında diğer annelerin sosyal hizmet kuruluşlarına ilişkin görüş belirtmemesi, bu konuda sınırlı bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Bu bulguya ek olarak annelerden bir kısmının (2) kaynaklara ilişkin bilgisinin olmadığını ifade etmesi yine annelerin bu konularda yönlendirilmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Anneler sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda destek sağlayan uzmanlara ilişkin görüşlerini paylaşırken bir kısmı (3) sosyal hizmet çalışanlarının bu konuda destek sağlayabileceğini, bir kısmı (2) psikologların destek sağlayabileceğini, yine her bir alt-temada sadece bir (1) katılımcı anne olmak üzere sırasıyla, Özel Özel eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi yöneticilerinin destek sağlayabileceğini, çocuklarının öğretmenlerinin destek sağlayabileceği görüşünü ifade etmişlerdir. Bulgular arasında annelerden yine sadece biri (1) bu konuda hangi uzmanların destek sağlayacağına ilişkin bir bilgisinin olmadığını ve benzer olarak annelerden sadece biri (1) bu konuda kendisine destek sağlayabilecek uzmanın olmadığını ifade etmiştir. Özel gereksinimli bireyleri kapsayan mevzuat incelendiğinde çeşitli kanun ve yönetmeliklerde ailelere bu konuda destek sağlayıcıların içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının yer aldığı görülmektedir. Annelerin kendilerine destek sağlayabilecek uzmanlara ilişkin görüş bildirirken “sosyal hizmetlerde çalışanlar”

ifadesini kullanması, sosyal hizmet kurumlarında hangi uzmanların ve hangi meslek elemanlarının çalıştığını bilmediklerini düşündürmüştür.

Araştırmada annelere kendilerinin ve çocuklarının sosyal yaşama katılımı ve toplumsal kaynakları kullanımına yönelik yararlanabilecekleri desteklere ilişkin hem yarı-yapılandırılmış hem de yapılandırılmış soru sorulmuştur. Yapılandırılmış sorudan elde edilen yanıtlarla annelerin yarı-yapılandırılmış soruda görüş bildirdikleri ifadeler karşılaştırılarak aralarındaki paralelliğin incelenmesi sağlanmıştır. Sorulan yapılandırılmış sorudan elde edilen bulgularda önemli noktalar dikkati çekmektedir. Şöyle ki yapılandırılmış sorudan elde edilen bulgularda, annelerden ikisi (Esmâ ve Zehra Hanım) yarı-yapılandırılmış görüşme sırasında ekonomik destek aldıklarını ifade etmemelerine rağmen bu soruda ekonomik destek aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca engelli kimlik kartı da özel gereksinimli bireylere ve ailelerine çeşitli haklardan faydalanabilme imkanı sağlamaktadır. Ancak yarı-yapılandırılmış görüşmelerde hiçbir anne engelli kimlik kartı desteğinden yararlandığını ifade etmemiş, yapılandırılmış soruda ise altı anne bu desteği de kullandığını belirtmiştir. Bu durum annelerin engelli kimlik kartını özel gereksinimli bireyler için bir sosyal hak olarak bilmediklerini düşündürmektedir. Aynı durum vergi indirimi desteğinde de geçerlidir. Anneler yarı-yapılandırılmış görüşmelerde vergi indirim desteğinden yararlandığını belirtmezken yapılandırılmış soruda annelerden üçü bu destekten yararlandığını belirtmiştir. Bir diğer dikkat çeken konu ise özel eğitim desteğidir. Anneler yarı-yapılandırılmış görüşmelerde, özel eğitim desteğini sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynak kullanımı hakkı olarak belirtmezken yapılandırılmış soruda annelerin tamamının bu destekten yararlandığı görülmektedir. Bu durum annelerin aldıkları özel eğitim desteğini bir sosyal hak olarak görmediklerini düşündürmektedir. Yapılandırılmış sorudan elde edilen bir diğer bulgu ise anneler sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda en fazla yararlandıkları destekleri; eğitim desteği, engelli bireylere sağlanan ekonomik destek ve engelli kimlik kartı desteği olarak işaretlemişlerdir.

Annelere “*Sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyimlerine ilişkin*” soru sorulduğunda katılımcıların benzer görüşlere yer verdiği görülmüştür. Annelerin yarısından çoğu (6) sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyiminin olmadığını, bir kısmı (2) çalışma deneyiminin bulunduğunu ve yine bir kısmı (2) sosyal hizmet kurumlarındaki çalışanlarla ekonomik destek için bilgi alışverişlerinde bulduklarını ancak birebir hangi uzmanlarla görüştiklerini bilmediklerini ifade etmiştir. Annelere yöneltilen sosyal

yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım ile ilgili yapılandırılmış sorudan elde edilen bulgularda annelerin yarısından çoğunun (7) engelli evde bakım ve engelli kimlik kartı desteğinden yararlandığı görülmüştür. Engelli evde bakım ücreti ile engelli kimlik kartı desteğini sağlayan bakanlık Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; çalışan kurumlar ise Sosyal Hizmet Merkezleridir. Annelerin aldığı destekler göz önüne alındığında sosyal hizmet uzmanı ile çalışma deneyimi bulunmadığı belirten annelerin içinde sosyal hizmet uzmanı ile çalışmış olma ihtimali bulunan annelerin olduğu düşünülmektedir. Nitekim çalışma deneyiminin bulunduğunu ve bilgisinin olmadığı belirten annelerde ekonomik destek için iletişime geçtiklerini ifade etmiştir. Bu durum annelerin yararlandıkları ekonomik desteğe ilişkin sadece hangi kurum tarafından sağlandığını ancak bu kurum içerisinde hangi uzmanların ve meslek elemanlarının kendilerini yönlendirdiğini bilmediğini düşündürmektedir.

Annelere “*Hangi konularda sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışabileceklerine ilişkin*” soru sorulduğunda katılımcıların çeşitli görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Annelerden bir kısmı (3) hangi konularda sosyal hizmet uzmanıyla çalışabileceklerini bilmediğini, bir kısmı (2) çocuklarının gündüz bakım evi hizmetinden yararlanması için çalışabileceğini, bir kısmı (2) herhangi bir çalışmaya gereksinim duymadığını, sadece biri (1) ebeveyn kaybı durumunda otizmli çocukların geleceğine yönelik çalışma yapılmasını istediğini, yine farklı alt temalarda sadece biri (1) otizmli çocuklarının haklarını öğrenmeye ilişkin çalışma yapılabileceğini, psikolojik destek almak için çalışabileceğini ve ekonomik destek almak için çalışabileceğini ifade etmiştir. Sosyal hizmet uzmanıyla çocuğunun bakım hizmetlerinden ve engellilere sağlanan ekonomik destek hizmetinden yararlanabilmesi için çalışabileceğini belirten annelerin “sosyal hizmetler” çatısında altında bu hizmetlerin verildiğini bildikleri ve bu nedenle sosyal hizmet uzmanı ile bağdaştırdıkları düşünülmektedir. Bu sorudan elde edilen diğer önemli bir bulgu ise çocuklarının gündüz bakım evi hizmetinden yararlanabilmesi için bir sosyal hizmet uzmanı ile çalışabileceğini belirten annelerin (Nesrin ve Nurdan Hanım) çocuklarının yaşlarının 18 yaş üstü olmasıdır. Ailelerin otizmli çocuklarının bakımı arkadaş, komşu, akraba gibi ilişkilerinin zayıflanmasına ve sosyal çevrelerinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. Ailelerin boş zaman etkinliklerinin ve sosyal aktivitelerinin azalması, toplum tarafından dışlanma noktasında yaşadıkları zorluklar sosyal yaşamları üzerinde oldukça etkilidir (Arslan, 2020). Özellikle otizmli çocukların 18 yaşını doldurması ve eğitim hayatının sonlaması ailelerin yaşadıkları stresi daha fazla artırmaktadır. Gündüz bakım

evi hizmetinden yararlanmak isteyen annelerden Nesrin Hanım yaşadığı zorluğu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Benim ve benim gibi aileler çok var çünkü çocuk bir sürü çocuk mezun oldu hepsi evde şuanda hepsi annelerinin kolunda birçoğu, birçoğu da benim gibi hiç çıkaramıyor..... en azından hani her gün olmasa da haftada bir iki saat gitse ben çok rahat edicem çünkü psikolojik olarak bittik, beyin olarak bittik, güç olarak bittik ya”

Dolayısıyla annelere otizmlili çocuklarıyla yaşadıkları stresi azaltacak, kendilerine vakit ayırabilecekleri zamanın sağlanması ve eğitim hayatı sonlanan otizmlili bireylerin de sosyal yaşama katılımını devam ettirebilecekleri gündüzlü ve kısa süreli bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine gereksinim duyulduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan diğer annelerin gündüz bakım evi hizmetine ilişkin görüş bildirmemesinin nedeni Nesrin ve Nurdan Hanım dışındaki diğer ailelerinin çocuklarının henüz eğitim hayatının devam ediyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Son olarak annelere sosyal hizmet uzmanlarının otizmlili çocuklara, bireylere ve ailelerine destek sunabilecekleri alanlara ilişkin yapılandırılmış soru sorularak kendilerinden bu desteklerden yararlanmak istedikleri alanları işaretlemeleri istenmiştir. Annelerden sekizinin destek almak istedikleri alanın *“Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireyin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler ile bu tür etkinliklere katılabilmesi için gerekli çalışmalar”* olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan annelerden en fazla destek almak istedikleri alanın çocuklarının sosyal yaşama katılımına yönelik faaliyetler olduğu göz önüne alındığında annelerin bu istediğinin hem çocuklarına sosyal faaliyet alanı yaratmak istemeleri hem de kendileri için de boş zaman yaratabilmek istediklerini düşündürmüştür. Diğer yandan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, otizmlili bireylerin toplumsal kaynaklardan diğer tüm bireylerle eşit olarak yararlanmasını sağlamak ve bağımsız biçimde toplumsal yaşama katılımı kolaylaştırmak amacıyla 2016-2019 yılları kapsayan *“Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Otizm Eylem Planı”* hazırlamıştır. Planda otizmlili bireyler için gündüzlü ve kısa süreli bakım ve rehabilitasyon hizmetleri geliştirilmesi ve ülke genelinde yaygınlaştırılması planlanmıştır. Araştırma sonucunda gündüz bakım evlerinin ülke genelinde henüz yaygınlaşmadığı görülmüş ve ailelerin çocuklarının sosyal yaşama katılım için sosyal faaliyet alanlarına ihtiyaç duyduğu anlaşıldığından gündüz bakım evi, yaşam merkezi gibi uygulamaların gerekliliği ortaya konulmuştur. Annelerden yedisinin destek almak istedikleri alan ise *“OSB olan*

birey ve ailesinin sosyal haklarını ve mevcut kaynakları etkin şekilde kullanılmasına yönelik çalışmalar” olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanları ile yapılan görüşmeler sonucunda ise sosyal hizmet uzmanlarının otizmli birey veya aileleriyle çalışken gereksinim duydukları alan içerisinde otizmli çocukların yararlandıkları haklara ilişkin bilgi edinmenin ikinci sırada yer aldığı görülmüştür. Bu durum değerlendirildiğinde annelerin sosyal hizmet uzmanlarından destek almak istediği bu alanda sosyal hizmet uzmanlarının kendini yetersiz gördüğünü düşündürmüştür. Ayrıca Ulusal Otizm Eylem Planı’nda otizmli çocuğu olan ailelere yönelik bakım, sosyal hizmet ve yardım konularında bilgilendirilme yapılması, eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi için illerde, İl Müdürlüklerinde ve Sosyal Hizmet Merkezlerinde yeni birimlerin oluşturulması planlanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal hizmet merkezlerinde bu tarz birimlerin olmadığı görülmüştür. Annelerin sosyal haklarına ilişkin destek almak istedikleri göz önüne alındığında bu tarz birimlerin açılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Annelerden yedisinin bir diğeri destek almak istediği alan ise *“OSB olan bireye ve ailesine danışmanlık hizmeti sunmak, OSB olan birey ve ailesinin gerekli durumlarda ilgili kurumlar ile bağlantısını sağlamak”* olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde sosyal hizmet uzmanlarının yarısından çoğu (6) otizmli birey veya ailesine rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunabileceğini ifade etmiştir. Bu durum değerlendirildiğinde ise çocuğu otizmli olan annelerin destek görmek istedikleri alan ile sosyal hizmet uzmanlarının destek sunabileceği bu alan tutarlılık göstermektedir. Yine annelerin altısının sosyal hizmet uzmanlarından destek görmek istediği bir diğeri alan *“OSB olan bireylerin gereksinimlerine ilişkin toplumsal çalışmalar yürütmek, toplumun bilinçlendirilmesine ilişkin çalışmalar yürütmek”* olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu (7) otizmli bireylerin ve ailelerinin sosyal yaşama katılımını artırmak için yapabilecekleri mesleki çalışmalarda toplumun bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum da değerlendirildiğinde annelerin destek almak istediği alan ile sosyal hizmet uzmanlarının destek sunacağı alan arasında tutarlılık göstermektedir.

4.3. Öneriler

Araştırma kapsamında ortaya konan bulgular ışığında uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik öneriler izleyen başlıklarda sıralanmıştır.

4.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler

- Sosyal hizmet uzmanlarına otizmli çocukların genel özellikleri, gereksinim duydukları sosyal ve eğitim desteklerinin neler olabileceği, bu hizmetleri nasıl etkili bir şekilde uygulayabilecekleri konusunda mesleki gelişimlerine katkı sağlayacak hizmet içi eğitim ve seminerler düzenlenebilir.
- Araştırmanın bulgularından yola çıkarak sosyal hizmet lisans eğitiminde özel gereksinimli bireylere yönelik tek bir ders olduğu görülmektedir. Dolayısıyla lisans programlarında özel eğitim alanıyla ilgili farklı içeriklerde dersler eklenebilir.
- Sosyal hizmet mesleği pek çok uygulama alanını kapsamakla birlikte farklı dezavantajlı gruplara hizmet sunan bir disiplindir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarına alanında mesleki ihtisaslaşmaya yönelik çalışmalar yapılabilir ve çalıştıkları alana yönelik lisansüstü programlar açılabilir.
- Özel eğitim ve sosyal hizmet olmak üzere iki disiplin alanını birleştiren yüksek lisans programları açılabilir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2016-2019 yılları için oluşturduğu Ulusal Otizm Eylem Planının yeni dönemi oluşturulabilir ve bir önceki planda hayata geçirilemeyen veya eksik olan uygulamalar hayata geçirilebilir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı otizmli çocuklara ve bireylere hizmet veren gündüz bakım ve yaşam merkezleri oluşturarak tüm ülke genelinde faaliyet verilmesini sağlayabilir. Bu merkezlerde otizmli bireylere ve ailelerine destek hizmeti sunan her meslek elemanına yer verilebilir.
- Sosyal hizmet uzmanları ile otizmli çocuğu olan aileler bir araya getirilerek, ailelerin ve sosyal hizmet uzmanlarının ihtiyaç analizleri belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı otizmli bireylere ve ailelerine hizmet sunan diğer bakanlıklar ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütebilir. Otizmli bireylerin ve ailelerinin sosyal yaşama katılımı için yeni politikalar geliştirebilir.
- Araştırma sürecinde Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde çocuğu otizmli olan annelerle görüşmeler gerçekleştirilerek sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin bilgi ve görüşleri alınmıştır. Gerçekleştirilen

görüşmeler sürecinde Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde sosyal hizmet uzmanlarının eksikliği dikkat çekmiştir. Özellikle aileler için arabulucu, eğitici, yönlendirici, danışmanlık rolleri ile hizmet verecek sosyal hizmet uzmanlarına bu kurumlarda yer verilebilir.

4.3.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler

- Araştırma farklı illerde, farklı kurumlarda çalışan, farklı sosyal hizmet uzmanlarıyla gerçekleştirilebilir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda farklı disiplinlerden farklı meslek elemanları da görev almaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ile diğer meslek elemanlarının otizme yönelik görüşleri arasında bir farklılık olup olmadığı araştırılabilir.
- Otizmlili bireylerle ve aileleri ile bire bir ve daha uzun süreli çalışan özel eğitim öğretmenlerin otizmlili bireylerin ve ailelerinin sosyal haklarına, sosyal hakları konusunda destek sağlayan uzmanlara ilişkin görüşleri araştırılabilir.
- Otizmlili bireylerin ve ailelerinin, Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı tarafından otizmlili bireylere ve ailelerine sunulan hizmetlere ilişkin görüş ve önerilerine yönelik araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ç. (2014). Özel eğitim. A. Cavkaytar (Ed.), *Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar içinde* (s.43-59). Ankara: Roark Reklam Matbaa.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik ulusal otizm eylem planı* (2016-2019). Ankara.
- Aktaş-Mavili, A. (2001). *Küçük gruplar dinamikleri ve süreci*. (1. baskı). Ankara: Mustafa Kitapevi.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013) *Ruhsal bozuklukların tanısall ve sayısal elkitabı* (DSM-5) (5. Baskı). (Çev: E. Köroğlu) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Arslan, K. (2020). *Otizimli çocuğu olan annelerin dayanıklılığına etki eden faktörlerin incelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baltaş, B. (2007). *Sağlık psikolojisi. Halk sağlığında davranış bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Berg, B. and Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev: H. Aydın). Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Center for Disease Control and Prevention. (2019). *Data & Statistics on Autism Spectrum Disorder*. <https://www.cdc.gov/> (Erişim tarihi: 13.12.2019)
- Cohen, S. and Wills, T. A., (1985). Stress, social support and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98 (2), 310-357.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çolak, A. (a-2016). Otizm spektrum bozukluğunu anlamak. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 21-53). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çolak, A. (b-2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik eğitim ortamları ve düzenlemeler. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 95-118). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Darıca, N., Abidoğlu, Ü. ve Gümüşcü, ř. (2005). *Otizm ve otistik çocuklar*. (4. basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Doğan, H. (2018). *Sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet eğitim ve mesleğin geleceğine ilişkin görüşleri*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve sosyal hizmet*, 14 (2), 4-6.
- Eker, D., Arkar, H. ve Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 17-25.
- Eracar, N. (2016). Farklı gelişen çocukların aileleriyle çalışmalar. A. Kulaksızoğlu (Ed.), *Farklı gelişen çocuklar içinde* (s. 259-260). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ergenekon, Y. (2014). Özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşama katılımı ve ilgili yasal düzenlemeler. E. Tekin-İftar (Ed.), *Özel gereksinimli bireyler ve bakım hizmetleri içinde* (s.156-188). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ergüt, İ.K. (2009). *Aile ve sosyal politikalar bakanlığında görevli uzman yardımcılarının sosyal hizmet mesleği ve disiplini ile sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rolleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, G. (2003). Özürlülerle sosyal hizmet uygulamaları. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 34-38.
- Ersoy, F. (2019). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Editörler), *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde* (s.81-134). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersoy, Ö. ve Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 11 (5), 1303-0256.
- Gilliam, J.E. and Coleman, M. (1982). A survey of knowledge about autism among experts and caregivers. *Behavioral Disorders*, 7(3), 189-196.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev: A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Güler, S. (2006). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ailelere yönelik sosyal hizmet uygulaması: bir değerlendirme araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haney, L. J. and Cullen, J. A. (2017). An exploratory investigation of social workers knowledge and attitudes about autism. *Social Work in Mental Health*, 16(2), 201-222.
- International Federation of Social Worker. (2014). <https://www.ifsw.org/> (Erişim tarihi: 18.02.2020)
- Işıkkhan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyoekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(2), 35-52.
- İçağasıoğlu, A. (2002). *Zihinsel özürlüler özel rehabilitasyon merkezleri: verilen hizmetler ve sosyal hizmet uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kabakçı-Yurdakul, I. (2016). Nitel veri analizinin temelleri. I. Kabakçı-Yurdakul (Ed.), *Nitel veri analizinde adım adım NVivo kullanımı* içinde (s. 1-20). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi bilimsel araştırma projesi kesin raporu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Karadağ, F. (2019). Çocuk ve ergen ruh sağlığı polikliniğinde sosyal hizmet uygulamaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (62), 1426-1430.
- Kaya, Ö. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin değerlendirilmesi. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu* içinde (s. 59-89). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G. (2013). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* içinde (s. 17-43). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Kırcaali-İftar, G. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu*. İstanbul: Daktylos Yayınları.

- Kut, S. (1988). *Sosyal hizmet mesleği; nitelikleri, temel unsurları, müdahale yöntemleri*. Ankara.
- Küçükali, A. (2015). Engellilere uygulanan sosyal yardımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 35, 100-115.
- Morris, R., Muskat, B. and Greenblatt, A. (2018). Working with children with autism and their families: pediatric hospital social worker perceptions of family needs and the role of social work. *Social Work in Health Care*, 57(7), 483-501.
- Morrison, J. (2016). *DSM-5'i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi*. (Çev: H. Uğur Kural). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- National Autism Center at MayInstitute. (2019). *Facts about autism*. <https://w0ww.mayinstitute.org/> (Erişim tarihi: 15.12.2019)
- Newsome, W.S. (2008). Parental perceptions during periods of transition: implications for social workers serving families coping with autism. *Journal of Family Social Work*, 5(2), 17-31.
- Öz Alkoyak, H. ve Düzkantar, A. (2017). Engelli bakım ve rehabilitasyonunda ekip. İ. H. Diken (Ed.), *Bakıma gereksinimi olan engelli bireyler-II* içinde (s.183-188). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Özbarış, V. (2019). *Kentli ve engelli hakları, İstanbul büyükşehir belediyesi engelliler müdürlüğü uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbesler, C. (2008). Sosyal hizmet uygulamaları. F. Çudadoroğlu Çetin (Ed.), *Çocuk ve ergen psikiyatri temel kitabı* içinde (s. 817-827). Ankara: Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Yayınları.
- Özen, A. (2014). Özel gereksinimli bireyler. E. Tekin-İftar (Ed.), *Özel gereksinimli bireyler ve bakım hizmetleri* içinde (s.1-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Rodgers, J., Herrema, R., Freestan, M., Garland, D., Osborne, M., Cooper, R. and Heslop, P. (2018). Uncertain futures: reporting the experiences and worries of autistic adults

- and possible implications for social work practice. *British Journal of Social Work*, 0, 1-20.
- Seyyar, A. (2013). *Engelli ve yaşlı hizmetlerinde sosyal bakım*. (3. baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sheafor, W. B. and Horejsi, C. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler* (Çev. Ed: D. B. Çiftçi). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sucuoğlu, B. (2013). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesi. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s. 45-77). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sürsavur, L. (2018). *Üniversite öğrencilerinin sosyal hizmet mesleğine ve sosyal çalışmacılara ilişkin farkındalıklarının incelenmesi: Ankara üniversitesi örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeker, A. (2012). Sosyal hizmet alanları. İ. Tomanbay (Ed.), *Sosyal hizmete giriş içinde* (s.84-118). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tekindal, M. ve Attepe-Özden, S. (2017). Özel eğitim merkezlerinde sosyal hizmet uygulamaları özel eğitim ve sosyal hizmet. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 186-203.
- The International Classification of Diseases. (2017). <https://www.who.int/classifications/icd/en/>. (Erişim tarihi: 13.12.2019)
- Tomris, G. ve Dalgın, Ö. (2014). Sosyal destek. A. Cavkaytar (Ed.), *Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar içinde* (s.141-151). Ankara: Roark Reklam Matbaa.
- Töret, G., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö.G. ve Özkubat, U. (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1-14.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilen nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi*, 24 (24), 543-559.
- World Health Organization. (2007). <https://www.who.int/whr/2007/en/>. (Erişim tarihi: 13.12.2019)

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zastrow, C. (2017). *Sosyal hizmete giriş*. (Çev: E. Bahşi, Ç. Karaca ve C. Evren). Ankara: Nika Yayınevi.

http-1: <https://shuder.org/sosyalhizmet/sh1.html> (Erişim tarihi: 20.02.2020).

http-2: <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm> (Erişim tarihi: 09.03.2020).

http-3: <https://www.psychiatry.org/> (Erişim tarihi: 26.05.2021).

EKLER

Ek-1: Etik Kurul İzni

Ek-2: Gönüllü Katılım Formu

Ek-3: Görüşme Kılavuzu

Ek-4: Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Görüşme Formu

Ek-5: Sosyal Hizmet Uzmanı Görüşme Formu

Ek-6: Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Görüşme Formuna Eklenen
Yapılandırılmış Soru Formu

Ek-7: Örnek Günlük Sayfası

Ek-8: Veri Analizi Kayıt Formu

Ek-1: Etik Kurul İzni

Ek-2: Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, “ Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizm Hakkında Bilgi Ve Görüşleri İle Otizmlı Bireye Sahip Ailelerin Sosyal Hizmet Uzmanları Hakkında Bilgi Ve Görüşlerinin İncelenmesi” başlıklı bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Çalışma, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Davranış Analizi Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimini sürdüren Eda YILDIZ tarafından Prof. Dr. Arzu ÖZEN’in danışmanlığında yürütülmektedir.

Araştırmanın amacı, MEB’e bağlı özel eğitim okullarından hizmet alan otizmlı çocuğa sahip ailelerin sosyal hizmet uzmanları hakkındaki bilgi ve görüşleri ile Samsun Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kurum ve kuruluşlarında görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının otizmlı bireyler hakkındaki bilgi ve görüşlerinin ortaya konmasıdır. Bu amaçla araştırmaya gönüllü katılım sağlayan katılımcılarla yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile sosyal hizmet uygulamalarının bir parçası olan otizm ile sosyal hizmet arasındaki ilişki anlamaya çalışılacaktır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, nitel bir araştırma yürütülerek siz otizmlı çocuğa sahip ailelerden / sosyal hizmet uzmanlarından bilimsel araştırma verisi toplanacaktır. Araştırmadan elde edilen veriler, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacaktır. Araştırma verileri ve ses kayıtları, bilimsel amaçlar doğrultusunda kongrelerde, seminerlerde, lisans ve lisansüstü derslerde bilimsel ve nitelikli iyi örnekler olarak sunulabilir. Ancak araştırma verileri ve ses kayıtları, hiçbir biçimde kopyalanarak araştırmacı dışındaki üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. İstemeniz halinde kendinizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır. Araştırmaya katılımınız tümüyle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların isimleri ve kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isimleri verilecektir.

Veri toplama sürecinde araştırmacının araştırma amacını aşan bir şekilde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir sorusu/talebi olmayacaktır. Yine de araştırma süresince herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda, sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir. Gönüllü katılım

formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.
Çalışma hakkındaki sorularınızı Eda YILDIZ'a yöneltebilirsiniz.

Araştırmacının Adı-Soyadı : Eda YILDIZ

İş Adres : Kale Mahallesi, Osmaniye Caddesi, Himaye-i Eftal Sokak, Numara: 11, 55030

Samsun Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Cep Tel :

Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilceğimi ve araştırmada elde edilen bilgilerin sadece bilimsel amaçlarla kullanılmasını bilerek kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcının Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Ek-3: Görüşme Kılavuzu

GÖRÜŞME KILAVUZU

Değerli katılımcı,

Öncelikle görüşmeye zaman ayırdığınız için teşekkür ediyorum. Kendimi tanıtmak sözlerime devam etmek istiyorum. İsmim Eda YILDIZ. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Davranış Analizi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim. Sizinle yüksek lisans tez çalışmam kapsamında bir görüşme gerçekleştireceğim. Çalışmamın amacı, “ *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Otizm Hakkında Bilgi Ve Görüşleri İle Otizmlı Bireye Sahip Ailelerin Sosyal Hizmet Uzmanları Hakkında Bilgi Ve Görüşlerinin İncelenmesi*”dir. Bu nedenle, öncelikle sizinle yapacağım görüşme hakkında bilgi vermek istiyorum.

Görüşme sırasında konuşma akışını not almadaki güçlükler nedeniyle, görüşmeyi kesintiye uğratmamak ve talep ettiğim zaman limitini aşmamak için ses kaydı yapacağımı bildirmek istiyorum. Ses kaydından dolayı rahatsızlık hissetmemeniz için de bir açıklama yapmayı uygun buldum.

Bu araştırmayı Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ve Samsun Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden almış olduğum resmi izinle yapıyorum. Görüşme sırasında yapılan ses kayıtlarında belirttiğiniz fikir ve yorumlarınızın bilimsel veri olma dışında hiçbir şekilde kullanılmayacağını belirtmek istiyorum.

Görüşme soruları size benim tarafımdan birinci sorudan başlayarak ve sırasıyla sorulacaktır. Sorulan soruyu anlayamadığınızda ya da sorunun tekrar sorulmasını isterseniz lütfen söyleyiniz. Sorulara vereceğiniz yanıtların açık ve anlaşılır olması araştırma için oldukça önemlidir. Soruları yanıtlarken günlük yaşantınızdan/ iş hayatınızdan örnekler verebilirsiniz.

Yapacağım ses kaydını veri analizinde görev alacak araştırmacı dışında kimsenin dinlemeyeceğini, bu kayıta söylediklerinizin grup verisine dönüştürülmek dışında hiçbir şekilde kullanılmayacağını, grup verisine dönüştürüldükten sonra ses kaydınızın silineceğini garanti ediyor ve bildirimlerinizden dolayı sizi herhangi bir şekilde rahatsız edecek durumda bırakmayacağıma söz veriyorum. Araştırma sonuçlandıktan sonra eğer isterseniz araştırmada elde edilen sonuçlar size ulaştırılacaktır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, sizin bu çalışmaya gönüllü olarak katıldığınızı ve araştırmacı olarak benim de verdiğim sözleri tutacağımı belirten Gönüllü Katılım Formu’nu karşılıklı olarak imzalayarak olası tedirginliği gidermenin uygun olacağına inanıyorum.

Eda YILDIZ

Ek-4: Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Formu

Demografik Sorular

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz: a. Kadın b. Erkek
3. Eğitim durumunuz:
a. İlkokul b. Ortaokul c. Lise d. Üniversite e. Yüksek/Doktora
4. Çalışıyor musunuz? Evet Hayır
5. Mesleğiniz:
6. Çocuğunuzun yaşı?
7. Çocuğunuzun cinsiyeti? a. Kız b. Erkek
8. Çocuğunuzun tanı aldığı yaş?
9. Çocuğunuza tanının konulduğu kurum (üniversite hastanesi, devlet hastanesi):

Görüşme Soruları

1. Çocuğunuz şuanda ne tür eğitim hizmeti/hizmetleri almaktadır?
2. Çocuğunuzun eğitimine yönelik özel eğitim hizmetlerinin yanı sıra ne tür hizmetlerden yararlanıyorsunuz? Örnekler verir misiniz?
3. Çocuğunuzun aldığı eğitim hizmetlerinin dışındaki hizmetleri nereden ve kimlerden alıyor? Örnekler verir misiniz?
4. Kendinizin ve çocuğunuzun sosyal yaşama katılımı veya toplumsal kaynakların kullanımını konusunda herhangi bir destek alıyor musunuz?
 - Bu konularda destek almak isterseniz kime, nereye başvururdunuz?
 - Hangi uzmanların bu konularda destek sağlayabileceğini düşünüyorsunuz?
5. Şimdiye kadar otizmlili çocuğunuz veya ailesel bir gereksiniminiz için sosyal hizmet uzmanıyla çalışma deneyiminiz oldu mu? Olduysa bu konuda neler söylersiniz?

- Bu uzmana nasıl ulaştınız? Deneyimlerinizden bahseder misiniz?

6. Çocuğunuzla ilgili hangi konularda sosyal hizmet uzmanı ile çalışabileceğinizi düşünüyorsunuz?

7. Sosyal hizmet uzmanları, otizmlili bireylere ve ailelerine yönelik çeşitli alanlarda destek sunmaktadır. Aşağıda sosyal hizmet uzmanlarının destek sunduğu alanlar sıralanmaktadır. Sizin sosyal hizmet uzmanlarından destek almak istediğiniz ilgili alanlar var ise işaretleme yapabilirsiniz (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz).

- a. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip ailelerin, çocuğunun özel gereksinim durumunu kabullenmesine ve bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmek ()
- b. OSB olan birey ve ailesinin sosyal haklarını ve mevcut kaynaklarını etkin şekilde kullanmasına yönelik çalışmalar yürütmek ()
- c. OSB olan bireyin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler ile bu tür etkinliklere katılabilmesi için gerekli çalışmalar yürütmek ()
- d. OSB olan bireyin terk edilme, reddedilme, engellilik durumunu kabullenememe, ümitsizlik, intihar etme, yalnızlık ve sevgisizlik gibi olumsuz duygulardan kurtarılmasına, depresyon ve stres gibi durumların yaşanmasının engellenmesine yönelik olarak kişisel veya grup çalışması yöntemleriyle psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak ()
- e. OSB'nin tanımına ve OSB olan bireylerin gereksinimlerine ilişkin toplumsal çalışmalar yürütmek, toplumun bilinçlenmesine ilişkin çalışmalar yapmak ()
- f. OSB olan bireye ve ailesine danışmanlık hizmeti sunmak, OSB olan birey veya ailesinin gerekli durumlarında ilgili kurumlar (psikolojik destek için psikolog/psikiyatri, eğitimi için özel bakım merkezine yönlendirmesi, nakdi yardımlar için sydv yönlendirmesi vb.) ile bağlantısını sağlamak ()

Ek-5: Sosyal Hizmet Uzmanı Görüşme Formu

Demografik Bilgiler

- 1) Yaşınız:
- 2) Cinsiyetiniz: a. Kadın b. Erkek
- 3) Eğitim durumunuz:
a. Lisans b. Lisansüstü : Yüksek Lisans Doktora
- 4) Mezun olduğunuz üniversite?
.....
- 5) Meslekte çalıştığınız süre?
.....
- 6) Bağlı olduğunuz bakanlık/kurum
a. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
b. Adalet Bakanlığı
c. Sağlık Bakanlığı
d. İç İşleri Bakanlığı
e. Belediye
f. Diğer :
- 7) Çalıştığınız kurumun adı? (Örneğin; Sosyal Hizmet Merkezi, Adliye, Çocuk Evleri Sitesi vb)
.....
- 8) Özel gereksinimli bireylere yönelik eğitiminiz ya da mesleki yaşamınız süresince aldığınız ders, eğitim ya da seminerler nelerdir?
Ders
Kongre
Seminer
Hizmet içi eğitim
Çalıştay

9) Lisans eğitiminiz ve meslek yaşamınız süresince özel gereksinimli bireyler arasında yer alan otizmlilerle çocuklarla ilgili birebir ders ya da eğitim aldınız mı?

Evet Hayır

Görüşme Soruları

1. Sosyal hizmet uzmanının özel eğitim alanıyla ilgili bilgi düzeyi

1.a. Sosyal hizmet uzmanı olarak görev ve sorumluluklarınız nelerdir?

1.b. Hizmet sunduğunuz gruplar arasında kimler yer alıyor?

(Hizmet sunduğu gruplar arasında özel gereksinimli bireyler olduğunu ifade etmezse aşağıdaki soru sorulacaktır.)

- Hizmet sunduğunuz gruplar arasında özel gereksinimli bireyler de yer alıyor mu?

(Hizmet sunduğu gruplar arasında özel gereksinimli bireylere ilişkin yanıt verirse aşağıdaki soru sorulacaktır.)

- Özel gereksinimli bireyler içerisinde hangi engel grubundaki bireylere (zihin, otizm, bedensel yetersizlik, vb.) hizmet sunuyorsunuz?

2. Sosyal hizmet uzmanının otizmle ilgili bilgi düzeyi;

2.a “Otizm” ile ilgili bilgilerinizi paylaşır mısınız? Sizce otizm nedir?

2.b. Otizmin neden kaynaklandığı veya Otizme neyin sebep olduğu konusunda düşünceleriniz nelerdir?

2.c. Sizce otizmliler kaç yaşında tanı alırlar?

2.d. Sizce otizm tedavi edilebilir mi? Bu konuyla ilgili neler düşünüyorsunuz

3. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlilerle çocuklara sunulan hizmetler hakkındaki bilgi düzeyi;

3.a.Ülkemizde otizmlilerle bireylerin ne tür hizmetlerden (eğitim, sağlık, bakım, toplumsal yaşam, vb.) yararlandığı konusunda bilgilerinizi paylaşır mısınız?

4. Otizmlere yönelik hizmet sunma sürecine ilişkin görüşleri

4.a. Otizmlere yönelik bir birey veya otizmlere yönelik bir çocuğa sahip aile size hangi konularda müracaatta bulunabilir?

4.b. Bu saydığınız konularda otizmlere yönelik birey veya otizmlere yönelik çocuğa sahip aile size müracaat ettiğinde ne tür planlamalar yapıyor, ne tür sosyal hizmet uygulamaları sunuyorsunuz? Örnekler verir misiniz?

4.c. Otizmlere yönelik bireylerin toplumsal yaşama katılmaları konusundaki görüşleriniz nelerdir? Mesleğiniz ile ilişkilendirirseniz sizce otizmlere yönelik bireylerin sosyal yaşama katılımı için neler yapılabilir?

5. Sosyal hizmet uzmanlarının gereksinimlerine ilişkin görüşleri

5.a. Sosyal hizmet uzmanlarının “otizmlere yönelik” bireylerle çalışırken ne tür desteklere gereksinimi olduğunu düşünüyorsunuz?

5.b. Sosyal hizmet uzmanlarının otizmlere yönelik bireylerle veya aileleriyle çalışırken gereksinim duyabileceği alanları aşağıda sıraladık eğer sizin destek ya da bilgi almak istediğiniz gereksinimler varsa öncelik sırasına göre 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 olarak sıralayınız.

- () Otizmin özelliklerine ilişkin genel bilgi
- () Otizmlere yönelik çocukların eğitsel gereksinimleri
- () Otizmlere yönelik çocukların sahip oldukları eğitsel haklar
- () Otizmlere yönelik çocukların toplumsal kaynakları kullanımıyla ilgili haklar
- () Otizmlere yönelik çocukların eğitiminde sosyal hizmetin rolü
- () Otizmlere yönelik çocuklara sahip ailelerin gereksinimleri

**Ek-6: Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla İlişkili Aile Görüşme Formuna Eklenen
Yapılandırılmış Soru Formu**

Soru 4'e Ek- Sosyal yaşama katılım ve toplumsal kaynakları kullanım konusunda özel gereksinimli bireylere ve ailelerine sağlanan bir takım haklar bulunmaktadır. Aşağıda sıralı olan bu haklardan hangilerini kullanıyorsunuz?

- Engelli evde bakım ücreti (Ekonomik destek)
- Engelli kimlik kart
 - Ücretsiz ve indirimli seyahat hakkı
 - Şehirlerarası yolcu otobüslerinde indirim kullanımı
 - Devlet demiryollarında indirim kullanımı
 - Türk hava yolları indirim kullanımı
 - Müze ve ören yeri(mesire yeri, kırsal eğlence, dinlence yerleri) girişlerinde indirim kullanımı
 - İnternet tarifeleri indirim kullanımı
 - Cep telefonları (GSM şebekelerinde) indirim kullanımı
- SYDV (Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı) desteği (Engelli aylığı, Engelli yakını aylığı)
- Vergi Muafiyetleri/İndirimleri
- Belediyelerin sunduğu destek hizmetleri (Şehir içi Ulaşım kartı, engelli bireylere yönelik spor faaliyet alanı vb.)
- Dernek ve STK (sivil toplum kuruluşu) desteği
- Eğitim Yardımı (Milli eğitim bakanlığının sağladığı özel eğitim desteği)

Ek-7: Örnek Günlük Sayfası

20.01.2021

Bugün dördüncü aileme görüşmek için tekrardan Samsun Özel Günışınım Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine gittim. Görüşmeyi gerçekleştirmek için normalde boş bir sınıf ayarlanıyor ve orada görüşmemi gerçekleştiriyordum fakat sekreter tarafından artık boş sınıfın bulunmadığı bilgisi verildi. Bu nedenle görüşmeyi kuruma ait olan oyun parkında gerçekleştirmek zorunda kaldım. Hava soğuk ve çocuklar derste olduğu için kimse yoktu bu yüzden iyiydi fakat açık havada olduğumuz için dışardan seslerde görüşme esnasındaki ses kaydına girmiş oldu. Durum biraz can sıkıcı olsa da sanırım bir önceki günde boş sınıf bulamadığımdan yaşadığım olayı kabullendim. Görüşmeyi yaptığım **[Kırmızı İsim]** Hanım son derece ilgili şekilde benim diledi ve görüşlerimi aktardı. **[Kırmızı İsim]** Hanım ile yaptığım görüşmede fark ettiğim durum şuydu: kızımın özel gereksiniminden dolayı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının verdiği engelli bakım aylığı nedeniyle "sosyal hizmetler" kategorisine yabancı değil ancak çok fazla bilgi sahibi de değil. Sadece sosyal hizmetlerden yardım aldığını söyledi ancak birebir hangi uzmanlarla görüştüğümü bilmiyor.

Ek-8: Veri Analizi Kayıt Formu

Soru 1-a: Sosyal hizmet uzmanı olarak görev ve sorumluluklarınız nelerdir?

Soru No	Temalar	Kodlar
1	Mesleki görev ve sorumluluklar	-Dezavantajlı kesim ile çalışma -Rehberlik ve Danışmanlık
	Mesleki görev ve sorumluluklar	-Dezavantajlı kesim ile çalışma
	Mesleki görev ve sorumluluklar	-Dezavantajlı kesim ile çalışma -Savunuculuk